

FORSVARET

Forsvarets høgskole

Samme språk eller stammespråk

*Åpner etterretningsbrukeres forståelse av
etterretningsprodusenters vurderingsterminologi for
diskurssvikt?*

Bjørn Ove Halvorsen

Masteroppgave
Forsvarets høgskole
vår 2020

Forord

Våren 2020 har vært spesiell på flere måter. 2020 markerer slutten på tre år som deltidsstudent ved Forsvarets høgskole. Det er både lettelse og tristhet forbundet med dette. Det er en lettelse å slippe en stadig sjonglering av prioriteter mellom jobben, familielivet og studentrollen. Jobben blir ikke noe mindre, selv om man er deltidsstudent. Man er bare mer borte, og må være mer effektiv når man først er til stede. Familiefarrollen hviler heller aldri, og nedprioritering konstant dårlig samvittighet. Og til slutt den dårlige samvittigheten deltidsstudenten alltid har om stadig å være bakpå hva angår (u)leste artikler, bøker og innleveringer som burde vært høyere prioritert. Selv om denne sjongleringen skal bli deilig å få avsluttet, er det svært trist å ikke få være i den privilegerte posisjonen det er å være student i relativt voksen alder. Det har vært utrolig lærerikt å være student ved Forsvarets Høgskole. Selv om det skal bli deilig å selv velge hva jeg ønsker å lese i noen år, så vil det være trist å ikke få utvalgt litteratur fra noen av landets fremste kunnskapsbærere på svært interessante områder. Reisen det er å være student ved Forsvarets høgskole har gitt meg større forståelse for kompleksiteten innen utfordringene det er å være leder i statens maktapparat. Tiden ved FHS vil jeg alltid ta med meg videre.

Våren 2020 har også gitt verden Korona-viruset. Det har vært spesielt på mange måter. For min del har perioden virkelig vist relevansen av presist spåk og behovet for forståelse av sannsynlighet og risiko hos både allmenheten og våre politiske ledere. Det har vært stor usikkerhet knyttet til både oppførselen til viruset, samt hvilke tiltak som gir hvilken effekt. Nesten ukentlig har forskere og aviser lansert ulike teorier om hva som er sannsynlig å skje, og hva som er helt usannsynlig, men ikke helt utelukket likevel. Verbale sannsynlighetsord har stadig vært brukt, uten at det er rettet særlig oppmerksomhet mot disse. For den offentlige debatten mener jeg det hadde vært nyttig med bedre kunnskap om sannsynlighet, og dette har gitt motivasjon i forbindelse med denne oppgaven.

En enorm takk går til veiledere Kjetil Hatlebrekke og Henrik Sørli. Kjetil har øst av sin fagkunnskap, og vært tålmodig med mine idéer og dårlige struktur. Alle feil i denne oppgaven tar jeg kun på min egen kappe, og Kjetils fantastiske innsikt må ikke trekkes ned som følge av mine feiltrinn. Det har vært en ære å lære av en så dyktig fagperson! Henriks enorme kapasitet innen kvantitativ analyse har alene hevet denne oppgaven mange nivå. Uten hans kunnskap kunne ikke dette vært gjort.

Takk til Therese ved FHS for uvurderlig støtte til utforming av undersøkelsen. Jeg vil også rette en stor takk til min arbeidsgiver generelt og nærmeste sjef spesielt. Flexibiliteten og tilliten dere har vist i forbindelse med mine studier har vært uvurderlig! Og til slutt, takk til min kone Julie, som har måttet ta overmenneskelige anstrengelser på hjemmebane mens hun var gravid, for at jeg kunne få tid til å grave meg ned i detaljer rundt kommunikasjon av sannsynlighet i etterretningssammenheng. Jeg beklager at jeg har kommunisert både tvetydig og med betydelig grad av usikkerhet det siste året. Jeg skal ta det igjen!

Sammendrag

Det kan være avgjørende at etterretningsprodusenter og etterretningbrukere har samme oppfattelse av terminologien for sannsynlighet, slik som «mulig» og «sannsynlig». Uten felles forståelse for dette risikerer man at trusler enten overvurderes eller undervurdes av etterretningsbrukerne, kalt diskurssvikt. Forsvaret innførte i 2013 et sett med standardisert vurderingsterminologi som ensidig definerte 17 ulike termer for å kommunisere sannsynlighet i etterretningsprodukter. I 2018 ble det utarbeidet en nasjonal standardiseringstabell med fem termer, der ett av dem ikke allerede var en del av de 17 opprinnelige.

Flere internasjonale studier har vist at personer oppfatter slike sannsynlighetsord svært ulikt. Basert på denne forskningen har denne oppgaven følgende problemstilling:

Åpner etterretningsbrukeres forståelse av etterretningsprodusenters doktrinnelle vurderingsterminologi for diskurssvikt?

Problemstillingen har blitt undersøkt ved hjelp av en kvantitativ metode, der respondenter fra departementsnivå (FD, UD og JBD, Forsvaret (FST og FOH), Politidirektoratet og FFI har satt et prosenttall på hvordan de tolker de ulike sannsynlighetstermene definert i etterretningsdoktrinen og den nasjonale standarden. Resultatene har blitt presentert ved hjelp av deskriptiv statistikk.

Opgavens hovedfunn er at etterretningsbrukere har svært lav eller lav konsensus (hhv under 50% og mellom 50-70% med samme oppfatning som doktrinen) på 10 av 18 målte sannsynlighetsuttrykk. Det er 7 av 18 som har god konsensus (mellom 70-90%), mens kun 1 uttrykk hadde svært høy konsensus (<90%). Det er i stor grad de øvre og nedre sjikt, samt midt på av sannsynlighetsskalaen som trekker tallene vesentlig ned. Det er i tillegg målt høye individuelle ulikheter i hvordan vurderingsterminologi oppfattes. Til sammen åpner dette for diskurssvikt mellom etterretningsprodusent og etterretningsbrukere.

Opgaven har videre funnet at kontekst i noe grad påvirker oppfattelsen av vurderingsterminologi. I tillegg er det funnet at ved å skrive definisjonen som ligger til grunn for vurderingsterminologien kan dette bidra med å øke konsensusen med opptil 17,8 prosentpoeng. Det er ikke funnet store ulikheter mellom sivile og militære etterretningsbrukere, og heller ikke mellom de med og uten etterretningsutdanning fra før.

Summary

It could be of vital importance that intelligence producers and intelligence consumers have a common understanding of the terminology used in words of estimative probability (WEP), like “possible” and “likely”. Without a common understanding, it is possible that threats are either underestimated or overestimated, called discourse failure in this thesis. The Norwegian armed forces unilaterally defined 17 such WEPs in their intelligence doctrine in 2013, and a national standard with five expressions, including one new, was introduced in 2018.

A substantial amount of international studies have shown that there is large variations between subjects on how they interpret WEPs. Based on this research, this thesis has the following research question: Does the understanding of the intelligence doctrinal words of estimative probability by intelligence users open for discourse failure?

A quantitative method has been used to answer the research question. The sample population was selected from policy makers and bureaucrats, defence researchers and military and police professionals at operational and strategic level. The sample population was requested to put a numerical point estimate on how they judged the likelihood on 18 fictive neutral intelligence estimates containing the 18 different verbal expressions of uncertainty. The results have been analysed and visualised using descriptive statistics.

The main research findings is that intelligence users have a very low or low (defined as >50% and between 50-70% with the same interpretation as the doctrinal definitions) in 10 of 18 of the WEPs, 7 of 18 had a good (between 70-90%) consensus among the sample population, while only one WEP had a very good consensus (<90%). It is first and foremost in the extreme ends and in the middle of the probability scale, that these low figures are produced. It is also found to be large variations between subjects on how they interpret WEPs. In sum, this opens the door for discourse failure.

The thesis have also found that knowledge about a real life topic to some degree influence the interpretation of WEPs. Further, it is found that including an estimate range in the text where WEP is used can increase the understanding by as much as 17,8 percentage points. The thesis have not found substantial differences in interpretation between military and civilians, and not between subjects with formal intelligence training and those without.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	INTRODUKSJON	1
1.2	PROBLEMSTILLING	3
1.3	AVGRENSNINGER	4
1.4	BEGREPSAVKLARINGER OG DEFINISJONER	4
1.4.1	Vurderingsterminologi og verbale sannsynligheter	4
1.4.2	Sannsynlighet og (u)sikkerhet	4
1.4.3	Etterretningsprodusent	6
1.4.4	Etterretningsbruker	6
1.4.5	Etterretningsprodukt	7
1.4.6	Etterretningsdoktrinen	7
1.4.7	Etterretningsdiskurs og diskurssvikt	7
1.5	DISPOSISJON	8
2	Teori	9
2.1	INNLEDNING	9
2.2	PLASSERING INNEN ETTERRETNINGSLITTERATUREN	9
2.3	UTVIKLING INNEN FAGFELTET	11
2.3.1	Internasjonal utvikling	11
2.3.2	Norsk utvikling og status	15
2.4	LITTERATUR INNEN FAGFELTET	19
2.4.1	To leire – poeter og matematikere	19
2.4.2	Etterretningslitteraturen	20
2.5	TEORI FRA ANDRE FAGFELT	28
2.5.1	Innledning	28
2.5.2	Forskning på vurderingsterminologi i klimaforskning	29
2.5.3	Psykologiforskning og biaser	30
2.6	BRUKERS ØNSKER OG PRODUSENTS MOTSTAND	32
2.6.1	Praktisk eksempel - Bin Laden og Obama	32
2.6.2	Brukernes ønsker	32
2.6.3	Motstand mot bruk av tall i sannsynligheter	33
2.7	DELKONKLUSJON TEORIKAPITTEL	35
3	Metode	36
3.1	DESIGN OG METODEVALG	36
3.2	UTVALG OG PROSEDYRE FOR UNDERSØKELSEN	37
3.2.1	Utvalg	39
3.2.2	Prosedyre	42
3.3	MÅLEINSTRUMENTER OG VARIABLER	42
3.3.1	Spørreundersøkelsen	42
3.3.2	Variabler	45
3.4	STATISTISKE ANALYSER	45
3.5	DRØFTING AV METODEVALGET	47
3.5.1	Fordeler med metodevalget	47
3.5.2	Kritikk av metodevalget	47
3.6	DRØFTING AV GYLDIGHET OG PÅLITELIGHET	48
3.6.1	Pålitelighet / reliabilitet	48
3.6.2	Gyldighet / validitet	49
4	Data	50
4.1	INNLEDNING	50
4.2	RESULTATER	50
5	Analyse og drøfting	53
5.1	INNLEDNING	53
5.2	KONSENSUS	54

5.3	SAMME SPRÅK?.....	55
5.3.1	Visuell fremstilling av analyse	55
5.3.2	Analyse av tabeller	56
5.4	GENERELLE OBSERVASJONER	58
5.5	TALLENE BAK TALLENE.....	62
5.6	UNIKE NORSKE TALL? EN SAMMENLIGNING MED INTERNASJONALE STUDIER	65
5.7	GIR KUNNSKAP PÅVIRKNING PÅ SVARENE?	68
5.7.1	Vi er overbevist om.....	68
5.7.2	Det er usannsynlig at.....	69
5.7.3	Det er ikke sannsynlig at... ..	70
5.7.4	Det er svært tvilsomt... ..	71
5.7.5	Det er meget sannsynlig.....	72
5.7.6	Delkonklusjon	73
5.8	HVA MED Å GI SVARET I TEKSTEN?	74
5.9	HJELPER KUNNSKAP OM DE DOKTRINELLE DEFINISJONENE?	75
5.10	ULIKHETER MELLOM SIVILE OG MILITÆRE ETTERRETNINGSBRUKERE?	77
5.11	ÅPNER ETTERRETNINGSBRUKERS TOLKNING FOR DISKURSSVIKT?	79
6	Konklusjon.....	82
	Litteraturliste.....	85
	Vedlegg A Spørreundersøkelse	90
	Vedlegg B Informasjonsskriv til respondenter.....	95
	B1 Informasjon i mail distribuert til respondenter	95
	B2 Førsteside av spørreundersøkelsen før samtykke er gitt	96
	Vedlegg C Tilrådning fra NSD Personvernombudet for forskning.....	97
	Vedlegg D Godkjenningsskriv fra forskningsnemda i Forsvaret	100
	Vedlegg E Godkjenning POD	102
	Vedlegg F Detaljerte resultater fra undersøkelsen	104

1 Innledning

1.1 Introduksjon

Etterretning er en viktig del av en stats verktøykasse for å ta gode beslutninger i en usikker og omskiftelig verden. Politikere og militære ledere trenger informasjon for å utforme politikk og forsvarsplaner på et best mulig grunnlag. Videre er det et generisk behov for å varsle eksterne trusler mot statssikkerheten. Selv om et av etterretningsbransjens motto kan sies å være «speaking truth to power» (Director of National Intelligence, 2008, s. 8; Marrin, 2009, s. 134), så vil etterretningsvurderinger om fremtiden alltid ha usikkerhet knyttet til seg (Bielska og Pallaris, 2018, s. 9; Oman, 2010, s. 201). På tross av at etterretningsprodusenter aldri vil kunne gi et eksakt svar på hva fremtiden vil bringe, hevder en av etterretningsprofesjonens nestorer, Sherman Kent at det er de prediktive etterretningsproduktene som ofte har høyest verdi hos etterretningsbrukerne (Kent, 1949).

Sannsynligheten i disse prediktive etterretningsproduktene kommuniseres som regel med vurderingsterminologi som «sannsynlig», «mulig» og «usannsynlig». Flere internasjonale studier har vist at det er stor individuell forskjell på hvordan slike ord tolkes (Druzdzal, 1989, s. 4). Altså hvor sannsynlig er egentlig «sannsynlig»?

Innen etterretningsfaget har det vært en langvarig debatt, som spores tilbake til 1960-tallet, om hvordan etterretningsprodusenter skal beskrive eller forklare usikkerheten som er i prediktive etterretningsprodukter (Bielska og Polars, 2018, s. 9). Denne debatten har nærmest bare foregått i USA frem til midten av 2000-tallet (Bielska og Polars, 2018, s. 10). Svært sentralt i denne debatten er diskusjonen rundt bruken av terminologi og metode for å forklare sannsynligheten i vurderingene til etterretningsbrukeren. Svært forenklet går debatten ut på om etterretningsprodusenten selv skal kunne velge terminologi som vedkommende selv mener er best beskrivende, eller om etterretningsprodusenter skal tvinges til å bruke ett sett med ord som har en definert oppfattelse, men med mindre handlingsrom for beskrivelse. I tillegg kommer meninger som hevder at odds, brøker eller prosentvis beskrivelse best kommuniserer usikkerheten til etterretningsbrukeren (Rieber, 2006, s. 6). Sherman Kent (1964, s. 57) beskriver debatten billedlig når han karakteriserer den som at etterretningsprodusenten enten er en poet eller en matematiker. Debatten skjøt fart igjen etter

11. september-angrepet og spesielt feilvurderingene rundt Saddam Husseins masseødeleggelsesvåpen på tidlig 2000-tall, som begge er ansett som etterretningsfeil. En av konsekvensene av kommisjonene som gransket disse hendelsene ble at etterretningsmiljøet i USA ble tvunget til å «properly caveat and express uncertainties or confidence in analytical judgements» (IRTPA, referert i Rieber, 2006, s. 2).

Norge gav i 2013 ut sin første etterretningsdoktrine, skrevet for Forsvaret, der det for første gang ble presentert hvordan norske militære etterretningsprodusenter skal forholde seg til problemstillingen. Etterretningsdoktrinen for Forsvaret beskriver fem ulike sannsynlighetsgrader, med tilhørende synonymymer, som etterretningsprodusenter kan bruke for å beskrive usikkerheten knyttet til etterretningsproduktet de skal utarbeide (Forsvaret, 2013, s. 25). Disse fem hovedbegrepene har en prosentvis forklaring knyttet til seg. Disse bygger igjen på en amerikansk etterretningsdoktrine fra 2007 (Borg, L., personlig mailkommunikasjon, mai 2020), og er mer eller mindre en direkte oversettelse av denne. Til sammen har etterretningsprodusenter totalt 17 ulike verbale sannsynlighetsbegreper å velge mellom i henhold til etterretningsdoktrinen for Forsvaret. Videre ble det i 2018 etablert en nasjonal standard for vurderingsterminologi mellom Politiet, PST og Etterretningstjenesten med kun fem sannsynlighetsbegreper å velge mellom.

De aller fleste etterretningspersonell i Forsvaret blir opplært i denne terminologien gjennom kurs eller i jobbsammenheng, mens ikke-etterretningspersonell sjelden får samme opplæring. Når én gruppe blir opplært i hvordan vurderingsterminologien defineres, mens den andre ikke gjør det, kan det åpne for diskurssvikt og følgelig etterretningssvikt.

Når det gjelder den norske doktrinens løsning er det flere studier som viser at begrepene kan være tvetydige, og overlater til etterretningsbrukeren å vurdere hvordan de skal fortolkes (Pherson og Pherson, 2013, s. 186). For hva er egentlig sannsynligheten når en etterretningsprodusent sier at «visse forhold peker i retning av...»? Det hjelper jo lite at etterretningsprodusenten har en formening om hva det betyr så lenge ikke etterretningsbrukeren har samme forståelse. Tilsammen åpner dette for diskurssvikt mellom etterretningsprodusent og -bruker, noe som kan være avgjørende når beslutninger skal tas på vegne av statens sikkerhet eller internasjonalt engasjement. Ulik tolkning åpner også for diskurssvikt internt mellom etterretningsprodusenter og internt mellom ulike etterretningsbrukere (Rieber, 2006, s. 1).

Det er relativt mange empiriske studier på engelsk som omhandler tolkningen av vurderingsterminologi, noen få innen etterretning, men mest innen andre fagfelt og kontekster. Det finnes ikke forskning eller undersøkelser av dette innen etterretning på norsk. Siden det ikke er gjort noen undersøkelser av hvordan den norske vurderingsterminologien forstås hos norske etterretningsbrukere, og det derav er liten forståelse innen etterretningsmiljøet for hvorvidt deres vurderingsterminologi tolkes som definert, og dermed potensielt åpner for diskurssvikt, er denne masteroppgavens problemstilling som følger:

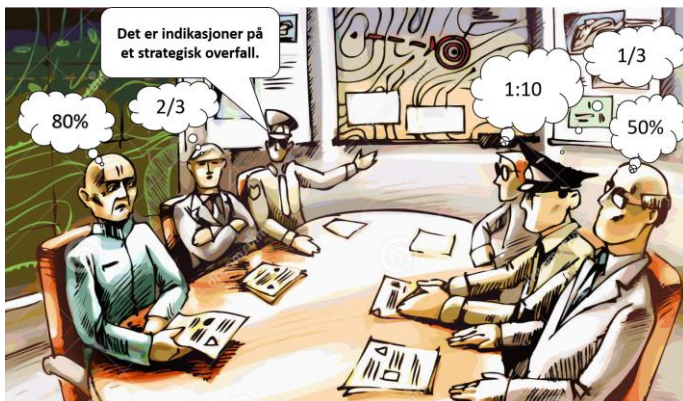
1.2 Problemstilling

Åpner etterretningsbrukeres forståelse av etterretningsprodusenters doktrinelle vurderingsterminologi for diskurssvikt?

Problemstillingen baserer seg på en hypotese om at det er lav grad av konsensus mellom de doktrinelle definisjonene og etterretningsbrukeres tolkninger, som igjen åpner for diskurssvikt.

Denne problemstillingen er relevant for å avdekke om dagens etterretningsdoktriner åpner for diskurssvikt mellom etterretningsprodusent og etterretningsbruker. Dersom dette er tilfelle kan oppgaven belyse hvilke begreper som gir høyest potensiale for diskurssvikt, og resultatene kan innarbeides i fremtidige doktrinerevisjoner for å hindre dette. Oppgavens funn kan derfor bidra til en klarere etterretningsforståelse hos beslutningstakere på alle nivåer, noe som kan bli kritisk viktig i en sikkerhetspolitisk hendelse, episode, krisesituasjon eller væpnet konflikt.

Problemstillingen er også relevant for politiets og PSTs etterretningdoktriner, og har overføringsverdi til andre fagfelt som kommunikasjon av forskningsresultater, risikohåndtering, værprognoser, beslutningspsykologi, økonomiske prognoser og sannsynlighetskommunikasjon generelt.

Illustrasjon 1 Oppgavens kjerne visualisert

1.3 Avgrensninger

Oppgaven er avgrenset til å undersøke hvordan forståelsen i skriftlige etterretningsprodukt samsvarer mellom etterretningsbruker og etterretningsprodusent. Dette kan også være aktuelt å undersøke i muntlige fremstillinger, men grunnet tid og ressurser avgrenses denne oppgaven til kun å gjelde skriftlige etterretningsprodukter.

1.4 Begrepsavklaringer og definisjoner

1.4.1 Vurderingsterminologi og verbale sannsynligheter

Begrepe *vurderingsterminologi* og *verbale sannsynligheter* er sentrale for å besvare problemstillingen. *Vurderingsterminologi* er i denne oppgaven ord, tall eller begreper som brukes av en etterretningsprodusent for å klargjøre graden av sannsynlighet i et etterretningsprodukt. Dette kalles også ofte for *verbale sannsynligheter*, *valideringsord* eller *gyldighetsord*. Det er utfordringer med en god norsk oversettelse av det engelske uttrykket «words of estimative probability», ofte forkortet WEP. Jeg vil i denne oppgaven bruke *vurderingsterminologi* som en samlebetegnelse på ord, uttrykk og andre måter etterretningsprodusenter kan bruke for å kommunisere sannsynlighet eller usikkerhet.

1.4.2 Sannsynlighet og (u)sikkerhet

Et sentralt tema i denne oppgaven er hvordan etterretningsbrukere forstår *vurderingsterminologi*. Det er utenfor oppgavens rammer å problematisere hvordan etterretningsprodusenter kommer frem til sannsynlighet. Det er nok å si at dette er meget utfordrende for etterretningsprodusenter (Bielska og Pallaris, 2018, s. 10-11).

Sannsynlighetsteori deles i dag hovedsaklig i to leire. Den ene leiren fremholder noe forenklet at sannsynlighet utledes matematisk gjennom bruk av statistikk eller matematikk, og kalles gjerne for frekvenssannsynlighet eller matematisk sannsynlighet. Hvor ofte forekommer et bestemt utfall ut fra et antall utfall? Å få terningkast seks har for eksempel sannsynligheten 1:6. Å vinne i Lotto har ifølge Norsk Tipping sannsynligheten 1:5.400.000 (norsk-tipping.no). Disse to eksemplene er matematiske, og kan regnes nøyaktig ut. Der det er mulig å samle data er det mulig å lage gode sannsynligheter basert på hvor ofte et fenomen forekommer.

Den andre leiren fremholder at det også er mulig at sannsynlighet kan baseres på subjektiv oppfatning. Dette gjelder spesielt for situasjoner der et godt tallgrunnlag ikke er mulig å fremskaffe.

Etterretningsteori tilsier at etterretningsfagfeltet ikke kan bruke statistikker, da det ikke finnes noe empirisk grunnlag for å basere sannsynlighet om hendelser mellom stater eller i krig. Alle slike hendelser er unike, og selv om det finnes sammenlignbare hendelser i historien er det uansett for lavt tallgrunnlag til å kunne generalisere ut ifra (Weiss, 2007, s. 57; Wheaton, 2009, s. 619). Etterretningsvurderinger må derfor inneha en del *subjektiv sannsynlighet*. Dette har fått flere navn, som «bayesiansk sannsynlighet» og «epistemisk sannsynlighet». Med *subjektiv sannsynlighet* indikeres det tydelig at det er snakk om personlige vurderinger, basert både på ny tilgjengelig data og kunnskap man har om fagfeltet fra før. Friedman og Zeckhauser (2015, s. 80) definerer det som «...a person's degree of belief that a given statement is true.»

Uavhengig av hvordan man kommer frem til en sannsynlighet må graden av (u)sikkerhet kommuniseres til mottakeren. Dette kan kalles *kommunikasjon av sannsynlighet* eller *usikkerhet*. Selv om usikkerhet og sannsynlighet defineres ulikt, vil jeg i denne oppgaven ta utgangspunkt i Friedman og Zeckhausers definisjon, og bruke begge disse uttrykkene når det handler om kommunikasjon om gradene av dette, nemlig å kommunisere til en mottaker med hvor stor sannsynlighet en mener at det er for at en påstand vil inntreffe eller har inntruffet.

Innen etterretningsfaget brukes også fagtermen *konfidens*. Med dette menes hvor sikker man er i en analyse, også kalt vurderingssikkerhet. Dette kan forveksles med sannsynlighet/usikkerhet i selve prediksjonen (Se Wheaton, 2012, s. 7-8). Et eksempel på å skille mellom *konfidens* og *sannsynlighet* er at en junioranalytiker kan mene at et land *svært sannsynlig* har et atomvåpenprogram basert på en vurdering om at et slikt program vil passe

med landets ambisjoner og sikkerhetsmessige interesser, men uten rapporter som understøtter dette. Dette gir lav *konfidens* i vurderingen. Dersom analytikeren var mer senior, og i tillegg fikk rapporter fra menneskelige kilder med aksess til informasjon om et slikt program, bildeetterretning som viste utbygging av testanlegg, seismiske målinger som indikerte atomprøvesprengninger og kommunikasjonsavlytting hvor et slikt program ble diskutert, så vil en vurdering med lik sannsynlighetsordlyd som den første ha høy *konfidens*.

1.4.3 Etterretningsprodusent

Jeg vil i denne oppgaven gjennomgående bruke *etterretningsprodusent* for å beskrive den eller de som har som oppgave å lage etterretningsprodukter. Avhengig av hvor den enkelte etterretningsmedarbeider er i hierarkiet kan dette være en jobb man gjør enten alene eller som en del av et større team med analytikere. Definisjonen innbefatter både enkeltpersoner og organisasjoner med etterretningsproduksjon som oppgave. Siden oppgaven tar utgangspunkt i definisjoner gitt i Forsvarets etterretningsdoktrine, er etterretningsprodusenter i denne oppgaven definert til å gjelde norske militære etterretningsprodusenter.

1.4.4 Etterretningsbruker

Ulike deler av etterretningslitteraturen definerer mottakere av etterretning ulikt. De gjennomgående definisjonene er *beslutningstakere*, *(etterretnings)konsumenter*, *(etterretnings)kunde* eller *(etterretnings)forbruker* (Kuhns, 2003). Begrepene *kunde*, *konsument* og *forbruker* er heller ikke helt beskrivende, og fremstiller etterretning som noe man kan kjøpe. Dette er misvisende, da etterretningens rolle ofte er å fortelle etterretningsbrukeren hva den kanskje ikke vil høre (Hatlebrekke, referert i Anonym, 2016, s. 7). Den handler derfor ikke nødvendigvis om å gi kunden det den vil ha.

Selv om etterretningens rolle er å understøtte beslutninger, så er det flere enn beslutningstakere som bruker etterretning. Dette er eksempelvis militære planleggere og stabsarbeidere både sivilt og militært. Disse gruppene støtter jo sjefers arbeid, og bruker derfor etterretning i sitt arbeid. Videre kan målgruppen for noen etterretningsprodukter være offentligheten. Etterretningstjenestens årlige ugraderte vurdering sier eksempelvis at «[Produktet skal]...bidra med et godt fundert grunnlag for offentlig meningsutveksling» (Etterretningstjenesten, 2019, s. 6).

På tross av at offentligheten kan være en bruker av etterretning, defineres *etterretningsbruker* i denne oppgaven som stabsarbeidere og ledere i militære staber på operasjonelt og strategisk

nivå, politimedarbeidere på operasjonelt og strategisk nivå, samt byråkrater og ledere på politisk nivå som forventes å ta beslutninger i krise eller krig. Selv om lavere nivå i det militære hierarkiet også er brukere av etterretning, er disse utelatt. Det vil sannsynligvis være overføringsverdi av funnene fra de operasjonelle og strategiske stabene, men av kapasitetshensyn defineres taktisk nivå utenfor etterretningsbrukere i denne oppgaven.

1.4.5 Etterretningsprodukt

Opgaven tar utgangspunkt i Forsvarets definisjon av etterretning som er: « ... systematisk innhenting og bearbeiding av informasjon ... [der p]roduktene skal redusere usikkerhet, skape forståelse og har ofte en prediktiv karakter. Begrepet brukes om produktet, aktiviteten og organisasjonen som utøver aktiviteten» (Forsvaret, 2013, s.7). Med *etterretningsprodukt* menes altså i denne oppgaven det bearbejdede produktet som er et resultat av aktiviteten, og som «ofte har en prediktiv karakter.» NATOs etterretningsdoktrine sier at etterretningsprodukter kan fordeles på fire måter, henholdsvis skriftlig, muntlig, multimedia og web-basert (NATO, 2016, s. 4-8). Oppgaven definerer et etterretningsprodukt som et skriftlig produkt, da oppgavens metode og design kun legger opp til å undersøke dette.

1.4.6 Etterretningsdoktrinen

Det finnes flere ulike doktriner i Forsvaret. *Doktrine* defineres som «...betegnelsen på autoritative militære dokumenter som inneholder grunnleggende prinsipper og læresetninger knyttet til militær maktanvendelse.» (Forsvaret, 2019, s. 13). Forsvaret har en fellesoperativ doktrine, samt grenvise doktriner i tillegg til etterretningsdoktrinen. På sivil side har både politiet og Politiets sikkerhetstjeneste (PST) hver sin etterretningsdoktrine. I denne oppgaven vil all bruk av *doktrinen* eller *etterretningsdoktrinen* henvise til Forsvarets etterretningsdoktrine. Det vil være spesifisert i de tilfellene det henvises til eller diskuteres innhold i en annen doktrine.

1.4.7 Etterretningsdiskurs og diskurssvikt

Et tema i denne oppgaven er å se på om lav konsensus i forståelsen av vurderingsterminologi kan føre til diskurssvikt. Kjetil Hatlebrekke definerer etterretningsdiskurs som «graden av felles mening og kontekst i det språk og den kommunikasjon som brukes for å identifisere, kommunisere, forstå og akseptere trusler» (Hatlebrekke, referert i anonym, 2017, s. 18). Jeg vil i denne oppgaven bruke kun deler av Hatlebrekkes definisjon, da den er god, men litt for spesifikk. Jeg definerer etterretningsdiskurs i denne oppgaven som *graden av felles mening og*

kontekst i det språk som brukes for å kommunisere etterretningsprodukter. En diskurssvikt blir da definert som lav grad av felles mening og kontekst i det språk som brukes for å kommunisere etterretningsprodukter.

1.5 Disposisjon

For å svare på oppgavens problemstilling vil jeg først beskrive kontekst for problemstillingen og hvorfor den er relevant å undersøke i et teorigapittel. I teorigapittelet beskriver jeg denne oppgavens plassering innen etterretningslitteraturen, og så utviklingen innen fagfeltet.

Deretter beskriver jeg relevant etterretningslitteratur og empiri. Etter etterretningslitteraturen presenterer jeg kort noe relevant forskning fra andre fagfelt.

Deretter vil jeg i metodekapittelet beskrive metodebruken og gjennomføringen av datainnhenting, samt drøfte relevante forhold knyttet til metoden. I kapittel fire vil jeg presentere de sammenfattede innsamlede dataene, før jeg i kapittel fem beskriver og analyserer dataene. Deretter avslutter jeg med å drøfte om dataene åpner for diskurssvikt. I siste kapittel konkluderer jeg med funnene fra undersøkelsen og drøftingen av disse.

Metoden som er valgt for å besvare problemstillingen er en deduktiv kvantitativ metode med beskrivende statistikk, med data innhentet ved hjelp av en elektronisk distribuert spørreundersøkelse. Utvalget er relevant personell i stabs- og ledelsesstillinger ved Forsvarets operative hovedkvarter (FOH) og i Forsvarsstaben (FST), samt utvalgte avdelinger og seksjoner i Forsvarsdepartementet (FD), Utenriksdepartementet (UD), Justis- og Beredskapsdepartementet (JBD) og i Politidirektoratet (POD). I tillegg har deler av Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) fått undersøkelsen. Respondentene har blitt bedt om å sette et prosenttall på fiktive etterretningsvurderinger som inneholder alle begrepene innen vurderingsterminologi som finnes i etterretningsdoktrinen. Respondentene har ikke blitt bedt om å vurdere sannsynlighet for selve hendelsen, men om å sette et tall på hvilken sannsynlighet de mener at etterretningsprodusenten prøver å kommunisere. Tallene fra respondentene vil i analysedelen av oppgaven så bli sammenlignet, ved hjelp av beskrivende statistikk, med hva doktrinen sier er riktig. Det vil da bli mulig å måle om det er samsvar mellom etterretningsbrukernes forståelse og den doktrinelle bruken, og derigjennom drøfte om denne forståelsen åpner for diskurssvikt.

2 Teori

2.1 Innledning

Denne oppgaven plasserer seg fagmessig innen flere ulike fagfelt. Den befinner seg selvsagt innenfor etterretningsfaget. I tillegg er fagfeltene psykologi, beslutningsteori og lingvistikk overlappende fagfelt for oppgaven. Tangerende fagfelt innbefatter blant annet sannsynlighetsforståelse og risikostudier. Oppgavens tverrfaglige natur gjør det utfordrende å ha oversikt over all tilgjengelig litteratur. Jeg vil i dette kapitlet først kort gå gjennom oppgavens plassering innen etterretningslitteraturen, deretter gå gjennom den litteraturen som er mest relevant for problemstillingen.

2.2 Plassering innen etterretningslitteraturen

Det er etterhvert blitt publisert en ganske stor mengde etterretningslitteratur. Etterretningslitteratur kan ifølge Sundal (2010, s. 14) deles i fire ulike kategorier. Disse er 1) tekster som har akademikere og etterretningsutdanning som målgruppe, og som ser på etterretning helhetlig og holistisk. 2) Spesifikke tema. Mange slike tekster handler om årsak og effekt av feil innen etterretning, og er gjerne en form for case-studier. 3) Doktrinelle tekster, skrevet til etterretningpersonell og etterretningsbrukere, som gir generelle retningslinjer og prinsipper, og 4) etterretningshistorie. Tradisjonelt har en stor del av etterretningslitteratur vært skrevet om historie eller spesifikke tema (Gill, Marrin og Phytian, 2009, s. 1).

Siden årtusenskiftet er det skrevet mye litteratur innenfor den første kategorien, og som må betraktes som etterretningsteori (Sims, 2009, s. 151). Mye av denne teorien har igjen fokusert på hvordan de interne prosessene i en etterretningsorganisasjon bør fungere. Det er også skrevet mye om forholdet mellom etterretningsprodusent og etterretningsbruker. Det er i denne kategorien denne oppgaven faller inn. Allerede i 1949 var det en prinsipiell diskusjon om hvordan etterretningspersonell skal forholde seg til beslutningstakere, kalt Kent-Kendall debatten (Davies, 2007). Mye av litteraturen innen dette delemnet handler om hvordan forholdet mellom strategisk etterretning skal forholde seg til politisk nivå, først og fremst i USA. Det viktigste debattpunktet er hvordan man skal unngå å produsere etterretninger som

går på tvers av etterretningsprodusentenes faglige overbevisning, kalt politisering, og derigjennom miste sin objektivitet og integritet.

Det andre hovedtemaet innen denne litteraturen er hvordan kommunikasjonen mellom etterretningsbruker og etterretningsprodusent bør være. Én del av dette handler om hvordan oppdrag til etterretningsprodusenter blir til gjennom etterretningsdialogen. Den andre delen av denne kommunikasjonen handler om hvordan man skal formidle etterretningsprodukter, samt sikre at etterretningsbrukeren får samme forståelse av innholdet i etterretningene som etterretningsprodusenten. De trenger ikke å være enige, men det er viktig at de har *samme forståelse* av de relevante forholdene. Denne oppgaven plasserer seg innen det sistnevnte temaet. Sundal (2010, s. 73) oppsummerer at det ikke finnes spesielt mye etterretningslitteratur som tar opp dette spesifikt, men at det finnes mye teori som tar for seg temaet som en del av en større tekst om etterretning.

Samme forståelse mellom etterretningsbruker og etterretningsprodusent er selvsagt svært viktig, og blir belyst gjennom debatten om hva definisjon av etterretning egentlig er. For etterretningsteoretikere har enda ikke blitt enig om en definisjon av etterretning (Warner, 2009, s. 16-18). Debatten omhandler temaer som om det er produktet som er etterretning, eller om organisasjonen og aktiviteten som ligger bak også er etterretning. Noen mener at klandestine operasjoner, som ikke nødvendigvis er etterretningsinnhenting, også faller inn under etterretningsbegrepet (Lowenthal, 2015, s. 229). NATO (2016, s. 3-1) definerer etterretning som et produkt.

Den naturlige forlengelsen av definisjonen som et produkt har blitt påpekt, og fokuserer på at det ikke er etterretninger før mottakeren har *mottatt* produktene. I forlengelsen av dette fokuserer noen teoretikere på at produktet i tillegg må *forstås* på samme måte av etterretningsprodusent og etterretningsbruker. Knut Aasberg, tidligere analysesjef i Etterretningstjenesten, fremhever dette (Hatlebrekke, 2019, s. 72-73). Også Hatlebrekke (2019, s. 73) skriver: «The intelligence product is therefore essentially the consumer`s understanding of the information presented, rather than the substance of the information itself ... ». Debatten om hvorvidt felles forståelse av et etterretningsprodukt bør inngå i selve definisjonen av etterretning viser viktigheten av problemstillingen i denne oppgaven.

Selv om det kan være en relevant diskusjon hvorvidt et ellers godt etterretningsprodukt kan føre til etterretningsfeil fordi etterretningsbrukeren ikke forstår produktet, belyser

Hatlebrekkes poeng noe viktig for denne oppgaven. Det viktige er at etterretningsprodusenten må strekke seg svært langt for å kommunisere presist det budskapet man har, slik at det ikke blir rom for diskurssvikt. Bruken av presis vurderingsterminologi er avgjørende for å oppnå dette. Også den nyeste fellesoperative doktrinen (FFOD) beskriver dette som et utfordrende forhold. «Ulik situasjonsbevissthet og -forståelse er en av de sentrale årsakene til friksjon innad i styrken, og både sjefer og staber må derfor kontinuerlig arbeide for å redusere denne årsaken» (Forsvaret, 2019, s. 219). Selv om FFOD ikke bare beskriver forhold tilknyttet situasjonsbevisstheten om fienden, som etterretning har et ansvar for å beskrive, så viser sitatet at ulik forståelse er en utfordring, og noe alle må jobbe for å redusere. Et presist språk med felles oppfatning av mening er et viktig virkemiddel for å oppnå dette. Denne oppgaven søker derfor å belyse om deler av vurderingsterminologien, som kan argumenteres for som det viktigste for felles situasjonsforståelse, faktisk er god til dette.

2.3 Utvikling innen fagfeltet

2.3.1 Internasjonal utvikling

Diskusjonen og utfordringen rundt behovet for standardiserte uttrykk for å beskrive sannsynlighet og kommunisere usikkerhet, kan spores tilbake til Sherman Kents avgraderte essay «Words of Estimative Probability» fra 1964, opprinnelig skrevet i 1951. Kent er en av de mest sentrale personene innen utviklingen av etterretningsfaget generelt og etterretningsanalyse spesielt (Tetlock og Gardner, 2015, s. 54). Kent identifiserte at det ikke fantes noen felles enighet om tolkning av vurderingsterminologi som ble brukt i etterretningsvurderinger. Det fantes heller ingen standardiserte ord og fraser for å beskrive sannsynlighet. Kent avdekket behovet gjennom sin stilling som leder for utarbeidelsen av National Intelligence Estimate (NIE) i USA. NIE er etterretningsvurderinger som produseres av National Intelligence Council (NIC) i samarbeid med de ulike etterretningsbyråene i USA (Wheaton, 2012, s. 331), og er de mest autoritative etterretningsproduktene til nasjonalt bruk (Dhami og Mandel, 2020, s. 6).

I et slikt estimat fra 1951 ble det beskrevet at sannsynligheten for at Sovjetunionen skulle invadere Jugoslavia var «a serious probability» (Kent, 1964, s. 51). Da Kent senere diskuterte denne vurderingen med sine kolleger, etter at en beslutningstaker i Washington hadde spurt hva de egentlig mente med dette, oppdaget han at det var stor forskjell i oppfatningen av hva

begrepet innebar. Kent mente selv at det var en odds tilsvarende 65:35 i favør av at en slik invasjon kom til å skje. Blant hans kolleger var yttergrensene henholdsvis 80:20 og 20:80! (Kent, 1964, s. 51-53).

Blant annet på bakgrunn av dette, og andre erfaringer, ønsket Kent å utarbeide et standardisert begrepsapparat for å beskrive sannsynlighet i etterretningsprodukter. Dette var både for å sikre felles forståelse i diskursen mellom etterretningsprodusenter, og mellom etterretningsprodusent og etterretningsbruker. Tabellen Kent foreslo så opprinnelig slik ut: (Kent, 1964, s. 55).

Certain	100 %	Give or take 0%
<i>The General Area of Possibility</i>		
Almost Certain	93 %	Give or take about 6%
Probable	75 %	Give or take about 12%
Chances About Even	50 %	Give or take about 10%
Probably Not	30 %	Give or take about 10%
Almost Certainly Not	7 %	Give or take about 5%
Impossible	0	Give or take 0%

Tabell 1, Kents originale tabell med vurderingsterminologi

Kent anerkjente at for å få flyt i språket var det behov for noen synonymer til uttrykkene i tabellen over. Tabellen ble stadig utvidet med flere ord og uttrykk som etter noe diskusjon ble puttet i en av «båsene». Kents synonymtabell er vist under. (Kent, 1964, s. 59-60). Det er verd å merke seg at det er dukket opp enda en kategori i synonymtabellen. Den øverste boksen heter *Possible*, og har ikke fått plass i den prosentvise originale tabellen til Kent.

Possible	conceivable could may might perhaps
Almost certain	virtually certain all but certain highly probable highly likely odds [or chances] overwhelming
Probable	likely we believe we estimate
50-50	chances about even chances a little better [or less] than even improbable unlikely
Probably not	we believe that . . . not we estimate that . . . not we doubt, doubtful
Almost certainly not	virtually impossible almost impossible some slight chance highly doubtful

Tabell 2, Kents synonymtabell fra 1964

Det er også verd å merke seg at det ikke ligger noen forskning bak hvilke ord og uttrykk som ble plassert i hvilken prosentkala. Det var Kent, i dialog med noen kolleger, som plasserte nye ord og uttrykk der han selv mente de hørte hjemme (Wheaton, 2008, s. 4).

På tross av Kents arbeid med å standardisere vurderingsterminologien, og det ganske åpenlyse behovet for dette, tok det tid før det ble mer konkrete resultater av Kents arbeid (Weiss, 2007, s. 61). Motstand i miljøet mot en slik standardisering vil bli belyst senere i oppgaven.

På 1970-tallet blusset debatten opp igjen i USA, etter at etterretningsbrukere ytret sin misnøye med hvordan etterretningsproduktene ble presentert. Ett av svarene fra etterretningsmiljøet var å se på hvordan vurderingsterminologien ble kommunisert, samt standardisering av terminologien. Etter flere arbeidsmøter og påfølgende arbeid endte det med at Defence Intelligence Agency (DIA) innførte en standardisert tabell over vurderingsterminologien, samt påla etterretningsprodusenter å beskrive med prosenttall hva de mente med hvert vurderingsord (Marchio, 2014). Dette systemet overlevde bare et par år før det forsvant, på tross av gode tilbakemeldinger fra etterretningsbrukerne. Det er ikke funnet dokumentasjon på hvorfor systemet forsvant. Marchio spekulerer i at systemet forsvant samtidig med de sterke lederne som var pådrivere for systemet. I tillegg stod det amerikanske etterretningsmiljøet midt oppe i mer presserende saker, som Irans revolusjon, Sovjetisk innmarsj i Afghanistan, Church og Pike-rapporten og økt urolighet i Øst-Europa (Marchio, 2014, s. 37). Den nasjonale etterretningsoffiseren (NIO) summerte opp status da han sendte et skriv til direktøren i National Intelligence Committee (NIC) i 1982: «My impression is that the “poets” have returned to the ascendancy in the estimates business in more recent years, leaving their “mathematician” colleagues in the shade» (Marchio, 2014, s. 37-38).

Det var ikke før i 2004, da Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act (IRTPA) med målsetting om å «... fix deficiencies of structure and process that appear to be responsible for the surprise of September 11 and for the mistaken estimate that Iraq possessed weapons of mass destruction...» (referert i Betts, 2007, s. 4), at standardiseringsarbeidet skjød fart igjen. IRTPA presiserte blant annet at Director of National Intelligence (DNI) skulle «properly caveat and express uncertainties or confidence in analytical judgements» (IRTPA, 2004, referert i Rieber, 2006, s. 2).

Den amerikanske kongressens etterretningskomité insisterte også på at etterretningsvurderinger skulle ha eksplisitte indikasjoner om usikkerhet knyttet til seg (Weiss, 2007, s. 63). Daværende DNI, John Negroponte, imøtekom kongressen og IRTPA med å innføre en skala for alle National Intelligence Estimates. Denne skalaen er gjenkjennbar fra arbeidet til Kent, men inneholdt ikke noen numeriske skalaer knyttet til vurderingsterminologien (Weiss, 2007, s. 63). Det viktigste poenget med at denne skalaen nå ble standardisert, er at det som de fleste betegner som etterretningstabber, vurderingen rundt 9/11 og Iraks masseødeleggelsesvåpen, tvang frem endringer i hvordan etterretningsmiljøet i USA kommuniserte sin usikkerhet. I sin masteroppgave om bruk av vurderingsterminologi viser Kesselman (2008, s. vi og s. 62) at det har vært lite konsekvent bruk av slik terminologi i tidsperioden 1950-2008. Dette skulle nå bli fikset. Wheaton (2012, s. 331-332) kalte grepet NIC gjorde med å innføre både en tabell, samt en forklaring til henholdsvis sannsynlighet og konfidens, for en revolusjon. Riktignok påpekte Wheaton (2012, s. 339-341) at de avgraderte nasjonale etterretningsestimaterne som fantes ikke klarte å bruke dette systemet, men han kom frem til at rammeverket for «revolusjonen» var på plass, nå var det bare opp til etterretningsprodusentene å bruke det.

Figur 1 Utvikling av NIC sin vurderingsterminologi midt på 200-tallet (Hentet fra Kesselman, 2008, s. 37)

Både britiske og amerikanske militære etterretningsdoktriner fulgte opp, og standardiserte vurderingsterminologi i tabeller med prosentvis angivelse, eller ved bruk av såkalte «yardsticks». «Yardsticks» er en linje fra 0-100 prosent, der de ulike ord og uttrykk vises innen en prosentmargin på skalaen, eller bare puttes utover skalaen uten noen prosentangivelse, slik som vist i skalaen over fra NIC. USA kom ut med en oppdatert militær etterretningsdoktrine, Joint Publication 2.0, i 2007. Denne har vært av svært stor betydning for norsk tilnærming til vurderingsterminologi, som vist i neste delkapittel. Doktrinen sier selv i revisjonsoppsummeringen at den «Provides a methodology for assigning confidence

levels to the analytic conclusions contained in intelligence products» (Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 2007, s. iii). Dette var nytt, og i tråd med den amerikanske trenden om å standardisere ord på dette tidspunktet. Arven fra Kents tabell fra 1964 skinner ganske lett igjennom, selv om det er noen ulikheter.

I 2015 signerte daværende DNI, James Clapper, en ny standard for analytikere, med en oppdatert tabell for vurderingsterminologi som vist under. (Director of national intelligence, 2015, s.3) Denne er enda gjeldende i USA, og de numeriske intervallene skiller seg i ganske stor grad fra den militære doktrinen fra 2007 innførte.

almost no chance	very unlikely	unlikely	roughly even chance	likely	very likely	almost certain(ly)
remote	highly improbable	improbable (improbably)	roughly even odds	probable (probably)	highly probable	nearly certain
01-05%	05-20%	20-45%	45-55%	55-80%	80-95%	95-99%

Tabell 3, amerikansk tabell for vurderingsterminologi fra 2015

NATO innførte først i 2016 definisjoner av vurderingsterminologi i sin etterretningsprosedyredoktrine, Allied Joint Publication-2.1 (NATO, 2016, s. 3-15). Det er også ganske lett å se likheten med den amerikanske doktrinen Joint Publication 2.0 i NATOs tabell, men NATO har utelatt synonymene i sin doktrine. Alle hovedordene fra den amerikanske doktrinen er direkte overført til NATOs doktrine.

En sentral utfordring med alle slike definisjonsskalaer er vist i en bacheloroppgave fra Forsvarets etterretningshøgskole fra 2016. Oppgaven viser at det nå finnes så mange ulike skalaer og tabeller med noe ulike definisjoner, at det er stor mulighet for diskurssvikt som følge av lite enhetlige definisjoner og standarder. Oppgaven konkluderer at både internt i det amerikanske etterretningsmiljøet og internasjonalt er det ikke enighet om hva som ligger i hvilken terminologi, samt hvordan etterretningspersonell skal forholde seg til sannsynlighet og konfidens (Anonym, 2016).

2.3.2 Norsk utvikling og status

I Norge fantes det ikke noen etterretningsdoktrine før 2013, og den norske tilnærmingen var å bruke det USA hadde før en egen doktrine kom på plass. Norge har derfor mellom 2007 og 2013 brukt oversettelsen etterretningsutdanningen ved Forsvarets etterretningshøgskole,

daværende Skole for etterretning og sikkerhet (FSES), utarbeidet fra den amerikanske fellesoperative etterretningsdoktrinen Joint Publication 2.0 fra 2007 (Borg, mailkorrespondanse, mai 2020)¹. (Den amerikanske doktrinen finnes som den engelske oversettelsen i den norske doktrinen, vist lenger ned.)

I 2014 utga politiet sin etterretningsdoktrine, og vurderingsterminologien er tilnærmet lik den Forsvaret bruker (Politiet, s. 39). Hvorfor det er noen små avvik er ikke kjent. Det er nærliggende å tenke at forfatterne av politiets doktrine mente at noen av synonymene var så lite beskrivende at de valgte å utelate dem i sin doktrine.

I 2019 startet Etterretningstjenesten for første gang å ta med en tabell som forklarte deres tolkning av vurderingsterminologien i deres årlig ugraderte vurdering, kalt Fokus. Den ble plassert på siste side av publikasjonen (Etterretningstjenesten, 2019, s. 102 (omslag siste side)). Denne tabellen er noe ulik doktrinens tabell, og inneholder kun hovedordene fra etterretningsdoktrinens tabell, altså uten synonymer. I boken *Etterretningsanalyse i den digitale tid - en innføring* (2019, s. 155), skriver også Stenslie, som er tilknyttet Etterretningstjenesten, at tabellen som vises i Fokus er den samme som Etterretningstjenesten bruker.

PST beskriver i sin åpne trusselvurdering for 2018 (s. 25) en nesten identisk tabell som brukes av PST, og at den er utarbeidet for å skape likhet mellom PST, Politiet og Forsvaret. Forskjellen på de to tabellene til henholdsvis Etterretningstjenesten og PST er at PST bruker betegnelsen «svært lite sannsynlig» på det laveste sannsynlighetsintervallet, mens Etterretningstjenesten bruker «meget lite sannsynlig». Også politiet tok i bruk skalaen til PST i juni 2018. Dette er informert om i politiets arkivsystemer gjennom en oppdatering av akkurat den delen av doktrinen. (Myhrvold-Hansen, mailkommunikasjon, april 2020)². I denne oppgaven skal jeg primært undersøke forståelsen av vurderingsterminologi i Forsvarets etterretningsdoktrine. Likevel finner man igjen ordene fra Forsvarets doktrine i de nasjonale standardene, med unntak av uttrykket «meget lite sannsynlig», som jeg har tatt med i oppgaven for å ivareta Etterretningstjenestens standard i tillegg til Forsvarets.

¹ Lars Borg arbeider med en PhD om hvordan strukturerte analyseteknikker kan redusere usikkerheten til analytikere, og har vært tilknyttet Forsvarets Skole for Etterretning og Sikkerhet i mange år.

² Myhrvold-Hansen arbeider i etterretningsavdelingen i Politidirektoratet

Sannsynlighetsgrad	Synonymer	Confidence Levels	Synonyms
Meget sannsynlig	Vi er overbevist om. Stor grad av sikkerhet.	Highly likely	Highly probable. We are convinced. Virtually certain. Almost certain. High confidence. High likelihood. <90 %
Sannsynlig	Vi fester stor tillit til. Vi tror at. Betydelig grad av sikkerhet.	Likely	Probable. We estimate. Chances are good. High - moderate confidence. Greater than 60% likelihood. 60-90 %
Like sannsynlig som usannsynlig	Mulig. Visse forhold peker i retning av. Det er indikasjoner på.	Even chance	Chances are slightly greater (or less) than even. Moderate confidence. Possible. 40-60 %
Lite sannsynlig	Tvilsom.	Unlikely	Probably not. Not likely. Improbable. Low confidence. Possible but not likely. 10-40 %
Usannsynlig (ikke sannsynlig)	Nesten umulig. Svært tvilsomt.	Highly unlikely	Highly improbable. Nearly impossible. Only a slight chance. Highly doubtful. <10 %

Tabell 4, Etterretningsdoktrinenes oversikt over vurderingsterminologi (Forsvaret, 2013, s. 25)

Nasjonal standard	Beskrivelse	NATO-standard
Meget sannsynlig	Vurderingen baserer seg på et entydig informasjonsgrunnlag	Highly likely (> 90%)
Sannsynlig	Vurderingen baserer seg på et forholdsvis entydig informasjonsgrunnlag	Likely (60-90%)
Mulig	Vurderingen baserer seg på et lite entydig informasjonsgrunnlag	Even chance (40-60%)
Lite sannsynlig	Vurderingen baserer seg på et forholdsvis entydig informasjonsgrunnlag	Unlikely (10-40%)
Meget lite sannsynlig	Vurderingen baserer seg på et entydig informasjonsgrunnlag	Highly unlikely (< 10%)

Tabell 5, Etterretningstjenestens oversikt over vurderingsterminologi (Etterretningstjenesten, 2019, s. 102)

NASJONAL STANDARD	BESKRIVELSE
Meget sannsynlig	Det er meget god grunn til å forvente
Sannsynlig	Det er grunn til å forvente
Mulig	Det er like sannsynlig som usannsynlig
Lite sannsynlig	Det er liten grunn til å forvente
Svært lite sannsynlig	Det er svært liten grunn til å forvente

Tabell 6, PSTs oversikt over vurderingsterminologi (PST, 2018, s. 25)

Det er tre forhold som er verd å merke seg med disse tabellene. For det første oversetter etterretningsdoktrinen tilsynelatende etter beste evne fra den amerikanske doktrinen fra 2007.

Ironisk nok oppdaterte USA sin militære etterretningsdoktrine bare måneder etter den norske doktrinen kom ut, og de gikk da bort ifra sin tabell fra 2007 som den norske doktrinen bygger på. (Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 2013, vedlegg A-2).

Det er ikke alltid like lett å finne gode norske oversettelser for alle engelske fraser, og det ser ut til at de som har utført oversettelsen har prøvd å finne gode norske tilsvarende uttrykk, spesielt for synonymene. Litt avhengig av oversettelsen kan forskning på de tilsvarende engelske ordene være relevant for forståelsen av den norske vurderingsterminologien. Som jeg viser senere i oppgaven er det gjort lite forskning på disse ordene på norsk, spesielt i etterretningssammenheng. Derfor vil internasjonal forskning kunne gi noe empirisk grunnlag for hvordan norsk vurderingsterminologi tolkes.

Det andre forholdet med de to tabellene er at Etterretningstjenesten og PST har byttet ut både den midterste intervallen og den laveste intervallen fra doktrinen. I doktrinen er det midterste intervallet kalt «like sannsynlig som usannsynlig», og det nederste (usannsynlig (lite sannsynlig)). Etterretningstjenesten velger å bruke henholdsvis «mulig» og «meget lite sannsynlig», mens PST går for «svært lite sannsynlig». Det er ikke klart hvilket grunnlag dette er gjort på, men det er nærliggende å tro at dette er gjort på subjektivt grunnlag av hva enkeltpersoner mener er en god oversettelse og hva som gir best forståelse hos etterretningsbrukeren.

Beskrivelsen av hva de ulike tjenestene mener begrepene betyr er riktignok ikke sammenfallende, men vil ikke bli diskutert i denne oppgaven.

Det tredje forholdet som er verd å merke seg er at de norske sannsynlighetsordene ikke har noe prosentvis intervall knyttet til seg. Dette i motsetning til NATOs tabell, som har knyttet et direkte prosentintervall bak ordene. Hvorvidt dette er med overlegg kommer ikke ordentlig frem i doktrinen. Den sier kun: «I mange sammenhenger er det vanskelig, ja endog umulig, å vurdere med hvilken prosent sannsynlighet et fenomen eller en hendelse vil inntreffe i fremtiden. Standardiseringen er imidlertid ikke ment å brukes for å underkommunisere en kompleks virkelighet, men å gi flerdisiplinanalytikeren et begrepsapparat som er forstått likt innad i etterretningsmiljøer, både nasjonalt og internasjonalt.» (Forsvaret, 2013, s. 25). Siden doktrinen lister opp norske ord i tabells form med tilsvarende NATO-ord, samtidig som den sier at standardiseringen skal «...gi...et begrepsapparat...både nasjonalt og internasjonalt», så legger jeg til grunn at Forsvaret har tilsvarende intervall som NATOs doktrine, uavhengig av

om dette er tydelig kommunisert eller ikke. Et annet viktig poeng er at doktrinen beskriver disse standardiseringene som «...forstått likt innad i etterretningsmiljøer...» (Forsvaret, 2013, s. 25). Det er selvsagt viktig at etterretningspersonell har lik forståelse av vurderingsterminologi. Doktrinen nevner ikke det denne oppgaven tar for seg, nemlig at brukerne av etterretning, som tross alt er de som tar beslutninger, også bør forstå vurderingsterminologien likt som etterretningsprodusentene.

En av hovedutfordringene med dagens tabeller er at disse ofte er utarbeidet uten noe, eller med tynt, forskningsbasert arbeid innen språkforståelse som grunnlag. Det er altså et resultat av hvordan enkelte personer subjektivt plasserer ulike termer og ord på en skala (Wheaton, 2008, s. 4). Som det blir vist i neste kapittel er det ikke nødvendigvis sammenfall mellom de ulike skalaene, og hvordan disse ordene blir oppfattet.

2.4 Litteratur innen fagfeltet

2.4.1 To leire – poeter og matematikere

Debatten om hvordan man best skal kommunisere usikkerhet, eller bruke vurderingsterminologi, er delt i to leire. Den ene leiren er det Kent kalte «poeter». En «ekstremistisk poet» vil mene at det ikke er noen mening med standardisering av vurderingsterminologi, og heller ikke noen mening i å gi dem noen prosentvis sannsynlighet. Poetens argument er for det første at etterretningprodusentene ikke må begrenses spåkmessig når de skal beskrive den komplekse virkeligheten som finnes. Det vil bli dårlig flyt i språket i selve produktet, og det vil ikke gi tilfredsstillende mulighet for en god beskrivelse. For det andre vil en poet argumentere med at en mottaker av en etterretningsvurdering uansett vil legge sine subjektive vurderinger til grunn, og det er derfor ikke nødvendig med en standardisering. Det tredje, og kanskje tyngstveidende argumentet til en poet, er at det å tilegne vurderinger en statistisk sannsynlighet vil gi et falskt inntrykk av et vitenskapelig produkt. Dersom en etterretningsbruker leser i en etterretningsrapport at det er 70% sannsynlighet for at handling X vil skje, så kan det gi et falskt inntrykk av hvor sikker etterretningsprodusenten egentlig er. Etterretningsdoktrinen understreker også dette med setningen: «I mange sammenhenger er det vanskelig, ja endog umulig, å vurdere med hvilken prosent sannsynlighet et fenomen eller en hendelse vil inntreffe i fremtiden» (Forsvaret, 2013, s. 25).

Den andre leiren, som Kent kalte både bookmakere og matematikere, fremholder hovedargumentet om at etterretningsprodusenter skylder å kommunisere sine vurderinger så presist som mulig til etterretningsbrukeren. Han mener at etterretningspersonell ikke kan vedkjenne seg poetens standpunkt, som er å håpe at etterretningsbrukeren har sammenfallende forståelse av ord som vedkommende etterretningsprodusent (Kent, 1964). En ekstrem matematiker mener at den beste måten å kommunisere sannsynlighet på er gjennom odds eller prosent. Michael Schrage er en forkjemper for et slikt standpunkt, eksemplifisert med setningen: «It's time to require national security analysts to assign numerical probabilities to their professional estimates and assessments as both a matter of rigor and of record» (Schrage, 2005). En mer pragmatisk matematiker, som jeg vil hevde Kent var, vil definere ord og uttrykk i noen definerte prosentintervall, eller i gruppetilhørighet med et prosenttall, slik at det er mulig å diskutere og kommunisere på samme grunnlag.

Som den historiske gjennomgangen viste, så har det vært svingninger i etterretningsmiljøet, først og fremst i USA, mellom hvilke som har vært regnet som de beste metodene. Wheaton (2008, s. 8) oppsummerer det godt når han beskriver det som da var status, og som fremdeles er gjeldende praksis, nemlig at det finnes en standardisert vurderingsterminologi med tilhørende prosentintervall. Dette er etter min mening et kompromiss mellom matematikere og poeter. Poetene vinner frem ved at det ikke brukes noen tall eller prosenter i etterretningsprodukter, men matematikerne, ved hjelp av eksternt press på etterretningsmiljøet, har vunnet gjennom å knytte prosenter til noen ord og uttrykk. Debatten er på ingen måte over, og senest i 2019 reiste psykologspesialist Jan-Ole Hesselberg debatten i Norge (Hesselberg, 2019). Hesselberg mente at PST burde knytte prosenter til sin vurderingsterminologi, slik at brukere, denne gang offentligheten, skal forstå hva de egentlig mener med uklare uttrykk som «mulig».

2.4.2 Etterretningslitteraturen

Siden Kent utgav sine forslag om å legge ved en prosentvis tabell til vurderingsterminologien, har flere etterretningsteoretikere kommentert utfordringen med presis kommunikasjon mellom etterretningsprodusent og etterretningsbruker. Jennifer Wozny (2005, s. 221) fant i en studie som handlet om kommunikasjon mellom etterretningsprodusenter og etterretningsbrukere, at etterretningsbrukere forventet blant annet klarhet (clarity) og nøyaktighet (accuracy) i overleveringen av etterretningsprodukter. Wozny gjennomførte flere intervjuer med personer

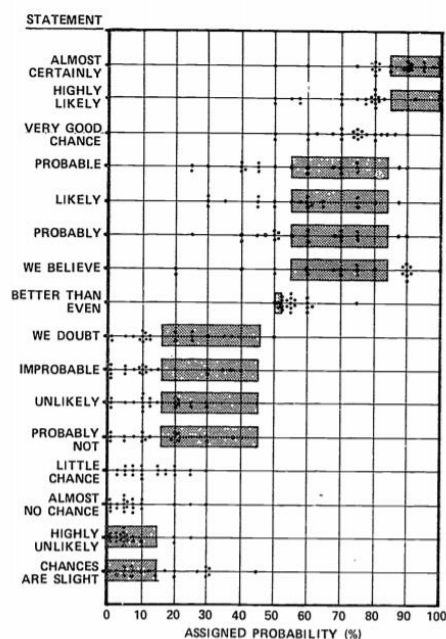
innen økonomi-, justis- og den sikkerhetspolitiske-sektoren, blant annet med Paul Wolfowitz, Richard Betts og Mark Lowenthal. Michael Turner (2005, s. 156) kommer med tilsvarende anbefaling. Dette er jo også noe av bakgrunnen for innføringen av tall i vurderingene i USA på 1970-tallet, og igjen tidlig på 2000-tallet. Forventningene er altså ganske tydelige fra etterretningsbrukerne. Men hvordan nøyaktig og klar kommunikasjon gjøres best mulig har lenge blitt debattert. Både metode og forståelse har blitt studert og kommentert blant flere av de fremste etterretningsteoretikere.

Kent argumenterte tidlig for å legge ved en tabell som forklarer definisjonene, noe som også er metoden hos de fleste vestlige etterretningsorganisasjoner i dag (Dhami og Mandel, 2020, s. 7-8). Likevel mener mange etterretningsteoretikere at dette ikke er no, og eksempelvis Richard Heuer anbefaler å bruke prosentintervall bak vurderingene for å sikre bedre konsensus (Heuer, 1999, s. 183). Dette støttes av blant annet Schrage (2005), Dhami og Mandel (2020, s. 2) og Barnes (2016, s. 342-343). Barnes ser at det kan bli vel mange vurderingsprosentertall i etterretningsproduktene, og anbefaler at kun de viktigste vurderingene får en prosentintervall bak seg (Barnes, 2016, s. 342), noe som jo er en ganske pragmatisk løsning. Thomas Fingar, som var leder av National Intelligence Council mellom 2005-2008, en periode som innebar store omveltninger innen temaet om vurderingsterminologi, skriver ikke noe om dette i sin bok, som faktisk heter *Reducing Uncertainty*. Fingar skriver riktignok at analytikere skal kommunisere «confidence judgements whenever it is appropriate to do so» (Fingar, 2011, s. 88), men unngår temaet utover. Fingar kan sånn sett tolkes til å være på «poet-siden».

Michael Herman skriver lite om temaet i ett av sine hovedverk, *Intelligence Power in Peace and War* (1996). Herman skriver at etterretningen må unngå vag vurderingsterminologi som «ikke umulig», og må forklare usikkerheten så klart som mulig. Herman legger til at god bruk av vurderingsterminologi er en av etterretningens kunstformer, og at både britisk og amerikansk etterretning legger vekt på god «wordsmithing» (s. 104-105). Herman kan derfor sies å være en poet, da han mener den beste beskrivelsen må vike for sannsynligheten for at mottakeren forstår budskapet på samme måte som avsenderen. Likevel fremhever Herman at vage formuleringer må unngås for å være presis i de språklige formuleringene.

Selv om mange etterretningsteoretikere har meninger om hvordan sannsynlighet skal kommuniseres til etterretningsbrukere, er det gjort få undersøkelser innenfor

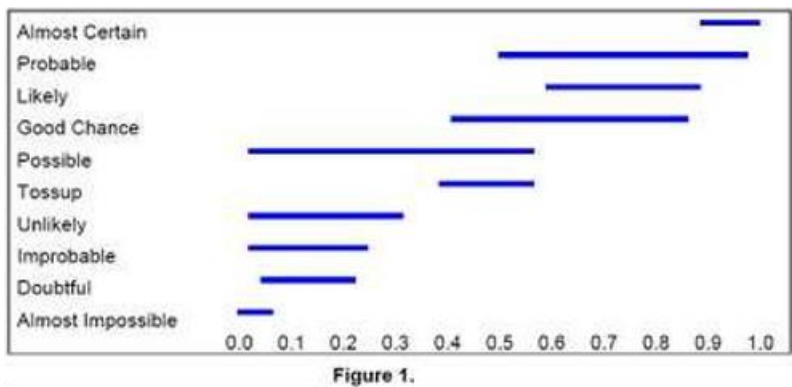
etterretningslitteraturen av forståelsen av selve språket som brukes av etterretningsprodusenter. Steve Rieber (2006) referer kun til to studier på forståelsen av vurderingsterminologi, og det er de samme to studiene nesten alle som skriver om temaet innen etterretning referer til. Den ene er en referert studie i etterretningspsykologiklassikeren *The psychology of intelligence analysis* av Richard Heuer (1999). I dette eksperimentet, kalt «NATO-eksperimentet», besvarte 23 ulike offiserer i NATO-strukturen, som var vant til å lese etterretningsrapporter, en undersøkelse der de ble bedt om å sette et enkelt prosenttall forbundet med ett av ordene fra Kents vurderingsterminologi (Heuer, 1999, s. 155).

Tabell 7, Resultatet av «NATO-eksperimentet». Kents opprinnelige forslag til intervaller markert i grått (hentet fra Barclay et al, 1977, s. 79).

NATO-eksperimentet viser at det er stor spredning i tolkning innen noe av vurderingsterminologien, og konsentrasjon av tolkning utenfor Kents forslag til skala. To eksempler er «highly likely», hvor bare én av respondentene er innenfor skalaen til Kent. Det andre eksempelet er «we believe», hvor det er åtte respondenter innenfor, mens de fleste andre er konsentrert mye høyere enn Kents foreslåtte skala.

Den andre undersøkelsen er gjort i Sherman Kents school of intelligence analysis, CIAs egen etterretningsutdanningsavdeling. Her ble respondentene bedt om å lage en skala på hvilket prosentintervall de mente de ulike vurderingstermene passet inn. Resultatene er vist under.

Tabell 8, skalaen fra Sherman Kent schools eksperiment (hentet fra Kesselman, 2008).

Rieber overså tydeligvis en større studie som ble publisert i samme utgave av «*Intelligence Studies*», som inneholdt Sherman Kents artikkel «Words of estimative probability». Denne ble ført i pennen av David L. Wark og heter «The Definition of Some Estimative Expressions» (Wark, 1964). I denne studien ble både etterretningsanalytikere og etterretningsbrukere på strategisk og politisk nivå i USA spurt om hvordan de forstod ulike ord og uttrykk innen vurderingsterminologi. Undersøkelsen fikk inn 303 svar. I tillegg ble det undersøkt hva det samme utvalget la i ulike verbale tidsestimat som «i nær fremtid», «de nærmeste år», osv. Denne studien konkluderer med at bare 16 av 41 ord eller uttrykk hadde tilfredsstillende konsensus. Warks studie definerte konsensus som at 70% eller fler av respondentene hadde svar som var innen 10% +/- av modalverdien av svarene. Eksempelvis var det konsensus dersom minst 70% svarte mellom 40-60% på ordet «mulig», når 50% var tallet som flest av respondentene besvarte. Studien målte altså hva etterretningspersonell og etterretningsbrukere faktisk la i ordene, og hvilke ord som hadde ganske sammenfallende forståelse.

Hovedfunnene er vist under: (Wark, 1964, s. 69-71)

Expression	Odds - Most Frequent Response		Percent Agreeing within 10 Points	
	Analyst	Policy	Analyst	Policy
Category A (90% - 100% Consensus)				
Almost Certainly	90	90	99%	94%
Are	100	100	96%	92%
Will	100	100	91%	91%
Category B (70% - 89% Consensus)				
Probably	75	70	90%	86%
Probably not	20	20	85%	76%
Probably will	80	--	85%	--
Highly probably	90	85	83%	87%
Likely	70	--	83%	--
Undoubtedly	100	90	81%	86%
Good chance	70	70	81%	81%
Highly likely	90	80	80%	81%
Unlikely	20	20	80%	79%
Seems likely	70	--	80%	--
Better than even chance	60	60	78%	87%
Some slight chance	10	10	77%	79%
May	50	--	73%	--

Tabell 9, vurderingsterminologi uten kontekst som gav konsensus

Expression	Odds – Most Frequent Response		Percent Agreeing within 10 Points	
	Analyst	Policy	Analyst	Policy
Category C (No Consensus)				
Seems unlikely	20	--	68 %	--
Might	50	50	66 %	59 %
May indicate	50	--	66 %	--
Could be expected	60	--	65 %	--
Expect	80	--	64 %	--
Could	50	50	60 %	56 %
Must	80	--	59 %	--
Evidently	70	--	58 %	--
Apparently	70	--	58 %	--
Suggests	60	--	58 %	--
Believe	70	70	55 %	54 %
Should	70	--	54 %	--
Possibly	50	50	53 %	51 %
Might be expected	50*	--	51 %	--
Indicates that	70	--	51 %	--
Might be anticipated	50	50	56 %	50 %
Apparently is intent	60*	--	50 %	--
Serious possibility	60*	70	49 %	55 %

Tabell 10, vurderingsterminologi uten kontekst som ikke gav konsensus

Et av hovedfunnene er at noen ord altså har ganske god intern konsensus, mens det finnes en hel rekke ord og uttrykk som tolkes svært forskjellig, og som sånn sett lett kan lede til diskurssvikt.

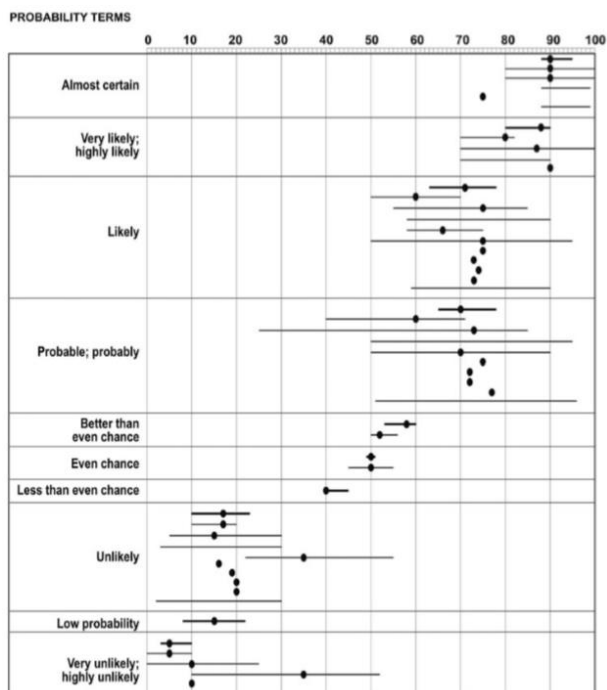
Et annet av hovedfunnene i Warks studie er at det blir lavere grad av konsensus når vurderingsterminologien settes kontekst. Da respondentene ble bedt om å kun sette et prosenttall på et vurderingsuttrykk som «seems likely», falt dette inn under konsensus-kategorien. Men da samme uttrykk ble satt i en setning falt prosentandelen konsekvent på alle uttrykk. Dette kan i alle fall bety én ting, nemlig at etterretningsbrukere blir mindre sensitive til vurderingsterminologi når denne presenteres i kontekst. Warks studie viser videre at ved komplekse setninger med flere vurderinger falt konsensusen ytterligere. Flere andre studier har vist at kontekst påvirker hvordan personer oppfatter vurderingsterminologi. Det oppfattes for eksempel forskjellig sannsynlighet for stor sjans for regn i Sahara og i Bergen (Teigen, 2017, s. 94-95).

Mye av Warks studie er sannsynligvis overførbart til norske forhold, og flere av etterretningsdoktrinens ord og uttrykk er en oversettelse herfra. Warks studie har også sammenfallende konklusjoner som «NATO-eksperimentet». Unntaket er graden av konsensus for ordene «probably» og «likely». Wark finner en konsensus på henholdsvis 90% og 83% på disse uttrykkene hos etterretningspersonell. «NATO-eksperimentet» viser en mye høyere grad av spredning på disse uttrykkene. Dette er relevant for forståelsen av det norske uttrykket «sannsynlig», som er oversettelsen for begge disse ordene.

Dersom den engelskspråklige undersøkelsen er overførbart til norske forhold, bør man finne tilsvarende konsensus for de norske doktrinelte hoveduttrykkene «meget sannsynlig» (highly likely), «sannsynlig» (likely) og «lite sannsynlig» (unlikely). Den norske doktrinen inneholder også ordet «usannsynlig» (0-10%), som kan oversettes til «unlikely». I NATO-doktrinen er tilsvarende ord kalt «highly unlikely», og har ingen god ekvivalent i Warks studie.

Et annet interessant funn hos Wark er at etterretningsprodusentene nesten konsekvent ligger høyere enn etterretningsbrukerne på tallfestingen av vurderingsterminologien.

Alan Barnes gav i 2016 ut en artikkel om hvordan deler av den strategiske kanadiske etterretningstjenesten startet med å sette numeriske sannsynligheter på deres vurderingsterminologi (Barnes, 2016). I denne artikkelen har Barnes samlet sammen funnene i tverrfaglige undersøkelser og satt dem sammen i en tabell, som er vist under (Barnes, 2016, s. 334). Linjene viser studier som oppgav svar i intervaller, mens prikkene viser studier som krevde svar i form av ett bestemt tall. Det er noe ulike antall svar per ord eller uttrykk, da ikke alle studiene inneholdt den samme terminologien.

Tabell 11, oppsummerig av ulike studiers resultater innen terminologiforståelse (Barnes, 2016, s. 344)³

³ Dataene til Barnes er hentet fra: Frederick Mosteller og Cleo Youtz, Quantifying Probabilistic Expressions, Statistical Science 5/1 (1990) s. 2-34; Robert Reagan, Frederick Mosteller, og Cleo Youtz, Quantitative Meanings of Verbal Probability

Oppsummeringstabellen til Barnes støtter funnene i de to andre etterretningsstudiene innen forståelse av etterretningsvurderingsterminologi, og viser at de ord og uttrykk som har høyest konsensus hos Wark også har relativt god konsensus i tverrfaglige studier.

Basert på forskningen og anbefalingene til blant andre Wheaton (2012, s. 343-345) og Rieber (2006, s. 13) valgte kanadierne å forby vage ord som «possible», «could», «may», samt introduseringer av vurderinger som «we believe», «we estimate», osv. (Barnes, 2016, s. 336-337). Dette var fordi disse ordene «... convey such a broad range of probabilities that, in the best case, they do little to reduce a decisionmaker's uncertainty concerning an issue and, at worst, create the sense, in the decisionmaker's mind, that the analyst is simply trying to cover his or her backside in the event of a failed estimative conclusion» (Wheaton, 2008, s. 6).

Dette er interessant fordi den norske doktrinen inneholder noen slike ord og uttrykk i sin synonymliste. Eksempelvis «vi tror at» og «vi fester stor tillit til», samt ordet «mulig», som er den vanligste oversettelsen av «possible». Dersom disse uttrykkene har samme effekt på norsk og hos norske etterretningsbrukere, er dette følgelig en svakhet i doktrinen som kan føre til diskurssvikt.

Rachel Kesselman (2008, s. 71) foreslo også en oppdatert vurderingsterminologi-tabell basert på den forskningen hun hadde tilgjengelig i 2008. Tabellen baserte seg på NIC sine vurderingsord, men Kesselman la til hvordan hun vurderte, basert på andres studier, at sannsynligheten burde se ut i prosent. Den så slik ut:

Expressions, *Journal of Applied Psychology* 74/3 (1989) s. 433–42; T.S. Wallsten, D.V. Budescu, et al., Measuring the Vague Meanings of Probability Terms, *Journal of Experimental Psychology* 115 (1986) s. 348–65, sitert i David Budescu og Thomas Wallsten, *Processing Linguistic Probabilities: General Principles and Empirical Evidence*, *The Psychology of Learning and Motivation* 32 (1995) s. 275–318; Scott Barclay et al., *Handbook for Decision Analysis* (McLean, VA: Decisions and Designs Inc. 1977); David Moore, Informal survey of analysts conducted during sessions of a course for intelligence analysts on critical thinking in 2008 (ikke publisert), og IPCC guidelines for lead authors, sitert i ikke-utgitt studie av David Budescu, Stephen Broomell, og Han-Hui Por, *Imprecise Communication of Uncertainty in the IPCC Report*.

Kesselman List of Estimative Words		
Certainty 100%		
Almost Certain	86-99%	
Highly Likely	71-85%	
Likely	56-70%	
Chances a Little Better [or Less]	46-55%	
Unlikely	31-45%	
Highly Unlikely	16-30%	
Remote	1-15%	
Impossibility 0%		

Tabell 12, Kesselmanns tabell med foreslåtte intervall basert på andres forskning

Det mest interessante med Kesselmanns tabell er å finne i topp og bunn av skalaen. Der den norske doktrinen beskriver meget usannsynlig som 0-10%, foreslår Kesselman 16-30% som «highly unlikely», som er en nærliggende oversettelse. Det samme gjelder for «highly likely», der Kesselman foreslår 71-85%, mens den norske doktrinen foreslår 90-100% som «meget sannsynlig». I tillegg definerer Kesselman «unlikely» til 31-45%, mens «usannsynlig» på norsk er definert som 0-10%, mens «lite sannsynlig» til 10-40%. Hva som er den beste oversettelsen av uttrykkene er ikke åpenbart. Kesselmanns foreslåtte intervall har såpass stor differanse fra den norske doktrinen at det er relevant å undersøke nærmere for å unngå diskurssvikt. Dersom de norske funnene i denne undersøkelsen korrelerer med Kesselmanns tabell bør det få betydning for norsk doktrine og vurderingsterminologi.

2.4.3 Norsk etterretningsslitteratur

Det er svært lite forskning i etterretningssammenheng på forståelsen av vurderingsterminologi i Norge. Knut Magne Sundal (2010) har i sin masteroppgave beskrevet hvordan historiefortelling som verktøy i presentasjon av etterretninger kan være effektivt. Fortelling er relevant for å sikre diskurs, men det hjelper lite med en god fortelling eller presentasjon dersom det ikke er konsensus for forståelsen av ordene som blir brukt.

Det er skrevet to gode bacheloroppgaver ved Forsvarets Etterretningshøyskole som angår temaet formidling og diskurs. Den ene heter «Diskurssvikt ved bruk av verbale sannsynligheter», og konkluderer med at det finnes så mange ulike skalaer, tabeller og «yardsticks» i ulike etterretningsmiljøer internasjonalt, at det er rom for intern diskurssvikt mellom etterretningsmiljøer, og således også hos etterretningsbrukere (Anonym, 2016, s. 22). Den andre oppgaven har tittelen «Fordelingssteget – en sosial og kognitiv prosess?». Denne

oppgaven konkluderer med at sosialpsykologiske faktorer påvirker hvordan etterretningsbruker oppfatter budskapet fra etterretningsprodusenten. Denne oppgaven konkluderer med at dette poenget først og fremst gjelder ved verbal formidling, normalt i form av en etterretningsorientering (Anonym, 2017, s. 24).

Det er ikke gjort noen undersøkelser som prøver å avdekke forståelsen av vurderingsterminologi i etterretningssammenheng i Norge. Denne oppgaven søker å tette dette gapet.

2.5 Teori fra andre fagfelt

2.5.1 Innledning

Som vist er det gjort få studier innen etterretning som belyser vurderingsterminologitolkningen hos etterretningsbrukere. For å belyse temaet ytterligere vil jeg gå gjennom en del relevant teori fra andre fagfelt. Det er jo mange fagfelt som kommuniserer sannsynlighet: rettsvesen, forskere, meteorologer, medisin og økonomianalytikere, for å nevne noen. Det er gjort flere studier innen disse fagfeltene som er relevante for denne delen av etterretningsfaget, og resultatene av flere av dem vises i samletabellen til Barnes (2016).

Innen medisin er det for eksempel påvist at leger tolker ord som «ikke sikkert» til alt mellom 5%-70% (Bryant og Norman, sitert i Teigen, 2017, s. 94). Innen jus påviste McCauliff i 1982 at pensjonerte dommere ofte ikke ville sette tall på standardterminologi for å vurdere straffeskyld, som «bevist utover enhver rimelig tvil» (beyond reasonable doubt). De dommerne som valgte å delta i undersøkelsen varierte fra 50%-100% på det uttrykket (McCauliff, 1982, s. 1325). På «skjellig grunn til mistanke» (reasonable cause to believe) varierte dommerne fra 10-100%, med absolutt hovedvekt rundt 30-60% (McCauliff, 1982, s. 1327). Så selv om disse tallene hverken er oppløftende for helsa eller rettssikkerheten er det ikke plass til å ta inn forskning fra alle fagfelt i denne oppgaven, og klimaforskningssammenheng er valgt fordi det er en del meget relevante poenger med god overføringsverdi til denne oppgaven spesielt og etterretning generelt. I tillegg velges deler av psykologiforskningen fordi det er her hovedvekten av forskning innen tolkning av terminologi og konsekvenser for beslutning ligger.

2.5.2 Forskning på vurderingsterminologi i klimaforskning

Kanskje den mest kjente forskningen på temaet utenfor etterretningen er gjort innen formidling av klimaforskning. Klimaforskere har møtt en del utfordringer som ligner etterretningens. I 2001 la Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), gjerne kjent som FNs klimapanel, for første gang ved en tabell med definisjon av vurderingsterminologi brukt i rapporten.

Bakgrunnen for at IPCC i det hele tatt la ved en tabell for å forklare sannsynlighet var den massive kritikken de fikk etter at de la frem sitt estimat i 1996. Selve forskningsarbeidet i denne rapporten var sannsynligvis bra, men klimaskeptikere med agendaer kritiserte tvetydigheten i vurderingsterminologien som var brukt. Dette ble nok oppfattet som en rettmessig kritikk, for med neste utgivelse, i 2001, fulgte en tabell som veiledning til hvordan vurderingsterminologien skulle tolkes. Forfatterne av rapporten gjorde også en innsats for å bruke denne terminologien konsistent (Weiss, 2007, s. 64).

Det ble også utført forskning på hvordan leserne av rapporten tolket vurderingsterminologien. Budescu, Broomell og Por (2009, s. 302-303) identifiserte at det ikke gav særlig større konsensus om vurderingsordenes betydning å legge til en tabell som forklarte dem. I den samme undersøkelsen gikk det frem at ved å sette et prosentintervall bak vurderingsordet, økte konsensusen med 12% (Budescu, Broomell og Por, 2009, s. 303).

TABLE 3
Percentage of Subjects' Range Estimates Consistent, Inconsistent, and Partially Consistent With the Guidelines of the Intergovernmental Panel on Climate Change

Probability phrase	Translation group (n = 67)			Control group (n = 65)		
	Consistent	Partially consistent	Inconsistent	Consistent	Partially consistent	Inconsistent
Very likely (> 90%)	6.0	67.2	26.9	3.1	64.6	32.3
Likely (> 66%)	16.4	70.1	13.4	7.7	73.8	18.5
More likely than not (> 50%)	41.8	49.3	9.0	40.0	56.9	3.1
Unlikely (< 33%)	23.9	59.7	16.4	9.2	72.3	18.5
Very unlikely (< 10%)	7.5	40.3	52.2	4.6	44.6	50.8
Five terms overall	19.1	57.3	23.6	12.9	62.5	24.6
Overall excluding <i>more likely than not</i>	13.5	59.3	27.2	6.1	63.9	30.0

Tabell 13, konsistens av vurderingsterminologi hos IPCC

Tabellen over viser hvor høy konsensus det er i bruken av IPCCs vurderingsterminologi. De som kalles Translation group hadde mulighet til å kontrollere sine svar opp mot

definisjonstabellen gjennom hele undersøkelsen. Kontrollgruppen hadde ikke dette. Respondentene ble bedt om å sette et intervall på de ulike termene. De som satte sitt øvre og nedre intervall innenfor samme intervall som IPCC ble regnet som konsistente. De som hadde ett av intervallene innenfor og ett utenfor ble satt som delvis konsistent, mens de som hadde begge sine intervaller utenfor ble regnet som inkonsistente. Funnene viser generelt liten grad av konsistent. Konsistensen øker noe for den gruppen som hadde tilgang til riktig svar. Likevel er det urovekkende lav grad av konsistent i svarene til gruppen som faktisk hadde tilgang på en fasit gjennom hele undersøkelsen. Undersøkelsen konkluderer derfor med at det å legge ved en tabell over definisjon av vurderingsterminologi ikke sørger for høy konsensus i forståelsen av vurderingsterminologi (Budescu, Broomell og Por, 2009, s. 306).

Budescu, Broomell og Por anbefalte i stedet å sette inn prosent i den løpende teksten for å øke konsensus om forståelsen av terminologien (2009, s. 306).

Funnene fra klimaforskningen støtter funnene fra tilsvarende undersøkelser gjort innenfor etterretningsfaget. Det viktigste funnet relatert til etterretnings doktrine er at det å legge ved en tabell med definisjonen av vurderingsterminologien hjelper lite, men at det å tallsette definisjonene bak vurderingsterminologien fortløpende i teksten øker konsensus betraktelig. Et interessant poeng med funnene fra klimaforskningen er også at respondentene ble bedt om å sette sine svar med bakgrunn i reelle påstander om klimaet. Som neste kapittel viser påvirker personlige slike personlige meninger, bias eller forutinntatthet i ganske stor grad hvordan vurderingsterminologi oppfattes.

2.5.3 Psykologiforskning og bias

Forutinntatthet påvirker hvordan personer mottar og tolker ny informasjon.

I studien til Budescu, Broomell og Por (2009, s. 304) kom det frem at personer som var bekymret for klimaendringer oppfattet de øvre vurderingsordene i tabellen som mer sannsynlige enn personer som var mer skeptiske til menneskeskapte klimaendringer. Dette støttes blant annet av forskning gjort av Brun og Teigen i 1988, sitert i Teigen (2018, s. 59). Også McCarty (1998, s. 57) beskriver videre etterretningsbrukere som personer med god selvtillit til egne vurderinger, og som brukere av etterretning som understøtter deres egen forutinntatthet. Etterretning som motsier disse brukerne blir i liten grad tatt til følge, og øker forakten for etterretningsprodusenter.

Mottakeren av informasjon har altså som regel en intuitiv analytisk prosess, der ny informasjon blir sammenstilt med et allerede eksisterende subjektivt informasjonsgrunnlag, og derigjennom dannes et nytt bilde. Eksempelvis vil en etterretningsbruker tolke utsagnet «Det er mulig (40-60% ifølge doktrinen) at Iran har atomvåpen» annerledes enn den doktrinelle definisjonen. Dersom vedkommende ikke på forhånd mener dette, kan ordet «mulig» bli tolket som en kuriøs mulighet, men svært lite sannsynlig, for eksempel mellom 0-5%. For en person som mener at Iran kanskje har slike våpen, vil ordet «mulig» peke mot en sannsynlighet omkring eller høyere enn 50%. En slik person vil kunne tolke «mulig» som «en stor mulighet» (Se Teigen, 2018, s. 62 for hvordan ordet «mulig» kan tolkes). Uansett viser dette hvordan forutinntatthet kan påvirke hvordan en person «velger» å tolke et vagt ord.

En slik forutinntatthet er et av «poetenes» argument *mot* å bruke tall i vurderingsterminologi. Mottakerne velger jo uansett hvordan de tolker ordene. Det samme fenomenet er «matematikernes» argument *for* å tallsette hva som menes med ordene. Dette er det Sherman Kent identifiserte allerede på 1950-tallet, nemlig at personer gjerne kan være enige i ordlyden, spesielt i vag ordlyd, men egentlig fullstendig uenige i sannsynligheten. Hvorvidt dette skyldes forutinntatthet eller bare ulike oppfatninger av selve ordene blant analytikerne er riktignok ikke identifisert. Funn fra en undersøkelse som ba personer vurdere sannsynlighet for temaer som «økt sannsynlighet for arbeidsløshet» eller «reduert krigsfare i Midtøsten» etter at dette hadde blitt lest opp på Dagsrevyen, viser at forutinntatthet gir større sprik av konsensus om vurderingsterminologien (Brun og Teigen, 1988). Dette korrelerer med funnene fra Warks studie fra 1964. Warks funn viste at det var bedre konsensus for vurderingsterminologien når personer ble bedt om å tolke vurderingsterminologi uten kontekst. Når undersøkelsen så satte vurderingsterminologi i kontekst med reelle etterretningsvurderinger, sank konsensusen. Det er flere forklaringshypoteser på dette, men forutinntatthet eller kunnskap om emnet fra før kan være en av dem.

For å bøte på dette trengtes en standardisering av uttrykkene, eller å tilføre et prosenttall til uttrykkene i teksten, som forklarte graden av sannsynlighet. Kent foreslo det første, men flere andre, blant annet Budescu, Broomell og Por (2009), Barnes (2016) og Schrage (2005) anbefaler den andre varianten.

2.6 Brukers ønsker og produsents motstand

2.6.1 Praktisk eksempel - Bin Laden og Obama

For å belyse den praktiske bruken av problemstillingen i denne oppgaven, og fremheve at det ikke bare er en akademisk problemstilling, vil det presenteres et historisk eksempel. Ved innlevering av denne oppgaven er det nesten nøyaktig ti år siden amerikanske spesialstyrker fant og likviderte Osama Bin Laden i Abattobad, Pakistan. Friedman og Zeckhauser (2014) har skrevet om beslutningsprosessen hos president Obama, og spesielt om hvordan Obama slet med etterretningsmiljøets bruk av vurderingsterminologi. Et av hovedpoengene i artikkelen er at beslutningstakere forholder seg til sannsynlighet som et bestemt tall fremfor et intervall (Friedman og Zeckhauser, 2014, s. 78). Dette poenget er relevant for denne oppgaven, da datainnhenting i denne oppgaven har valgt å innhente et spesifikt tall fremfor et intervall i forståelsen av sannsynlighet.

Videre beskriver artikkelen at president Obama mottok flere ulike tall fra etterretningsmiljøet på hvor sannsynlig det var at Bin Laden faktisk bodde i huskomplekset etterretningen hadde utpekt. Vurderingene sprikte fra så lavt som 30-40% og opptil 95%. (Friedman og Zeckhauser, 2014, s. 77). Obama uttalte selv at han opplevde det som 55:45 i favør av at Bin Laden var til stede (Fox og Ülkümen, 2011, s. 21). Det viktigste poenget med artikkelen, sett opp mot denne oppgaven, er ikke hvordan de forskjellige estimatene om Bin Ladens lokasjon spriket, men det faktum at når presidenten skulle ta en så viktig avgjørelse, så forlangte han tall på vurderingene. Presidenten følte altså behov for klarhet i etterretningsvurderingene, og de ulike etterretningsbyråene i USA kunne ikke gjemme seg bak vag vurderingsterminologi. Dersom oppgavens hypotese stemmer – at det er lav konsensus mellom avsenderes vurderingsterminologi og brukernes forståelse av den – vil kanskje eksersisen med å tallfeste vurderingene være mer relevant. I alle fall viser dette anekdotiske eksempelet at tallsetting er svært ettertraktet hos etterretningsbrukere når viktige beslutninger skal tas.

2.6.2 Brukernes ønsker

Produsenter av informasjon ønsker generelt å bruke ord, mens mottakere ønsker tall/odds i kommunikasjon av sannsynlighet (Erev og Cohen, 1990, s. 2 og s. 15). Det finnes studier som viser at mottakere av vurderinger ofte ønsker presisjon av sannsynlighet, helst i form av

prosent eller odds (Budescu, Wallsten og Weinberg, 1988; Teigen, 2017, s. 90). Et eksempel er når en lege beskriver sannsynligheten for en vellykket operasjon som lite sannsynlig. «Hva er lite sannsynlig?», vil nok de fleste pasienter da spørre. Dersom legen mener mindre enn 1% sannsynlighet for vellykket operasjon er dette selvsagt noe annet enn om legen har samme oppfatning som etterretningsdoktrinen, som definerer «lite sannsynlig» til et sted mellom 10-40%. Et så nøyaktig svar som mulig angående slike viktige beslutninger er derfor ønsket av mottakeren. Også Wallsten et al (1993, s. 135) fant at selv om 30% av respondentene ønsket å få sannsynligheter presentert verbalt, så var viktigheten av saken en faktor som gjorde at flere respondenter ønsket numeriske sannsynligheter.

Som eksempelet med Obamas beslutning om aksjon eller ikke mot Osama Bin Ladens antatte gjemmested viser, så ønsker også verdens mektigste mann så nøyaktige etterretningsvurderinger som mulig når en så viktig beslutning skal tas. Og da ber selv presidenten i USA om prosenter. Dieckman, Mauro og Slovic (2010, s. 997) fant også at etterretningsbrukere gir mindre skyld til etterretningsprodusenter ved feilvurderinger, og har større tro på, etterretningsvurderinger som blir presentert med et sannsynlighetsintervall. Videre konkluderer de med at kommunikasjon av sannsynlighet i form av intervaller kan gi en stor fordel i kommunikasjonen mellom etterretningsbruker og etterretningsprodusent.

2.6.3 Motstand mot bruk av tall i sannsynligheter

Hvorfor kommuniserer vi ikke da kun i prosenter eller odds? Teigen (2018, s. 59) skriver at eksperter som leger, etterretningsanalytikere og klimaforskere kvier seg for å oppgi tall, og vil heller bruke verbale sannsynlighetsord i sin kommunikasjon med oppdragsgivere og allmenheten. Weiss (2007, s. 63) er samstemt med Teigen. Den historiske gjennomgangen fra det amerikanske etterretningsmiljøet viser også at det måtte ytre påvirkning til for å tvinge frem en viss bruk av tallsetting og standardisering på kommunikasjon av sannsynlighet. Som en amerikansk rapport fra kongressen tydelig sa: “As much as they hate to do it, analysts must be comfortable facing up to uncertainty and being explicit about it in their assessments” (US congressional report, 2005, sitert i Dhami og Mandel, 2020, s. 7).

Et anekdotisk eksempel kan hentes fra

Det er nesten ingen vitenskapelige artikler som argumenterer for at bruk av ord er den beste måten å kommunisere presist på. Et unntak fra tidlig på 1980-tallet hevder at ord er like bra

eller bedre enn tall i visse sammenhenger (Zimmer, 1984, referert i Druzdzel, 1989, s. 3). I tillegg hevder Gardiner (1991, s. 152) at «If colorful, anecdotal language get a better reception, it should be used to help convey analytical information and judgements». Gardiner forfekter sånn sett et poetisk standpunkt, men er en av svært få som har skrevet det ned. Hvorfor er det så stor motstand mot å tallsette sine vurderinger hos dem som lager dem?

Weiss (2007, s. 63-64) foreslår flere forklaringer på dette. Blant annet nevnes en redsel for at en konkret sannsynlighet vil bli angrepet dersom en slik vurdering legges til grunn for en beslutning. Det er altså mer behagelig å «gjemme seg bak» vage formuleringer. En annen redsel er at etterretningsbrukere ikke er i stand til å bruke eller forstå sannsynligheter. Weiss foreslår videre at den akademiske sosialiseringen alle med høyere utdanning går gjennom bidrar til dette. Det er ikke vanlig å bruke bastante uttrykk om korrelasjoner eller forskningsresultater, men å høflig beskrive resultatene med modererende ord som «kan», «mulig», «sannsynlig», «kanskje», «tyde på», osv.

Kent forklarte dette med at det kanskje er like mange «poeter» utenfor etterretningen som på innsiden. Med det mener han at det er mange som er mer komfortable med ord enn med tall eller odds, også av etterretningsbrukerne. Det vil resultere i et miljø der man setter pris på «colorful, anecdotal language», uten noe mål om god presisjon i språket.

En annen forklaring kan være å finne i modellene til Daniel Kahneman. Kahnemans kjente bok, *Thinking, Fast and Slow* (2011), introduserer modeller for hvordan menneskehjernen tenker, det Kahneman kaller henholdsvis «system 1» og «system 2» tenkning.⁴ Med «system 1» mener han hvordan hjernen intuitivt tar inn ny informasjon. Ny informasjon blir tilpasset en rekke «filtre» menneskehjernen har etablert for ikke å bli utslitt av all den informasjonen vi stadig tar inn over oss, samt for å spare kognitive krefter til det som trenger grundigere gjennomtenkning. Dette er til en viss grad rasjonelt, men psykologien har vist frem svært mange fallgruver vi mennesker kan gå i dersom vi bare resonnerer gjennom «system 1» tenkning. Det motsatte er «system 2» tenkning, hvor hjernen tenker så rasjonelt den kan. Det finnes en rekke teknikker for å overkomme våre naturlige filtre eller biaser i «system 1» tenknin (Kahneman, 2011).

⁴ «System 1» og «system 2» har fått flere ulike navn. Blant annet type 1 og type 2, intuitivt og rasjonelt, følsesmessig og logisk, og så videre.

Mange etterretningsvurderinger og etterretningsprodukter krever ikke nødvendigvis handling fra mottakeren, for eksempel vurderinger på om rekkevidden på missilsystemer er 500 eller 600 kilometer. Og dersom de krever en viss form for handling, så er ikke nødvendigheten av en presis forståelse alltid nødvendig. Det holder kanskje for en saksbehandler i Utenriksdepartementet å vite at det er sannsynlig at kamphandlingene i Syria vil fortsette. For utformingen av de politiske relasjonene med Syria er det kanskje ikke så viktig om det er 60% sannsynlig eller 90% sannsynlig. Utenriksdepartementet vet at det ikke er nødvendig å endre sin strategi eller policy på nåværende tidspunkt. Etterretningsbrukere kan altså bruke sin «system 1» tenkning i slike tilfeller. I et slikt tilfelle er det ikke avgjørende med en veldig presis diskurs, og da er det som regel mest behagelig å motta ord fremfor å forholde seg til odds eller prosent. Etterretningsbrukere mottar generelt svært mye informasjon i løpet av sin arbeidsdag, og det kan derfor være behagelig å kun motta en noe vag vurderingsterminologi fremfor å måtte bruke «system 2» tenking for å forholde seg til alle vurderingene etterretningsprodusenter kommer med.

Oppsummert kan vi si at beslutningstakere, det være seg pasienter eller politikere, ønsker så presise estimater som mulig når viktige beslutninger skal tas, helst i form av tall, prosent eller odds. Når etterretning mest er til informasjon, eller ikke er knyttet til avgjørende beslutninger, så kan kun ord virke tilfredsstillende for mottakere. Samtidig ønsker etterretningsprodusenter å gjemme seg bak ikke-definert, og gjerne vag, vurderingsterminologi. Dette er først og fremst for å helgardere seg, slik at etterretningsproduktet i praksis er uangripelig for kritikk i etterkant.

2.7 Delkonklusjon teorikapittel

Hovedfunnene i de fleste engelskspråklige studier viser at noe av vurderingsterminologien har ganske høy intern konsensus. Samtidig har også noe vurderingsterminologi lav konsensus. Den tolkes videre svært forskjellig fra person til person, noe som lett kan bidra til diskurssvikt mellom etterretningsbruker og etterretningsprodusent.

Flere av de engelske ordene har en ganske entydig oversettelse til norsk, og forskningsresultatene om konsensus kan derfor ha direkte overføringsverdi til den norske doktrinen. Den norske doktrinen inneholder oversettelser av engelske ord som følgelig bør gi

både god og dårlig konsensus innenfor den norske terminologien. Den norske doktrinen inneholder også terminologi som ikke har noen klar engelsk oversettelse.

Funnene fra undersøkelser på klimaforskningsterminologi tyder på at det hjelper lite å legge ved en tabell som definerer vurderingsterminologi, slik praksisen er i Forsvaret i dag. For å øke forståelsen av vurderingsterminologien bør definisjonen skrives direkte i teksten i form av tallsetting som odds eller prosent. Hvorvidt det bør settes et konkret tall eller et intervall er ikke helt klart, men det er vist forskningsmessige fordeler med å sette intervall (Dieckman, Mauro og Slovic, 2010).

Konsensus om vurderingsterminologi virker også å falle når vurderingsterminologi settes i kontekst, og tolkningen av vurderingsterminologi blir påvirket av kunnskap om et tema.

Psykologiforskning viser at personer gjerne tolker informasjon basert på egen forutinntatthet. Spesielt dersom informasjonen tolkes intuitivt, eller som i Kahnemans «system 1» tenkning. Da kan vurderingsterminologi uten definisjoner tolkes til å passe med egen forutinntatthet, noe som kan være behagelig for brukere. Likevel ønsker brukere av informasjon ofte klarhet i budskapet, helst presentert i form av odds eller prosent. Dette gjelder spesielt i viktige avgjørelser der den mer rasjonelle tenkningen, eller «system 2» tenkning brukes.

3 Metode

3.1 Design og metodevalg

Oppgavens forskningsdesign er relativt enkelt. Oppgaven skal først måle hvordan en stor del av populasjonen forstår doktrinell vurderingsterminologi. Deretter skal dataene fra undersøkelsen kategoriseres og sammenstilles for å kunne identifisere om utvalget har sammenfallende forståelse med de doktrinelle definisjonene. Når disse tallene foreligger vil det være mulig å diskutere, og videre konkludere, hvorvidt etterretningsbrukeres forståelse av vurderingsterminologi åpner for diskurssvikt. I tillegg skal dataene sammenlignes med lignende undersøkelser og annen litteratur innenfor emnet.

Problemstillingen skal besvares ved hjelp av en deskriptiv kvantitativ metode. Metoden er deduktiv i natur, da det finnes en fremsatt «teori» i form av definisjonene i

etterretningsdoktrinen på hvordan vurderingsterminologi skal tolkes. Undersøkelsen skal sånn sett bekrefte eller avkrefte om dette er en god «teori».

Undersøkelsen er en anonym elektronisk distribuert undersøkelse. Respondentene har blitt bedt om å sette et prosenttall på de doktrinelle termene innen vurderingsterminologien. Disse tallene vil så bli sammenlignet med den doktrinelle definisjonen ved hjelp av beskrivende statistikk, og den kan videre generaliseres til å gjelde hele populasjonen. For å undersøke om det er sammenfall mellom de doktrinelle termene og respondentenes svar, har de akkumulerte svarene blitt sammenlignet med «fasiten» i Forsvarets etterretningsdoktrine. Når det har blitt beskrevet hvor sammenfallende vurderingsterminologien er, er det mulig å belyse hvilken vurderingsterminologi som har stor grad av samsvar eller konsensus, og tilsvarende dårlig samsvar og konsensus. Når dette er belyst, er det mulig å konkludere om hvorvidt etterretningsbrukernes tolkning åpner for diskurssvikt.

3.2 Utvalg og prosedyre for undersøkelsen

Etterretning har en grov inndeling på fire ulike støttefunksjoner for etterretningsbrukere. Disse er 1) varslings, 2) situasjonsforståelse, 3) forklaringer og 4) prediksjon eller vurderinger (Oman, 2010, s. 24-27). Hvordan etterretningsstøtten materialiserer seg ser ofte ganske ulikt ut avhengig av hvilket organiseringsnivå etterretningene skal støtte. Med organiseringsnivå menes her politisk nivå, militærstrategisk nivå, operasjonelt nivå og taktisk nivå.

Oppgavens populasjon er politikere på nasjonalt nivå, statlige byråkrater på relevant departementsnivå, forsvarspersonell i strategiske, operasjonelle og taktiske staber og lederstillinger, forsvarsforskere og politipersonell på operasjonelt og strategisk nivå. Det er først og fremst personell innen denne populasjonen som er etterretningsbrukere.

Utvalget i undersøkelsen er på 656 personer som jobber i politiske staber, på militærstrategisk og operasjonelt nivå, i forskningsmiljø tilknyttet Forsvaret, samt på politistategisk nivå.

Utvalget er et bredt utvalg av personell med oppgaver innen policyutforming, krisehåndtering, forsvarsplanlegging eller ledelse av militære operasjoner. De er derfor sentrale brukere av etterretninger, på sitt nivå, innen en eller flere av de overordnede etterretningsstøttefunksjonene. Det er disse nivåene som har det overordnede ansvaret for å håndtere kriser og væpnet konflikt, og som derfor er de mest interessante for problemstillingen. Selv om etterretningsdoktrinen er skrevet for Forsvaret, så er flere av

etterretningsbrukerne utenfor Forsvaret. Dette gjelder spesielt etterretningsprodukter fra Etterretningstjenesten, som er både den sivile og militære utenlandsetterretningstjenesten i Norge. Det er derfor svært relevant å ta med sivile i undersøkelsen.

Det er 145 respondenter på undersøkelsen, noe som gir 22% svarprosent. Det var 38,6% militære og 61,4% sivile som besvarte undersøkelsen, noe som korrelerer godt med fordelingen i utvalget.

Grad/tittel	Prosent
Militær OR1-OR9	3,40 %
Militær OF1-OF2	0,00 %
Militær OF3-OF9	34,50 %
Politibetjent 1-Politiførstebetjent	0,00 %
Politioverbetjent-politimester	11,00 %
Konsulent/tilsvarende alle grader	2,10 %
Rådgiver-ekspedisjonssjef /avdelingsdirektør	31,70 %
Forskningsassistent- forskningsdirektør	16,60 %
Ingeniør-sjefsingeniør	0,70 %
N	145

Tabell 14, distribusjon av grad/tittel i undersøkelsen.

Som tabell 14 viser, har respondentene midlere og høyere grader, både på sivil og militær side. I Forsvaret er det stort sett personell fra OF3-nivå (major/orlogskaptein) og oppover som har besvart undersøkelsen. På sivil side er de fra rådgiver-nivå og oppover, i politiet fra politioverbetjent og oppover, samt flere forskere.

Selv om svarprosenten er noe lav, er tallene likevel gode. Det er den ønskede målgruppen som har respondert på undersøkelsen, og siden utvalget ligger tett opp mot hele populasjonen er tallene gode å generalisere ut ifra. Antallet unike svar er også såpass høyt at et ganske stort frafall ikke gjør dataene vesentlig dårligere.

Det er selvsagt noen flere personer som arbeider med policy og planlegging enn utvalget i denne undersøkelsen. Forsvarsdepartementets langtdsplan og strukturutviklingsavdeling (FD IV) er ett eksempel. I tillegg er den politiske ledelsen i liten grad adressert. Den utvidede utenriks- og forsvarskomiteé (DUUFK) og Statsministerens kontor (SMK) ville vært svært interessante å ha med. Den politiske ledelsen og politiske komitéer ble ikke valgt med for å redusere antall kontaktflater for distribusjon av undersøkelsen. Utvalget i undersøkelsen har

generelt ganske likt utdannings- og kompetansenivå som de deler av populasjonen som ikke fikk undersøkelsen.

Selv om det finnes eksempler på personer og deler av etater som er en del av populasjonen, så kan det argumenteres for at utvalget representerer store deler av populasjonen, og funnene vil derfor være svært relevante og høyst sannsynlig generaliserbare også for de deler av populasjonen som ikke fikk undersøkelsen. Jeg vil under kort gå gjennom utvalget for undersøkelsen med begrunnelse.

3.2.1 Utvalg

3.2.1.1 Forsvarsdepartementet (FD), Avdeling for sikkerhetspolitikk og operasjoner

Forsvarsdepartementet er delt i fem ulike avdelinger med ulike oppgaver, blant annet utvikling og forebygginge sikkerhet, økonomi og styring, personellpolitikk og juridiske spørsmål, samt investeringer. Det er ikke alle disse funksjonene som er spesielt relevante for etterretning. Avdeling for sikkerhetspolitikk (FD II) og Avdeling for forsvarspolitik og langtidsplanlegging (FD IV) er de mest relevante avdelingene i FD. Ved søknad til FD om godkjenning for gjennomføring av spørreundersøkelsen ble det besluttet at FD II ble den eneste avdelingen som skulle motta spørreundersøkelsen. Dette er den mest relevante avdelingen i FD, men det er omkring 30 personer i FD IV som tilhører populasjonen, men som ikke har fått undersøkelsen. FD II har «...ansvaret for håndteringen av sikkerhetspolitiske spørsmål, samt for departementets internasjonale virksomhet og relasjoner på det sikkerhetspolitiske området» (Regjeringen.no (a)). Arbeidsområdet til denne avdelingen gjør den derfor høyaktuell for mottakere av etterretninger.

3.2.1.2 Utenriksdepartementet (UD), Avdeling for sikkerhetspolitikk og nordområdene

Avdeling for sikkerhetspolitikk og nordområdene er valgt som den mest relevante avdelingen i UD. Denne avdelingen har et bredt spekter av ansvarsområder, blant annet «Globale sikkerhetstrusler som internasjonal terrorisme, internasjonal organisert kriminalitet, sjørøveri, cyber. Rustningskontroll, nedrustning og ikke-spredning. Internasjonal krisehåndtering. Internasjonale fredsoperasjoner og fredsoperativt samarbeid...» (Regjeringen.no (b)). Denne avdelingen representerer derfor en meget sentral del av populasjonen for mottakere av undersøkelsen.

3.2.1.3 Justis- og beredskapsdepartementet (JBD), Samfunnssikkerhetsavdelingen og Politiavdelingen

Samfunnssikkerhetsavdelingen i JBD har «ansvar for samfunnssikkerhet og beredskap, krisehåndtering og et pådriveransvar for sikkerhetsstyring i justissektoren.» (Regjeringen.no (c)). Denne avdelingen har også etatsstyring over blant annet Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB), og har Krisestøtteenheten organisert under seg. Dette gjør denne avdelingen til en svært relevant del av populasjonen for mottakere av etterretningsprodukter.

Politiavdelingen i JBD «... skal trekke opp hovedlinjene for utvikling og styring av politiet. Avdelingen har også ansvaret for administrasjon av Den høyere påtalemyndighet. Lov- og regelverksutvikling og internasjonalt arbeid inngår i avdelingens ansvar.» (Regjeringen.no (c)). Også denne avdelingen med dens portefølje er en meget relevant del av populasjonen for brukere av etterretning, først og fremst fra politiet og PST.

3.2.1.4 Forsvaret, Operasjons- og planavdelingen i Forsvarsstaben (FST/O) og Forsvarets operative hovedkvarter (FOH)

I forsvaret er utvalget tatt fra deler av den militærstrategiske ledelsen i Forsvarsstaben og deler av den operasjonelle ledelsen ved FOH. Heller ikke i disse avdelingene er alle funksjoner like relevante som populasjon. I Forsvarsstaben er Operasjonsavdelingen og Planavdelingen valgt ut som relevante. Disse to avdelingene har i oppgave å lede og planlegge Forsvarets ressurser etter føringer fra det politiske nivå (Forsvaret.no (a)). De er derfor svært relevante som mottakere av etterretninger.

FOHs oppgave er «...å planleggje og utføre norske militære operasjonar heime og i utlandet.» (forsvaret.no (b)). Ved FOH er derfor et bredt utvalg av stabsfunksjoner valgt ut som relevante utvalg. Utvalget er alle seksjoner og funksjoner under operasjons-, plan-, øving-, samband-, logistikk og sivilt-militært samarbeid. Disse avdelingene er benevnt J-3, J-4, J5, J-6, J-7 og J-9. FOH setter sammen tverrfaglige plan- og operasjonsgrupper for å ivareta sitt oppdrag. Alle funksjonene har et etterretningsbehov innen sitt fagfelt, og er derfor alle relevante som utvalg.

J-1 (personell), J-2 (etterretning) og J-8 (økonomi) er også relevante for en fellesoperativ planprosess. Personell og økonomi-seksjonene har ikke mottatt undersøkelsen da deres bidrag i plan- og utførelsesprosessen ved FOH vurderes som lite påvirket av etterretningsprodukter. J-2 seksjonen er heller ikke tatt med. Dette er fordi den for det første er organisert under Etterretningstjenesten og således ikke godkjent for å få undersøkelsen, og for det andre fordi J-2 ikke er en del av populasjonen definert som etterretningsbrukere. J-2 er jo etterretningsprodusenter, og utelates derfor fra oppgaven.

3.2.1.5 Politidirektoratet (POD), Beredskapsavdelingen og Forebyggings- og etterretningsseksjonen.

I POD er det valgt ut en avdeling og en seksjon til undersøkelsen. Den utvalgte avdelingen er Beredskapsavdelingen. Beredskapsavdelingen har ansvar innenfor «...beredskap- og sikkerhetsområdet og har et særlig ansvar for at det er etablert en tilfredsstillende beredskap og krisehåndteringsevne i politiet.» Politiets situasjonssenter er organisert under Beredskapsavdelingen (politiet.no). Beredskapsavdelingen er vurdert til å være meget relevante som brukere av etterretning i deler av sitt arbeid.

I Politifagavdelingen er seksjon for Forebygging og etterretning valgt ut som et særlig relevant utvalg, da denne seksjonen skal bidra til å utvikle etaten innenfor disse fagfeltene. Også prosjektorganisasjonen «kunnskapsbasert politiarbeid» er inkludert i undersøkelsen (politiet.no).

3.2.1.6 Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI), Avdeling for strategiske analyser og fellessystemer

FFI er den eneste etaten eller departementet som deltar i undersøkelsen som ikke har noe operativt ansvar innen krisehåndtering, planlegging og gjennomføring av policy eller nasjonale forsvarsplaner. Likevel skal FFI bidra med forskningsbasert informasjon til utviklingen av Forsvaret. Avdeling for strategiske analyser og fellessystemer er valgt ut da denne avdelingen er en meget relevant bruker av etterretning. Avdelingen skal blant annet støtte Forsvarets langtidsplanlegging, styrke Forsvarets grep på det digitale og elektromagnetiske feltet og dekke studier av Russland og globale trender (FFI.no).

3.2.2 Prosedyre

Spørreundersøkelsen ble utformet ved hjelp av dataprogrammet Questback. Forsvarets høgskole har bruker til dette programmet, og derfor falt valget lett på dette som løsning for utforming av undersøkelsen. Spørreundersøkelsen ble distribuert på forskjellige vis for å tilfredsstille de ulike institusjonene som mottok den. Likt for all distribusjon var at det ble sendt ut en e-post til de ønskede respondentene i utvalget. Denne e-posten inneholdt relevant informasjon om bakgrunn og formålet med undersøkelsen, hvorfor vedkommende mottok mailen og generelle personvernsopplysninger. E-posten inneholdt i tillegg en link til selve spørreundersøkelsen. Ved å trykke på linkene kom respondentene til startsidene av questbackundersøkelsen. Denne starttiden inneholdt mer informasjon om personvern, samt informasjon om hvordan undersøkelsen var designet. Startsidene inneholdt også instruksjoner om hvordan respondentene skulle forstå og svare på undersøkelsen.

Til Forsvarets avdelinger, FOH og FST, ble undersøkelsen distribuert fra min e-postkonto tilknyttet Forsvarets høgskole. Jeg hadde på forhånd fått uttrekk av alle militære e-postkontoer til ønsket utvalg ved hjelp av Forsvarets personell og vernepliktsenter (FPVS). Til de resterende respondentene ble min e-post sendt til en individuell person ved institusjonen, som så videredistribuerte e-posten til målgruppen på mine vegne.

Av sikkerhetshensyn ønsket ikke POD en aktiv link i e-posten. Respondenter i POD måtte derfor kopiere adressen og selv lime denne inn i adresselinjen i sin internettbrowser.

E-posten ble distribuert i midten av desember 2019. Det er noe ulike tidspunkt for når den fysisk ble videredistribuert i de ulike avdelinger. Det ble sendt ut én puring til hver institusjon for å øke svarprosenten. Spørreundersøkelsen hadde ingen svarfrist, men jeg satte en egen frist til 1. februar 2020 for å bruke tallene fra undersøkelsen. Svar som eventuelt kom inn etter dette ble ikke tatt med i analysen.

3.3 Måleinstrumenter og variabler

3.3.1 Spørreundersøkelsen

Spørreundersøkelsen var en elektronisk distribuert undersøkelse basert på plattformen Questback. Undersøkelsen var anonymisert, og inneholdt en setning med fiktiv etterretningsvurdering per side. Det var ikke mulig å gå tilbake for å endre svar. Dette var for

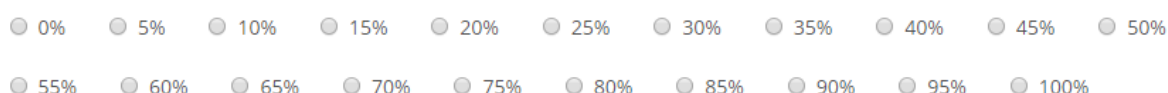
å sikre at ikke respondentene hadde mulighet til å korrigere seg selv utover i undersøkelsen. Demografispørsmålene kom helt til slutt i undersøkelsen på en felles side.

Spørreundersøkelsen inneholdt til sammen 25 fiktive etterretningsvurderinger, og tre demografispørsmål. Spørreundersøkelsen var utformet med én hovedhensikt og to støttende hensikter. Spørreundersøkelsens hovedhensikt var å avdekke hva respondentene legger i de 17 ulike vurderingsordene i etterretningsdoktrinen, samt ett vurderingsord som brukes av Etterretningstjenesten, men som ikke står i doktrinen. Dette ble gjort ved å ha 17 fiktive etterretningsvurderinger som skal være helt nøytrale fra den virkelige verdens hendelser. I prosessen med å legge til det siste vurderingsordet, ble dessverre uttrykket «meget sannsynlig» slettet fra spørreundersøkelsen. Det var meningen at det skulle være 18 nøyttale etterretningsvurderinger, men det ble kun 17. Disse 17 setningene er omtalt som «spørsmål» i denne oppgaven. Det er altså én vurdering til hvert vurderingsord fra etterretningsdoktrinen, med unntak av «meget sannsynlig», som ikke er brukt i en nøytral setning.

Nøytrale hendelser som ikke refererer til geografi eller aktører er valgt for å unngå at personell som kjenner godt til ulike temaer skal bli påvirket av dette når de besvarer undersøkelsen. Fokuset skal altså ligge på selve vurderingsterminologien, uten forutinntatthet eller kunnskap om et emne.

Det er valgt å bruke vurderingsterminologien i en setning, fremfor å be respondentene svare på hva de legger kun i selve termen/ordet. Å presentere vurderingsordet som del av setninger er valgt fordi etterretningsvurderinger nesten alltid vil komme i form av setninger, og det er derfor mest relevant å måle konsensus på denne måten. Det ville vært spennende å lage en undersøkelse som tok for seg flere aspekter, som ulikheter i oppfatningen av kun vurderingsordet og vurderingsord brukt i setninger. Dette alternativet ble valgt bort for å gjøre undersøkelsen såpass kort at det var sannsynlig å få flere respondenter.

*** Vi er overbevist om at Russland vil sette sitt bastionforsvar i en militær konflikt med NATO.**

Illustrasjon 2, eksempel på utforming av et spørsmål fra undersøkelsen. Dette er ikke et av de nøytrale spørsmålene.

Etter de 17 setningene med fiktive vurderinger er det i undersøkelsen presentert seks fiktive etterretningsvurderinger som gjenspeiler virkelighetens hendelser. Disse er fordelt på tre vurderinger, der vurderingsordene er plassert i henholdsvis topp og bunn av skalaen som skal beskrive usikkerhet. Eksempelvis er vurderingene «Det er meget sannsynlig at...» og «Det er usannsynlig at...», plassert foran samme setningsinnhold. Dette er gjort for å se om kunnskap om aktuelle sikkerhetspolitiske temaer vil påvirke svarene, og således nyansere oppgavens problemstilling om forståelse av vurderingsterminologi. Siden det er valgt vurderinger i topp og bunn av skalen vil nødvendigvis noen av disse påstandene oppleves som feil av respondentene. To av disse påstandene, henholdsvis «[vurderingsord] India vil gjennomføre et militært angrep med atomvåpen mot Pakistan det neste året.» og «[vurderingsord] Russland vil sette sitt bastionforsvar i en militær konflikt med NATO», er valgt fordi én av påstandene sannsynligvis vil fremstå som ganske riktig, mens den andre da fremstår som uriktig. Den siste setningen er «[vurderingsord] det vil bli gjennomført et terrorangrep i Norge det kommende året.» Denne påstanden er valgt fordi PST sommeren 2019 nedjusterte denne vurderingen til «mulig» (40-60%). Siden dette er en offentlig opplysning kan det være mulig å se om respondentene velger en vurdering nærmere sentrum av skalaen som følge av PSTs vurdering, til tross for undersøkelsens påstander om at dette er «ikke sannsynlig» eller «vi er overbevist om». I setningene om Indias bruk av atomvåpen er det forventet at svarene trekkes mot bunnen av skalaen, mens setningen om Russlands bastionforsvar bør få svar i de høyeste delene av skalaen.

Mot slutten av etterretningsvurderingsspørsmålene er det to fiktive etterretningsvurderinger, men med virkelighetens hendelser som bakteppe. Disse er utformet annerledes enn de andre og kommer helt til sist i undersøkelsen, og det er et poeng at man da ikke kan gå tilbake for å endre tidligere svar. Disse to påstandene inneholder en korrekt prosentangivelse i parentes bak vurderingen. I så måte er fasit en del av setningen. Hensikten er å se om disse vurderingene får bedre sammenfall enn de øvrige. Dette baseres på funn i undersøkelsene til Budescu, Broomell og Por (2009). Dersom det samme resultatet kan måles i norsk språk som i engelsk, kan dette bidra til et endringsforslag for hvordan usikkerhet kan presenteres i etterretningsvurderinger.

Det er tre demografispørsmål helt til slutt i undersøkelsen. Den ene er hvorvidt respondenten er militært eller sivilt ansatt. Det andre er hvorvidt respondenten har etterretningsutdanning eller ikke. De to første spørsmålene er valgt fordi det lettere kan sortere ut svar på to

spørsmål. Er det ulike oppfatninger mellom sivile og militært ansatte? Og påvirker etterretningsutdanning svarene?

Det tredje demografispørsmålet er hvilket grad- eller stillingsjikt respondenten tilhører. Gradsjikt er valgt for å ha oversikt over gradssjiktet som besvarer undersøkelsen, og for å kunne sortere ut de minst relevante respondentene. Det ble imidlertid ikke aktuelt å sortere ut de minst relevante, da det kun var 5,5% av respondente som tilhørte grupper som i utgangspunktet var tenkt å bli sortert ut. Dette var henholdsvis spesialister, eller OR-grader, de to laveste offisersgradene i Forsvaret, og konsulent-kategorien på sivil side.

Oppsummert skulle spørreundersøkelsen måle hvor sammenfallende etterretningsbrukere er med gjeldende doktrinell vurderingsterminologi i nøytrale setninger, hvorvidt kunnskap om et emne påvirker svaret, og om bruk av prosentvis angivelse gir høyere grad av konsensus eller ikke. Videre kan spørreundersøkelsen skille om militære eller sivile gjør det bedre enn den andre gruppen, samt om etterretningsutdanning påvirker svarene.

3.3.2 Variabler

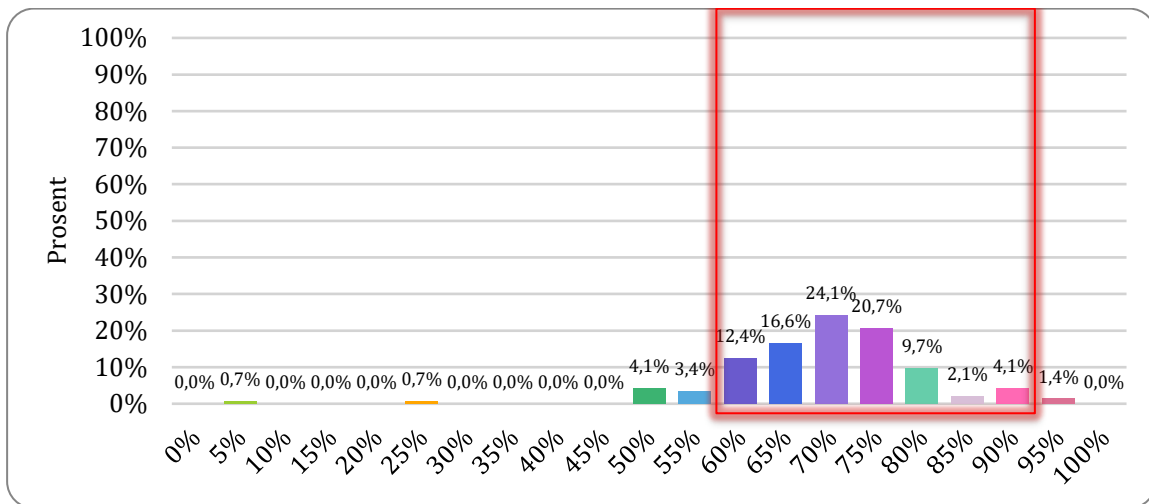
Det er litt kunstig å snakke om variabler i denne form for undersøkelse, og det som kan kalles variabler er diskutert i forrige delkapittel. De uavhengige variablene er de tre demografispørsmålene, mens de avhengige variablene er de 25 fiktive etterretningsvurderingene. Det har blitt gjort utregninger som skiller på svarene til henholdsvis militære og sivile, samt på dem med etterretningsutdanning og ikke. Likevel er undersøkelsens art slik at svar fra de avhengige variablene alene kan svare på store deler av problemstillingen. De uavhengige variablene er valgt som relevante for å belyse problemstillingen mer detaljert enn ved kun å bruke de avhengige variablene.

3.4 Statistiske analyser

Det har ikke blitt gjennomført avanserte statistiske analyser av datagrunnlaget, da en deskriptiv statistikkmetode ikke krever dette. Jeg vil i dette kapittelet kort gå gjennom hvordan jeg kom frem til de ulike tallene som blir presentert senere i oppgaven.

For å finne ut hvor mange prosent av respondentene som svarte i samsvar med doktrinens definisjon, ble tallene som var innenfor det doktrinelle intervallet addert sammen. Tallene ble

hentet fra en automatisk generert powerpoint fra Questback. Et eksempel på en slik tabell med innrammet doktrinelt intervall er vist under:

Illustrasjon 3, eksempel på generert svar fra Questback. Alle tabellene i dette formatet finnes i vedlegg F.

For å finne gjennomsnittlig svar fra alle respondenter ble dette gjort i Microsoft Excel. Questback genererte også et Excel-ark med alle svarene i én samlet tabell. Gjennomsnittet ble regnet ut ved å bruke den automatiserte funksjonen for dette i Excel. For å finne gjennomsnittet til personell med eksempelvis etterretningsutdanning, ble det først sortert ut alle som hadde svart ja på dette. Deretter ble disse tallene limt inn i et nytt regneark i Excel, og deretter ble den automatiserte funksjonen for gjennomsnitt brukt.

For å finne prosentandelen av hvor mange med etterretningsutdanning som hadde besvart i samsvar med doktrinen, ble det først sortert på denne demografiske variabelen og deretter talt opp hvor mange det var. Deretter ble svarene sortert på kun de som svarte innenfor den doktrinelle definisjonen. Dette antallet ble manuelt talt opp, og deretter delt på antall respondenter. Svaret ble omgjort til hele prosent i Excel, og ført inn i analysekapittelet.

Modalverdi, den verdi som har flest svar, ble funnet ved hjelp stolpediagrammene knyttet til hvert enkelt spørsmål fra den autogenerated Questback-powerpointen.

For å finne svarintervallet hos respondentene ble alle svar som ikke hadde 5% eller mer sortert bort. Tallet 5% ble valgt for å sortere ut de laveste svarene, og derigjennom bedre se hovedtendensen i svarintervallene.

Analyser utover dette er gjennomført ved å studere og drøfte tallene som fremkom gjennom sorteringen beskrevet over.

3.5 Drøfting av metodevalget

3.5.1 Fordeler med metodevalget

En kvantitativ metode er godt egnet til å generalisere ut ifra. Siden utvalget er en stor del av hele populasjonen innen det sikkerhetspolitiske miljøet i Norge, vil resultatene være meget gode til å svare på problemstillingen. Etterretningsbrukere, slik det er definert i denne oppgaven, er en ganske stor gruppe. En kvantitativ metode er derfor mer hensiktsmessig enn å undersøke forståelsen hos sentrale beslutningstakere gjennom en kvalitativ metode. En slik metode ville kun gitt et bilde av forståelsen hos de beslutningstakerne som tilfeldigvis satt i denne posisjonen da, og ville ikke vært hensiktsmessig å generalisere ut ifra.

En elektronisk distribuert spørreundersøkelse er en stor fordel når det er såpass mange respondenter fordelt på flere ulike institusjoner og geografiske tilholdssteder. En elektronisk undersøkelse korter også ned tiden med å systematisere tallmaterialet, noe som er en stor fordel for en enslig student med et stort utvalg.

3.5.2 Kritikk av metodevalget

Det er flere faktorer som kan diskuteres når det gjelder valget av metode. For det første svarer ikke oppgaven på hvorvidt de viktigste beslutningstakere har en god forståelse av vurderingsterminologien. Oppgaven generaliserer kun ut fra et utvalg, som alle er definert innenfor «etterretningsbrukere». Likevel er det slik at forståelsen hos de viktigste lederne på de ulike nivåene ikke kommer frem i oppgaven.

For det andre viser ikke metoden hvordan forståelsen av terminologien endrer seg når etterretningsbrukere får større kontekst rundt en etterretningsvurdering. Det er jo sjelden etterretningsbrukere kun får en frittstående vurdering, slik som de har fått i undersøkelsen i denne oppgaven. Denne oppgaven måler altså kun den frittstående forståelsen av vurderingsterminologien, og ikke om denne endrer seg ved hjelp av større kontekst gitt enten muntlig, visuelt, digitalt eller skriftlig.

En annen kritikk går på selve distribusjonen av undersøkelsen. Siden de fleste institusjonene ønsket å distribuere undersøkelsen internt, var det ikke mulig å sørge for at unike mottakere fikk undersøkelsen, og kun fikk mulighet til å svare bare én gang. Siden jeg ble tvunget av praktiske årsaker til å distribuere undersøkelsen gjennom en link, er det teoretisk mulig å svare flere ganger, samt å videresende undersøkelsen til andre som da også kan svare. Jeg har altså ikke positiv kontroll på at det kun er målgruppen som har besvart, og heller ikke på at enkelte respondenter ikke har gjennomført flere ganger.

Noen av resultatene indikerer også at oppgaveforståelsen i spørreundersøkelsen var for dårlig formulert. Det kan virke som om noen av respondentene har misforstått hva de skulle gjøre. Dette er synlig når enkelte respondenter svarer at det er 95-100% sannsynlig for at en hendelse kommer til å skje når setningen lyder «Det er svært tvilsomt at...».

3.6 Drøfting av gyldighet og pålitelighet

3.6.1 Pålitelighet / reliabilitet

Er tallene til å stole på? Dette er alltid ett av de viktigste temaene for en oppgave. Det er noen forhold som trekker ned reliabiliteten i denne undersøkelsen, men også flere forhold som styrker den. Et forhold som trekker ned reliabiliteten er som beskrevet at undersøkelsen er elektronisk distribuert uten mulighet til å gjenkjenne en unik identitet. Dette kan som nevnt føre til at enkelte personer kan svare flere ganger, og at respondenter som ikke var tiltenkt å få undersøkelsen likevel kan besvare den dersom de får tilsendt en aktiv link fra noen av utvalget. I tillegg er det ingen mulighet for å kontrollere om respondentene «jukser» ved å anskaffe svaret fra doktrinen før eller mens de gjennomfører undersøkelsen. Det er nesten ingen respondenter som har «alt riktig», så det er lite som tyder på at noen har brukt fasiten, selv om denne er relativt lett tilgjengelig, spesielt for forsvarsansatte.

Det er heller ikke noe som tyder på at flere enn ønskelig har fått tilsendt oppgaven. Av respondentene har så og si alle utdanning på bachelornivå eller høyere, og vet at slikt gjør man ikke med en spørreundersøkelse. Dette er også personer med stor grad av ansvar i sin jobb, og som jeg vurderer det til svært lite sannynlig at ville videredistribuert en undersøkelse. Videre er dette personell med høy arbeidsbelastning, noe som taler imot å bruke tid på å

gjennomføre undersøkelsen to ganger, spesielt siden det ikke er noen incentiver i form av bestemannspremie eller noe annet for å gjennomføre undersøkelsen på en god måte.

Som nevnt tidligere er det et annet forhold som tyder på at noen av tallene ikke viser det de er ment å måle. På noen av spørsmålene ser det ut til at enkelte respondenter har misforstått hva de skal gjøre. Dette gir utslag i noen svar i motsatt ende av sannsynlighetsskalaen enn det som er forventet. Enkelte tall ser altså ut til å måle noe annet enn intensjonen. Siden det er såpass mange respondenter, ødelegger ikke enkelttilfeller av misforståelser helheten i undersøkelsen, og det vurderes derfor ikke som en utfordring med tanke på reliabilitet.

Det forholdet som taler mest for god reliabilitet er den gode inter-rata-reliabiliteten til engelskspråklige studier av lignende utførelse. Tallene er i stor grad sammenfallende med disse.⁵

3.6.2 Gyldighet / validitet

Dataenes gyldighet vurderes som meget god. For det første er datene gyldige fordi utvalget og populasjonen samsvarer. Det er ingen, eller svært få, av respondentene som ikke er en del av populasjonen, og dataene reflekterer derfor populasjonen på en meget god måte. Tallene er også meget relevante for problemstillingen. Ved å bruke deskriptiv statistikk vil det være mulig å konkludere hvor god sammenheng det er mellom vurderingsterminologi definert av doktrinen og hvordan etterretningsbrukere generelt oppfatter den.

Det er ett sted der validiteten til konklusjoner mangler. Siden det nøytrale spørsmålet om vurderingsuttrykket «meget sannsynlig» av tekniske årsaker ikke ble med i undersøkelsen, mangler dette uttrykket data fra en nøytral påstand. De eneste dataene på dette uttrykket er gjennom en av setningene som med hensikt brukte dette uttrykket i en vurdering som bør fremstå som gal for de fleste. Hensikten var å se om kjennskap til den virkelige situasjonen påvirket svarene. Det er ikke mulig å måle siden dette uttrykket ikke fikk en nøytral setning å sammenlignes med. Validiteten til konklusjonen om at dette er et svært dårlig uttrykk er derfor lav. Dette er opplyst om i alle tabeller og analyser senere i oppgaven.

⁵ Se tabell i kapittel 5.6 for en internasjonal sammenligning

Et annet forhold som trekker gyldigheten noe ned, er at hvert vurderingsord kun er målt én gang. Dette er valgt for ikke å lage en for lang undersøkelse. Men gyldigheten ville økt noe dersom alle vurderingsord ble målt to ganger, og snittet av de to målingene ble brukt i de videre utregningene. Da ville uheldig eller dårlig formulering i påstandene blitt bedre kompensert for, og gyldigheten ville økt noe.

3.7 Etiske betraktninger

Det er svært få etiske betraktninger knyttet til denne oppgaven. Spørreundersøkelsen er helt anonym, så det er ingen etiske problemstillinger rundt hvorvidt enkeltpersoner kan bli identifisert. Svaralternativene inneholder heller ingen etiske problemstillinger som gjør publisering utfordrende. Ett av punktene ved spørsmål om tillatelse til å gjennomføre datainnhenting hos de ulike etater/departementer var at det ble lovet å ikke sammenligne dem seg imellom. Eksempelvis skal ikke Forsvarsdepartementet gis strykkarakter og Utenriksdepartementet ståkarakter. Det er derfor ikke mulig å sortere hvilken institusjon de ulike respondentene kommer fra.

4 Data

4.1 Innledning

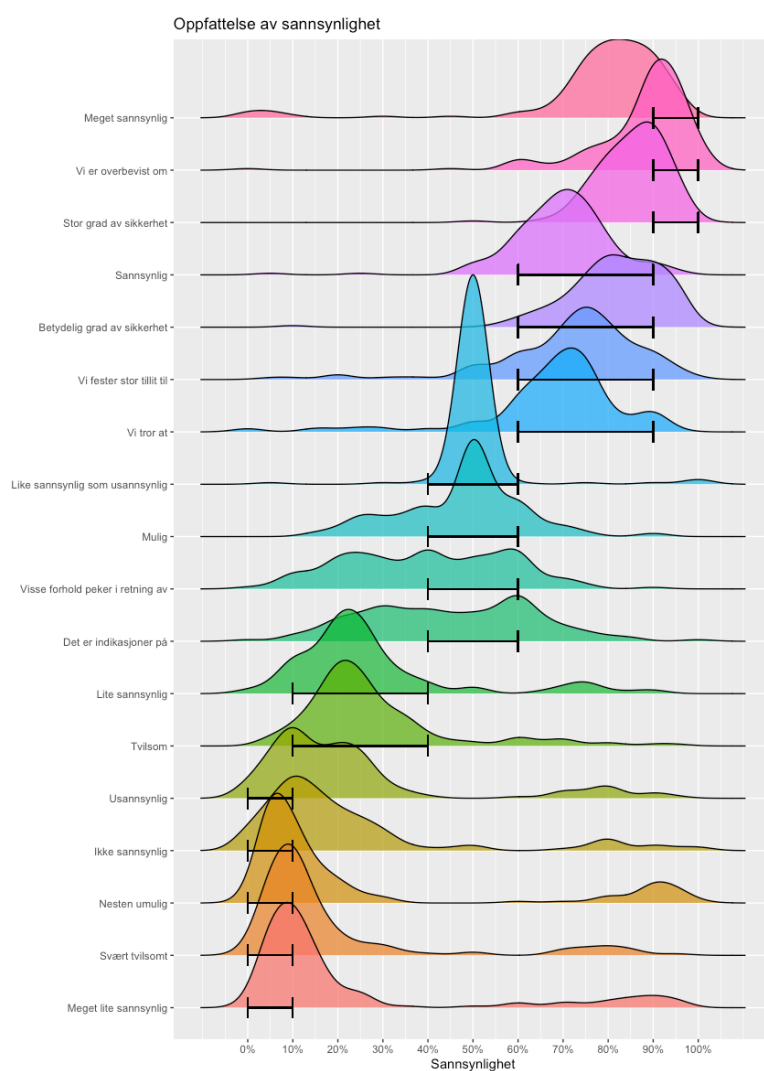
Dataene som ble samlet inn ble eksportert fra Questback i form av et Excel-ark med alle tallene fra undersøkelsen. I tillegg ble det eksportert en powerpoint-presentasjon som presenterte de samlede tallene per spørsmål i ett stolpediagram. Dette stolpediagrammet er brukt i presentasjonen av de detaljerte resultatene til det enkelte spørsmål i vedlegg F.

I dette kapitlet vil det ikke gjennomføres noen analyse av dataene. Dataene vil bli presentert gjennom tre ulike tabeller/figurer. Disse tre er valgt fordi de på ulikt vis best viser dataene som er samlet inn.

4.2 Resultater

Den første fremstillingen er gjort gjennom et såkalt «ridgeline plot». Dette er en metode som sammenstiller relativt store data på en oversiktlig måte. Et «ridgeline plot» mangler noe nøyaktighet, men viser tendenser på en meget god måte. Derfor er dette valgt for å presentere

de helhetlige resultatene på de nøytrale spørsmålene. Helt nøyaktige resultater i form av stolpediagram finnes på hvert delspørsmål i vedlegg F.

Tabell 15, visuell grafisk fremstilling i et «ridgeline plot», av sammenlagte resultater fra nøytrale (kontekstuavhengige) setninger i undersøkelsen. Sorte streker markerer den doktrinnelle definisjonen.

Den andre måten å fremstille resultatene på er utregningene som er gjort basert på dataene. Under er en sammenstilt tabell over doktrinnens vurderingsterminologi sortert i synkende rekkefølge, og de mest sentrale utregningene. Det er gjort utregninger i prosent på hvor mange av respondentene som svarte innenfor doktrinnens definerte intervall, kalt konsensus, og gjennomsnittlig svarprosent. I tillegg er modalverdien, den verdien flest respondenter svarte, lagt ved. Disse tre utregningene er valgt fordi de best viser tall som belyser den deskriptive

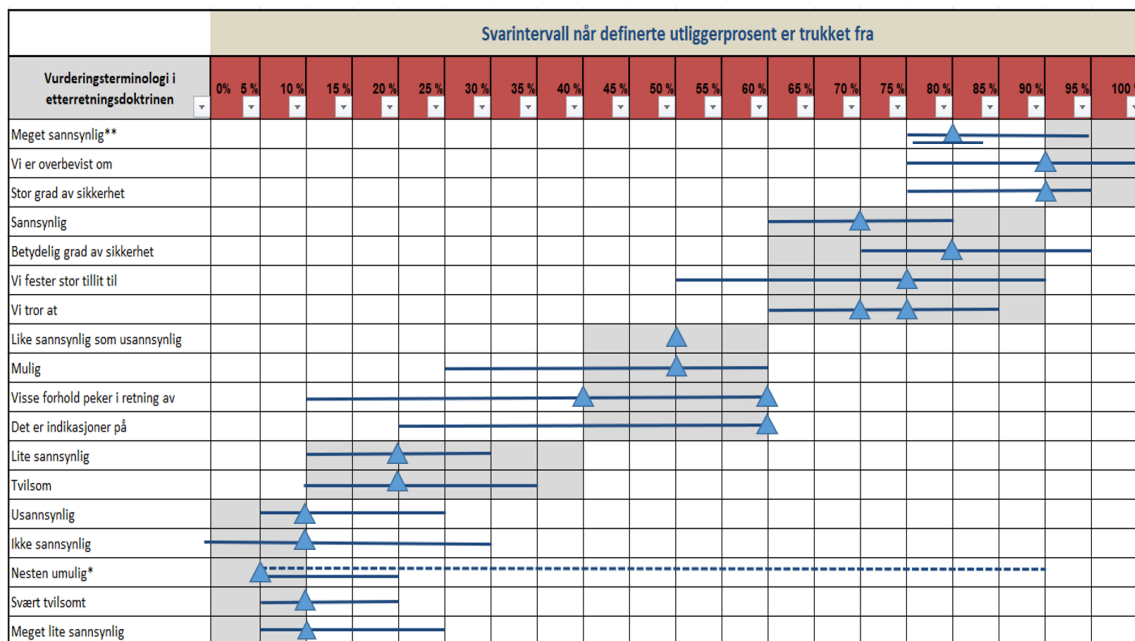
delen av problemstillingen i oppgaven – hvordan etterretningsbrukere forstår etterretningsterminologi.

Vurderingsterminologi i etterretningsdoktrinen (n=145)	Doktrinens definerte intervall	Konsensus med doktrinens definisjon	Gjennomsnittlig svar	Modalverdi
Meget sannsynlig*	90-100%	26,9%	78%	80%
Vi er overbevist om	90-100%	69%	87%	90%
Stor grad av sikkerhet	90-100%	44,8%	85%	90%
Sannsynlig	60-90%	89,7%	69%	70%
Betydelig grad av sikkerhet	60-90%	83,5%	82%	80%
Vi fester stor tillit til	60-90%	74,6%	71%	75%
Vi tror at	60-90%	87%	67%	70% og 75%
Like sannsynlig som usannsynlig	40-60%	95,2%	51%	50%
Mulig	40-60%	70,3%	48%	50%
Visse forhold peker i retning av	40-60%	49%	40%	40% og 60%
Det er indikasjoner på	40-60%	46,3%	45%	60%
Lite sannsynlig	10-40%	82,8%	28%	20%
Tvilsom	10-40%	84,9%	28%	20%
Usannsynlig	0-10%	40%	23%	10%
Ikke sannsynlig	0-10%	44,1%	23%	10%
Nesten umulig	0-10%	62%	23%	5%
Svært tvilsomt	0-10%	62,1%	18%	10%
Meget lite sannsynlig	0-10%	58,6%	22%	10%

* Dette uttrykket er med hensikt brukt i en setning som skal oppleves som gal av respondentene. Tallene i denne tabellen er derfor sannsynligvis noe lavere enn de ville vært i en nøytral setning. Setningen med en nøytral bruk av uttrykket falt av tekniske årsaker ut av undersøkelsen, derfor brukes tallene fra den ledende setningen.

Tabell 16, sammenlagte svar av konsensus med doktriner, gjennomsnitt og modalverdi i nøytrale etterretningsvurderinger. Med konsensus menes antall respondenter i prosent som avgav et svar innenfor doktrinens definerte intervall for vurderingsterminologien.

Den tredje og siste måten å presentere resultatene på er gjennom en tabell som viser svarintervallene og modalverdiene i undersøkelsen. Denne tabellen fremstiller utstrekningen av tolkning i vurderingsterminologien på en mer lineær måte enn ved et ridgeline plot. For å trekke frem de mest sentrale tendensene er svar som har lavere prosentverdi enn 5% hos respondentene utelatt. Dette betyr at svarintervallene i de aller fleste tilfellene er større enn visualisert i denne tabellen, men inneholder såpass få svar at de er definert som utliggere, og er derfor ikke tatt med i denne fremstillingen.

* Uttrykket «nesten umulig» fikk 6,9% svar på 90%. Av årsaker nevnt i punkt 3.6.1 er derfor denne intervallen stiplet, mens intervall uten svarene på 90% er markert med heltrukket linje.

** Dette uttrykket er med hensikt brukt i en setning som skal oppleves som gal av respondentene. Tallene i denne tabellen er derfor sannsynligvis noe lavere enn de ville vært i en nøytral setning. Setningen med en nøytral bruk av uttrykket falt av tekniske årsaker ut av undersøkelsen, derfor brukes tallene fra den ledende setningen.

Tabell 17, intervallene i undersøkelsene når alle svar med under 5% respons er trukket fra. Gråe felt markerer doktrinens definerte intervall. Blå trekante er modalverdien.

5 Analyse og drøfting

5.1 Innledning

Et av de sentrale spørsmålene i denne oppgaven er om det er sammenfall mellom etterretningsprodusenters vurderingsterminologi og oppfattelsen hos etterretningsbrukere. I dette kapitlet vil jeg analysere dataene fra spørreundersøkelsen og drøfte hvorvidt det er mulig å konkludere på dette spørsmålet. Deretter vil jeg kort drøfte hvorvidt konklusjonen gjør diskurssvikt sannsynlig.

I tillegg vil jeg kort analysere tallene sett i lys av noen av de demografiske variablene. Eksempelvis om personell med etterretningsutdanning treffer bedre eller dårligere enn resten, og om det er ulikheter mellom sivile og militære. Jeg vil også analysere tallene fra de fiktive vurderingene som var laget med ekte hendelser, for å se hvorvidt biaser påvirker svarene, slik mye av litteraturen antyder. Dette vil tilsammen belyse hvordan norske etterretningsbrukere

tolker vurderingsterminologi, og gi et godt grunnlag for en drøfting om muligheten for diskurssvikt.

5.2 Konsensus

Det er en utfordring å definere hva som er «god» vurderingsterminologi. Hensikten med god konsensus er ikke å bli enige om hva som er «rett», men forstå hva som kommuniseres for å ha felles forståelse av budskapet. Sender og mottaker av budskapet trenger ikke å være enige i innholdet, men må forstå hva de er uenige om, slik at ikke diskurssvikt oppstår som følge av ulike tolkninger.

Hva er så godt nok for å si at et ord eller uttrykk har høy konsensus i tolkning, og derfor gir lav sannsynlighet for diskurssvikt? Det er også ulike måter å bruke statistiske tall på for å diskutere dette. Er det hvor mange som er innenfor definisjonen som sier noe om dette? Eller er det om gjennomsnittsvaret er innenfor doktrinen? Modalverdien, hvilket enkelttall flest respondenter svarer, kan også brukes til å si noe om konsensus. Alle disse tallene er tatt med i resultatene, og vil bli diskutert. Likevel vil jeg i denne oppgaven bruke tallene fra hvor mange som svarer i tråd med doktrinen som kriterium for om det er god konsensus eller ikke. Jeg gjør dette fordi det er det eneste målet som sier noe om prosentvis antall av respondenter, eller etterretningsbrukere, som har samme forståelse som doktrinen, og derav samme forståelse som etterretningsprodusentene.

For å velge hva som er god konsensus har jeg brukt de samme intervallene som Wark (1964) brukte i sin studie. Parametre jeg bruker for å definere konsensus er som følger:

Det er *svært god konsensus* dersom 90% eller flere av respondentene avgir svar innenfor intervallet definert i doktrinen. Jeg definerer det til å være *god konsensus* dersom 70%-89,9% av respondentene er innenfor intervallet definert i doktrinen. Det er *lav konsensus* hvis det er 50%-69,9% som er innenfor det definerte intervallet i doktrinen, mens jeg definerer det til å være *svært lav konsensus* dersom under 50% av respondentene besvarer innen den doktrinelle definisjonen. En tabell med fargekoder er lagt ved som forklaring til tabeller der det er relevant.

Doktrinen legger ikke opp til gjensidig utelukkende skiller mellom de ulike nivåene.

Eksempelvis er «sannsynlig» definert til 60-90%, mens «meget sannsynlig» er definert til 90-100%. Jeg har talt med svar som treffer 90% i begge definisjoner. Så hvis et ord er definert til 60-90%, har svar med 90% blitt talt med som innenfor definisjonen. På samme måte har svar med 90% på terminologi som er definert til 90-100% også blitt talt med i den definisjonen.

5.3 Samme språk?

5.3.1 Visuell fremstilling av analyse

For å analysere hvorvidt resultatene fra undersøkelsen kan belyse om Forsvarets vurderingsterminologi er preget av «stammespråk» eller «samme språk», har dataene blitt kategorisert i henhold til konsensusdefinisjonen i forrige delkapittel. I tillegg har gjennomsnitt og modalverdiene blitt fargekodet på hvorvidt de er innenfor eller utenfor den doktrinnelle definisjonen. Den sammenstilte tabellen som er vist under er hentet fra datakapittelet og tillagt fargekoding med tilhørende forklaring etter tabellen.

Vurderingsterminologi i etterretningsdoktrinen (n=145)	Doktrinen definerte intervall	Konsensus med doktrinen definisjon	Gjennomsnittlig svar	Modal verdi	Konklusjon
Meget sannsynlig*	90-100%	26,9%	78%	80%	Svært lav*
Vi er overbevist om	90-100%	69%	87%	90%	Lav
Stor grad av sikkerhet	90-100%	44,8%	85%	90%	Svært lav
Sannsynlig	60-90%	89,7%	69%	70%	God
Betydelig grad av sikkerhet	60-90%	83,5%	82%	80%	God
Vi fester stor tillit til	60-90%	74,6%	71%	75%	God
Vi tror at	60-90%	87%	67%	70% og 75%	God
Like sannsynlig som usannsynlig	40-60%	95,2%	51%	50%	Svært god
Mulig	40-60%	70,3%	48%	50%	God
Visse forhold peker i retning av	40-60%	49%	40%	40% og 60%	Svært lav
Det er indikasjoner på	40-60%	46,3%	45%	60%	Svært lav
Lite sannsynlig	10-40%	82,8%	28%	20%	God
Tvilsom	10-40%	84,9%	28%	20%	God
Usannsynlig	0-10%	40%	23%	10%	Svært lav
Ikke sannsynlig	0-10%	44,1%	23%	10%	Svært lav
Nesten umulig	0-10%	62%	23%	5%	Lav
Svært tvilsomt	0-10%	62,1%	18%	10%	Lav
Meget lite sannsynlig	0-10%	58,6%	22%	10%	Lav

* Dette uttrykket er med hensikt brukt i en setning som skal oppleves som gal av respondentene. Tallene i denne tabellen er derfor sannsynligvis noe lavere enn de ville vært i en nøytral setning. Setningen med en nøytral bruk av uttrykket falt av tekniske årsaker ut av undersøkelsen, derfor brukes tallene fra den ledende setningen.

Tabell 18, sammenlagte svar og vurderinger av konsensus med doktrine, gjennomsnitt og modalverdi i nøytrale etterretningsvurderinger. Konklusjonen baserer seg på konsensusdefinisjonen i tabellforklaring under.

Fargekode på gjennomsnitt og modalverdi er enten lysegrønn (innenfor doktrinell definisjon), eller rød (utenfor doktrinell definisjon)

Konsensusdefinisjoner	Fargekode
Mer enn 90%	Svært god
70-89,9%	God
50-69,9%	Lav
Mindre enn 50%	Svært lav

Tabell 19, Fargekodeforklaring for konsensuskonklusjon

5.3.2 Analyse av tabeller

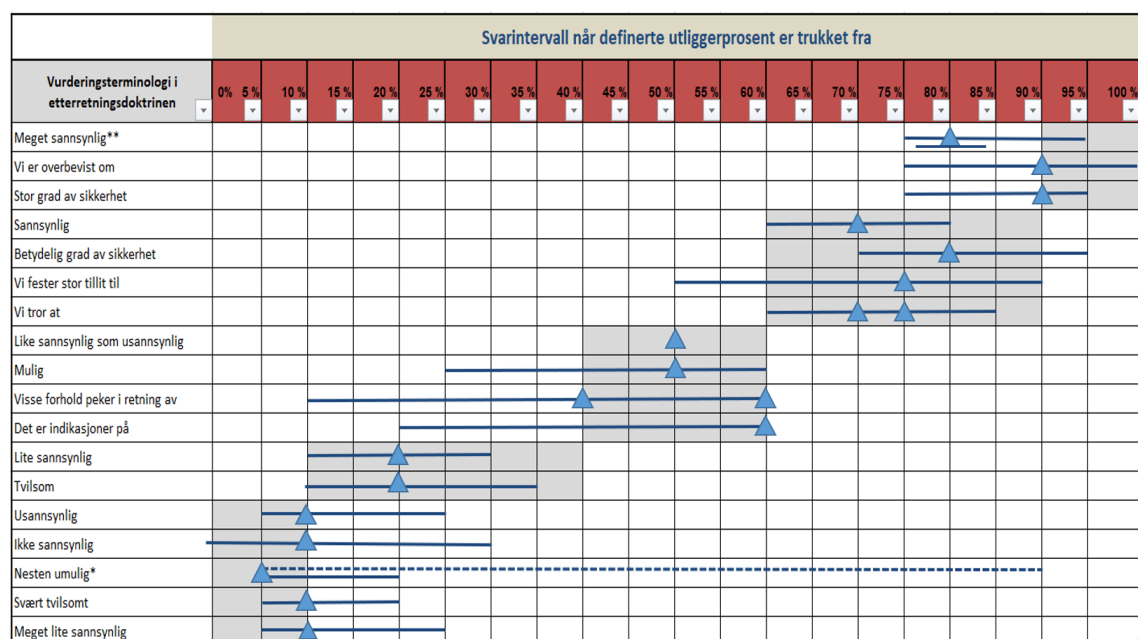
Tabell 18 viser at det kun er 8 av 18 uttrykk som faller innenfor definisjonen av god eller meget god konsensus. Det er kun 1 av disse uttrykkene som har svært høy grad av konsensus. På den andre siden er det 3 uttrykk med lav grad av konsensus, og 6 uttrykk med svært lav grad av konsensus. Det siste uttrykket, «meget lite sannsynlig», som ikke er i doktrinens tabell, men som Etterretningstjenesten bruker, kommer ut med lav konsensus. Av alle svar er det gjennomsnittlig 65% som er innenfor doktrinens definisjon. Videre vil det i over halvparten av uttrykkene være færre enn 7/10 av etterretningsbrukere som har sammenfallende forståelse med doktrinen, og 1 av 3 vurderingsuttrykk (6 av 18) har altså under 50% sannsynlighet for at etterretningsbrukeren har sammenfallende forståelse med etterretningsprodusenten.

Basert på disse tallene er det lett å trekke konklusjonen at det er ganske lav konsensus i forståelsen av Forsvarets vurderingsterminologi, noe som videre kan lede til diskurssvikt.

Gjennomsnittstallene hjelper ikke så mye til med å endre denne konklusjonen. Selv om det er to uttrykk som har god konsensus, henholdsvis «visse forhold peker i retning av» og «det er indikasjoner på», er dette de to uttrykkene som har størst spredning i svarene. At gjennomsnittet av svarene havner innenfor den doktrinelle definisjonen, hjelper derfor ikke. Det mest positive med undersøkelsen er at modalverdiene er svært gode. Det er kun i det ledende spørsmålet at det ikke er konsensus i modalverditallene. Dersom modalverdi hadde vært brukt som konsensusdefinisjon ville altså konklusjonen blitt en annen. Modalverdi er dessverre ikke en god nok måleverdi, da det i flere tilfeller er så få som svarer innenfor

definisjonen, at en god modalverdi ikke sikrer en generelt god konsensus. Likevel nyanserer modalverdiene de ellers svake konsensustallene noe.

En annen måte å presentere tallene på er å sammenligne intervallet til respondentene med doktrinen definisjon. Dette er gjort i tabellen under.

** Dette uttrykket er med hensikt brukt i en setning som skal oppleves som gal av respondentene. Tallene i denne tabellen er derfor sannsynlig noe lavere enn i en nøytral setning. Setningen med en nøytral bruk av uttrykket falt av tekniske årsaker ut av undersøkelsen, derfor brukes tallene fra den ledende setningen

Tabell 20, oversikt over svarintervall og modalverdi sammenlignet med doktrinell definisjon. Blå streker er intervall, etter at alle resultater under 5% er trukket fra. Blå trekanter er modalverdien i undersøkelsen. Grå felt er den doktrinelle definisjonen.

Tabell 20 nyanserer bildet noe. Ved å studere denne tabellen kan man se at mange av uttrykkene har ganske god korrelasjon med den doktrinelle definisjonen. Utfordringen med denne tabellen er at resultatene under 5% er ekskludert, og den viser dermed ikke alle svarene i undersøkelsen. Den viser heller ikke hvor mange svar som faktisk er utenfor der strekene strekker seg utenfor den doktrinelle definisjonen. Modalverdiene og tabell 20 viser at ganske mange etterretningsbrukere har sammenfallende oppfatning som de doktrinelle definisjonene, mens det fremdeles er såpass mange etterretningsbrukere som angir svar utenfor den doktrinelle definisjonen at det åpner for diskurssvikt, noe konsensustallene fra tabell 18 viser. Dette er helt i tråd med forskning fra blant annet Teigen (2017, s. 94), nemlig at «bak disse

pene resultatene skjuler det seg et virvar av individuelle tolkninger». Resultatene fra denne undersøkelsen støtter Teigens utsagn. En delkonklusjon er dermed at mange etterretningsbrukere har en sammenfallende forståelse med den doktrinnelle definisjonen, men at det finnes så mange individuelle nyanser at det åpner for diskurssvikt.

5.4 Generelle observasjoner

I tråd med funnene til Budescu, Wallsten og Weinberg (1988) fremstår noen ord og uttrykk «bedre» enn andre. Med «bedre» menes det her ikke nødvendigvis konsensus med doktrinens definisjon, men intern konsensus. Det vil si at uttrykkene er bedre om de fleste av respondentene har ganske sammenfallende definisjoner av begrepene. På motsatt side av skalaen finnes terminologi med svært lav intern konsensus, som dermed fremstår som dårligere. Dette er også i tråd med funnene til Wark (1964), «NATO-eksperimentet» (Barclay, 1977) og Barnes (2016). Uttrykkene «Det er indikasjoner på» og «visse forhold peker i retning av» er tydelige eksempler på dette, der intervallet strekker seg fra henholdsvis 10% og 20% til 60%.

Vurderingstermene «meget sannsynlig», «stor grad av sikkerhet», «visse forhold peker i retning av», «det er indikasjoner på», «ikke sannsynlig» og «usannsynlig» har mindre enn 50% konsensus hos etterretningsbrukerne. Disse er definert til svært lav konsensus, og ved bruk av et slikt uttrykk er det større sannsynlighet for at etterretningsbruker har en annen tolkning av ordet enn den doktrinnelle definisjonen.

Resultatene viser også at det er ganske stort overlapp av forståelse mellom den ulike vurderingsterminologien, noe som bekreftes av annen forskning, se Druzdzel (1989, s. 4). Eksempelvis overlapper terminologi som «det er indikasjoner på» med «vi fester stor tillit til», «vi tror at» med «vi er overbevist om», og «nesten umulig» med «visse forhold peker i retning av». Når såpass ulike vurderingsuttrykk overlapper i mening hos etterretningsbrukere, selv *etter* at utliggerne er trukket fra, så åpner det opp for diskurssvikt i kommunikasjonen.

En annen observasjon er at de doktrinnelle termene i liten grad klarer å gi forståelse av svært høy grad av sannsynlighet. De øverste og nederste intervallene i doktrinen er henholdsvis 0-10% og 90-100%. Etterretningsbrukerne tolker terminologien i disse gruppene noe annerledes, generelt til ca 5%-20% og 80-95% i de to kateoriene. Funnene til Wark (1964)

støtter i noe grad dette, da han fant at etterretningsprodusenter nærmest konsekvent vurderte sannsynlighet noe høyere enn etterretningsbrukere gjorde. Også den foreslåtte tabellen til Kesselman (2008) tar høyde for disse tallene, og indikerer et større intervall i forståelse enn det etterretningsdoktrinen definerer. Dette betyr at doktrinen mangler såkalte «anchor words», beskrevet av Budescu, Wallsten og Weinberg (1988). Slike ord finnes gjerne i toppen og bunnen av sannsynlighetsskalaer, og har god konsensus når det kommer til forståelse av at noe er tilnærmet sikkert. Mangel på slike ord i etterretningsdoktrinen kan føre til diskurssvikt, da det kan medføre at etterretningsprodusenter ikke har mulighet til å kommunisere at de er tilnærmet sikre i et saksforhold.

Eksempelet med Obamas beslutning om aksjon mot Bin Laden kan illustrere dette. Dersom etterretningsprodusenten ønsket å få frem at vedkommende var 95-99% sikker på at Bin Laden er til stede, ville vedkommende mangle doktrinelle uttrykk som etterretningsbrukeren tolker på denne måten. Etterretningsprodusenten kunne brukt «vi er overbevist om», som tolkes til mellom 75-100% i denne undersøkelsen. Dersom presidenten hadde tolket dette uttrykket som flere av respondentene i denne undersøkelsen gjorde, et sted mellom 75-80%, så ville han kanskje ikke valgt å godkjenne aksjonen, dersom han ønsket en svært høy sannsynlighet. Dette til tross for at etterretningsprodusenten egentlig prøvde å kommunisere en høyere grad av sikkerhet, som kunne ført til godkjenning av aksjonen likevel. Om dette var tilfelle, hadde det oppstått diskurssvikt som følge av lav grad av felles mening og kontekst i språket. Mangel av god vurderingsterminologi i toppen og bunnen av skalen er altså en svakhet i doktrinen, og kan lede til diskurssvikt.

Basert på svarene avgitt i denne oppgaven er det utarbeidet to tabeller med vurderingsterminologi med utgangspunkt i den nasjonale standarden i Norge. Den ene beskriver hvordan etterretningsbrukerne faktisk tolker vurderingsterminologien. Den andre foreslår hvordan en forbedret nasjonal standard kan se ut, for å minske sannsynligheten for diskurssvikt, basert på denne oppgavens forskning. De ser slik ut:

Vurderingsterm	Brukernes forståelse
Meget sannsynlig	75-95%
Sannsynlig	60-80%
Mulig	25-60%
Lite sannsynlig	10-30%
Meget lite sannsynlig	5-15%

Tabell 21, etterretningsbrukeres faktiske forståelse av nasjonal standard vurderingsterminologi

Tabell 21 inneholder et visst skjønn fra forfatteren av denne studien. Som tabell 20 viser går tolkningen av «meget sannsynlig» egentlig fra 70-95%, og «meget lite sannsynlig» har et spenn på 5-25%. Årsaken til at disse intervallene ikke er med i tabell 21 er at det er såpass få respondenter som svarer i de kategoriene at de er utelatt i tabellen. Analysen fra delkapittel 5.3 viser jo tydelig at det er mange som også svarer utenfor disse intervallene, men med et kvalitativt blikk på resultatene viser tabell 21 de mest representative intervallene funnet i denne undersøkelsen.

Vurderingsterm	Numerisk sannsynlighet	Konsus ved dette forslaget
Meget sannsynlig	80-95%	84,80 %
Sannsynlig	60-80%	82,90 %
Mulig	40-60%	70,30 %
Lite sannsynlig	15-40%	72,40 %
Meget lite sannsynlig	5-15%	71,80 %

Tabell 22, Halvorsens foreslåtte tabell for å minske sannsynlighet for diskurssvikt

Denne tabellen foreslår en mer realistisk inndeling av den nasjonale vurderingsterminologien basert på forskning fra denne studien. Ved en slik inndeling vil det være mer overenstemmelse mellom doktrine og virkelighet, og alle vurderingstermene vil få god konsensus med denne oppgavens definisjon. Tabellen har måttet inngå noen kompromisser. Som tabell 21 viser, så er det jo betydelig overlapp i forståelsen på flere av uttrykkene. For at det skal være gjensidig utelukkende definisjoner av ordene, samtidig som de skal beholde en konsensus over 70% er dette den foreslåtte tabellen. «Lite sannsynlig» kommer i denne tabellen ufortjent høyt opp på sannsynlighetsskalaen, mens «mulig» ligger noe ufortjent mellom 40-60%, som jo er den doktrinelle definisjonen. Disse ordene kunne vært delt på både 30% og 35%. Ved å gjøre det ville sannsynlighetsintervallene stemme noe bedre med etterretningsbrukernes forståelse, men konsekvensen hadde vært at «lite sannsynlig» ville fått under 70% konsensus. Det er derfor valgt å la «lite sannsynlig» få intervall helt opp til 40%.

En mer symmetrisk tabell ville kanskje puttet «lite sannsynlig mellom 20-40%, og «meget lite sannsynlig» til 5-20%, men dette ville vært for misvisende med etterretningsbrukernes tolkning, og symmetri er derfor ofret til fordel for forståelse.

Det mest iøynefallende er jo at det mangler skalaer for 0-5% og 95-100%. Denne oppgaven har ikke funnet tall som hjemler at begrepene defineres så høyt, og foreslår heller at det innføres nye begreper, og en syv-delt skala for å bedre forklare så høy eller lav sannsynlighet. Bruk av en slik tabell vil hjelpe noe på konsensus, men vil ikke hindre potensiell diskurssvikt, da det fremdeles er mange etterretningsbrukere som tolker de verbale sannsynlighetene annerledes enn den foreslåtte tabellen.

Ved å sammenligne denne studiens funn med den amerikanske standarden for vurderingsterminologi fra 2015 (Director of intelligence, s. 3) er det lett å se at disse er ganske sammenfallende. Det er noen forskyvninger på 5%, men ellers er de ganske like. Ulikheten er selvsagt i topp og bunn, der amerikanerne har innført ord som skal forklare en meget høy eller lav grad av sannsynlighet. Dette er et verktøy norsk etterretningspersonell ser ut til å mangle, og er en svakhet i doktrinen som kan lede til diskurssvikt.

almost no chance	very unlikely	unlikely	roughly even chance	likely	very likely	almost certain(ly)
remote	highly improbable	improbable (improbably)	roughly even odds	probable (probably)	highly probable	nearly certain
01-05%	05-20%	20-45%	45-55%	55-80%	80-95%	95-99%

Tabell 23, amerikansk tabell for vurderingsterminologi fra 2015 (DNI, s. 3)

Vurderingsterm	Numerisk sannsynlighet
Meget sannsynlig	80-95%
Sannsynlig	60-80%
Mulig	40-60%
Lite sannsynlig	15-40%
Meget lite sannsynlig	5-15%

Tabell 24, Halvorsens foreslåtte tabell for å minske sannsynlighet for diskurssvikt

En tilnærming til gjeldende amerikansk doktrine på dette området vil sannsynligvis redusere sannsynligheten for diskurssvikt.

5.5 Tallene bak tallene

Som nevnt i diskusjonen rundt validiteten til tallene, så har noen av respondentene sannsynligvis misforstått oppgaven i noen av spørsmålene. En sannsynlig forklaring er at enkelte respondenter har trodd at de skal vurdere hvor *sikker* etterretningsprodusenten er i sin analyse (konfidens), ikke hvor *sannsynlig* hendelsen forsøker å bli kommunisert. Dette har resultert i at ved utsagn på den nederste delen av skalaen, slik som «det er ikke sannsynlig at...», har opptil 16 respondenter vurdert en sannsynlighet på mellom 80-100%. Det som taler imot denne hypotesen er at respondentene ikke er internt konsekvente. En respondent kan altså svare 95% sannsynlighet for «det er nesten umulig», og tre spørsmål senere svare 5% sannsynlighet for «meget lite sannsynlig», to vurderingstermer som burde få omtrent lik sannsynlighet fra respondenten.

En annen forklaring på dette kan være at noen respondenter har oppfattet oppgaven som å uttrykke hvor enig vedkommende er i påstanden. En indikator på dette er at i setningene som inneholder fakta fra virkeligheten, er det i det høyeste tilfellet 4,8% av respondentene som svarer mellom 0-10% sannsynlighet på uttrykket «det er meget sannsynlig at». De er kanskje ikke enige i påstanden, noe de forsåvidt har ganske rett i, i dette eksempelet. I setningen «Vi er overbevist om at Russland vil sette sitt bastionforsvar i en konflikt med NATO», er det to respondenter som svarer mellom 0-10% sannsynlighet. De er kanskje ikke enige i påstanden, og tror ikke Russland vil gjøre dette. De setter derfor en lav sannsynlighet, selv om vurderingsordet og oppgaven skulle tilsi noe annet. Det som støtter denne hypotesen er at disse tallene i stor grad er fraværende når setningene er nøytrale. Eksempelvis er det i den nøytrale setningen «Vi kan med stor grad av sikkerhet si at det har blitt gjennomført flytester med langtrevende missiler», ett svar på 50%, resterende svar på 65% (bare ett svar) og oppover på sannsynlighetsskalaen. Det er vanskelig å være uenig i noe som er så lite håndfast, og det kommer derfor ikke svar i motsatt ende av skalaen på disse spørsmålene.

Det kan også være andre forklaringer på dette fenomenet, slik som at respondenten har dårlig tid og ikke ser ordet «ikke», og tolker setningen som «det er sannsynlig». En annen forklaring kan være at respondenten har gått lei undersøkelsen, og kun svarer vilkårlig for å komme seg raskere gjennom. Det som taler imot det siste er at respondentene i de aller fleste tilfellene har tatt et aktivt valg i svaret sitt. Det er ikke mulig å gjennomføre undersøkelsen uten å aktivt velge et tall.

Det som taler mest for den førstnevnte hypotesen er at fenomenet i mye mindre grad finner sted på de mest sannsynlige vurderingstermene. Dersom respondenten mistolker «det er meget sannsynlig» dithen at etterretningsprodusenten er 90% sikker i sin vurdering, så vil svaret i dette tilfellet stemme, selv om respondenten egentlig svarer på noe annet enn det er bedt om. Selv om alle undersøkelser viser at det er stor subjektiv variasjon av vurderingsterminologi, virker det svært mistenkelig at så mange mener at «det er meget lite sannsynlig» skal tilsvare en sannsynlighet opp mot 80-100%.

Jeg forsøkte med en speilvending av svarene. Siden det fremstår som usannsynlig at personer skal tolke de laveste sannsynlighetene til noe særlig *over* 50%, ble alle svar over 60% symmetrisk speilet til bunnen av sannsynlighetsskalen. Eksempelvis ble 85% byttet med 15% og 90% med 10% etc. Selv med et relativt stort antall respondenter, vil så store variasjoner gi ganske store utslag på gjennomsnittet på undersøkelsen. De speilvendte tallene fremstår som en mer riktig forståelse av hva respondentene har forsøkt å besvare, men vil selvsagt være heftet med noe usikkerhet. Da alle tallene var speilet på denne måten falt eksempelvis gjennomsnittet i uttrykket «meget lite sannsynlig» fra 22% til 12%, samtidig som konsensus med doktrinen steg fra 58,6% til 64,9%.

Konklusjonen er at den laveste vurderingsterminologien sannsynligvis har noe dårligere resultater enn fortjent, og at det reelle gjennomsnittet er noe lavere enn i den opprinnelige tabellen. Gjennomsnitt og konsensus etter en manuell speiling av tall er vist i parentes i tabellen under.

Vurderingsterminologi i etterretningsdoktrinen	Doktrinen definerte intervall	Konsensus med doktrinen definisjon	Gjennomsnittlig svar	Modalverdi	Konklusjon
Meget sannsynlig**	90-100%	26,9%	78%	80%	Svært lav**
Vi er overbevist om	90-100%	69%	87%	90%	Lav
Stor grad av sikkerhet	90-100%	44,8%	85%	90%	Svært lav
Sannsynlig	60-90%	89,7%	69%	70%	God
Betydelig grad av sikkerhet	60-90%	83,5%	82%	80%	God
Vi fester stor tillit til	60-90%	74,6%	71%	75%	God
Vi tror at	60-90%	87%	67%	70% og 75%	God
Like sannsynlig som usannsynlig	40-60%	95,2%	51%	50%	Svært god
Mulig	40-60%	70,3%	48%	50%	God
Visse forhold peker i retning av	40-60%	49%	40%	40% og 60%	Svært lav
Det er indikasjoner på	40-60%	46,3%	45%	60%	Svært lav
Lite sannsynlig	10-40%	82,8%	28%	20%	God
Tvilsom	10-40%	84,9%	28%	20%	God
Usannsynlig	0-10%	40% (42,8%)*	23% (16%)*	10%	Svært lav
Ikke sannsynlig	0-10%	44,1% (48,1%)*	23% (15%)*	10%	Svært lav
Nesten umulig	0-10%	62% (73,2%)*	23% (10%)*	5%	Lav - god
Svært tvilsomt	0-10%	62,1% (62,8%)*	18% (13%)*	10%	Lav
Meget lite sannsynlig	0-10%	58,6% (64,9%)*	22% (12%)*	10%	Lav

* Tall i parentes er justert for utliggerer i motsatt ende av skalaen, siden noen respondenter sannsynligvis har forvekslet vurderingssikkerhet med sannsynlighet. Se pkt 5.5 for utdyping.

** Dette uttrykket er med hensikt brukt i en setning som skal oppleves som gal av respondentene. Tallene i denne tabellen er derfor sannsynligvis noe lavere enn de ville vært i en nøytral setning. Setningen med en nøytral bruk av uttrykket falt av tekniske årsaker ut av undersøkelsen, derfor brukes tallene fra den ledende setningen.

Tabell 25, sammenlagte svar og vurderinger av konsensus med doktrine, gjennomsnitt og modalverdi i nøytrale etterretningsvurderinger.

Fargekode på gjennomsnitt og modalverdi er enten lysegrønn (innenfor doktrinell definisjon), eller rød (utenfor doktrinell definisjon).

Konsensusdefinisjoner	Fargekode
Mer enn 90%	Svært god
70-89%	God
50-69%	Lav
Mindre enn 50%	Svært lav

Tabell 26, fargekodeforklaring for konsensuskonklusjon

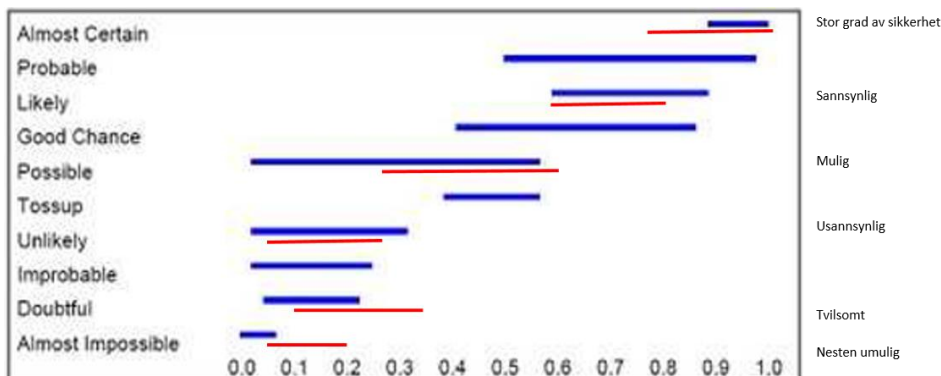
Denne tabellen endrer ikke nevneverdig på konklusjonene tidligere i oppgaven, utover diskusjonen om at gjennomsnittet sannsynligvis er noe lavere for den nederste vurderingsterminologien enn ved første øyekast.

Det eneste unntaket er at uttrykket «nesten umulig» kommer over 70%, og dermed havner i definisjonen av god konsensus. Dette uttrykkets gjennomsnitt går også ned fra 23% til 10%,

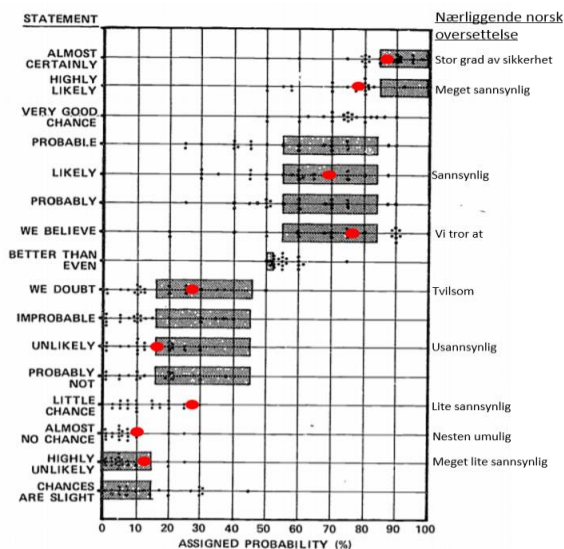
noe som både er størst forskjell, og gjør at snittet havner akkurat innenfor den doktrinnelle definisjonen.

5.6 Unike norske tall? En sammenligning med internasjonale studier

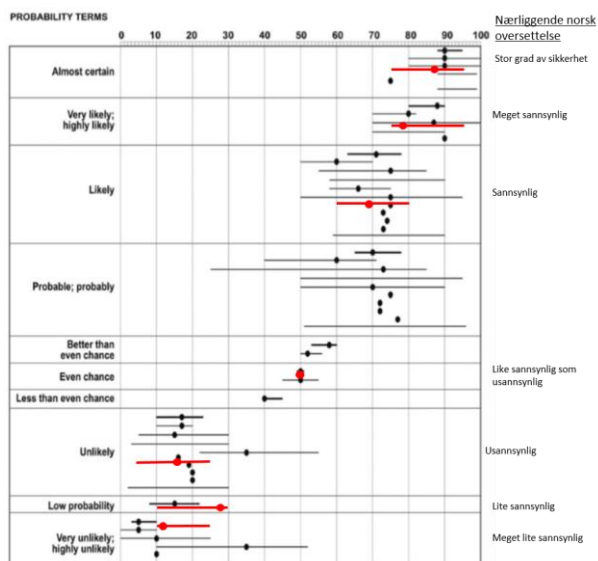
Noe av hensikten med hele oppgaven er å se om det er forskjeller innenfor norsk forståelse av vurderingsterminologien, sammenlignet med den engelske. Stort sett er forståelsen ganske lik for den engelske og norske terminologien. Forståelsen av den norske terminologien faller inn i samme mønster som den engelske når man sammenligner med resultater fra engelskspråklige etterretningsstudier, slik som Warks (1964), NATO-eksperimentet (Barclay, 1977), Sherman Kent School (Kesselman, 2008) og Barnes (2016). Under følger tre tabeller som sammenligner denne studiens funn med de to etterretningsstudiene til Sherman Kent School og «NATO-eksperimentet», samt den tverrfaglige samletabellen til Barnes. Egen oversettelse er lagt til for å vise hvilken norsk terminologi som ligger til grunn for sammenligningen.

Tabell 27, sammenligning mellom Sherman Kent Schools tall og denne studien. Røde streker er intervall i norsk sammenheng, etter at alle resultat under 5% er trukket fra.

Tabell 28, sammenligning mellom «NATO-eksperimentet» og denne studien. Røde prikker er gjennomsnittet i denne studien, etter at tall er justert ned iht. tabell 20.

Tabell 29, sammenligning mellom Barnes (2016) sammenstilte funn og denne studien. Røde prikker er gjennomsnittet i denne studien, etter at tall er justert ned iht. tabell 18. Røde streker er intervall i norsk sammenheng, etter at alle resultat under 5% er trukket fra.

Hovedtrekkene i sammenligningene er at noe terminologi har både god intern konsensus (det vil si at folk flest har sammenfallende prosentvis forståelse av terminologien), og i tillegg passer med den doktrinnelle definisjonen. Samtidig er det terminologi som både har svært lav intern konsensus, og/eller som ikke passer med den doktrinnelle definisjonen. Wark fant i 1964

at kun 16 av 41 (39%) av uttrykkene hadde god intern konsensus. Denne undersøkelsen har ikke gjort samme målinger som Wark, men har ganske tilsvarende tall. Denne undersøkelsen viser at 44% (8/18) av vurderingsterminologien har god eller svært god konsensus målt mot den doktrinnelle definisjonen.

Det er i alle fall ett spennende unntak fra likheten med internasjonale studier. Ordet «mulig» kommer ganske bra ut i denne undersøkelsen. Wark (1964) hadde henholdsvis 53% (etterretningsprodusenter) og 51% (etterretningsbrukere) av svarene innenfor 40-60 intervallet på ordet «possibly», som er den mest nærliggende oversettelsen. Modalverdien er den samme i begge undersøkelser, men de norske tallene ligger nesten 20% høyere (70,3%) på konsensus. Det er vanskelig å forklare dette. Enten er norsk språk mer tydelig på akkurat dette ordet, eller så er dette et vurderingsord som er kjent for etterretningsbrukere i Norge. Ordet «mulig» var kjernen i kritikken mot PSTs trusselvurdering sommeren 2019, og kjennskap til denne diskusjonen, og dermed definisjonen av ordet, kan forklare de relativt gode tallene i norsk sammenheng.

En annen forklaring er at norske etterretningsbrukere kjenner bedre til den doktrinnelle definisjonen gjennom jevnlig lesing av etterretningsrapporter, og derfor scorer mye bedre enn de fleste engelskspråklige studier på dette ordet. Likevel viser intervallet i svarene på dette ordet at uttrykket strekker seg helt fra 25% til 60%. Dette er en stor svakhet. Et såpass stort intervall vil antagelig kunne påvirke hvordan etterretningsbrukere vurderer handlemåter. En etterretningsbruker som vurderer en hendelse til å inntreffe med 25% sannsynlighet vil kanskje handle annerledes enn en etterretningsbruker som vurderer samme hendelse til å være mer sannsynlig enn usannsynlig (mer enn 50%).

En siste sammenligning er å se på denne studiens funn opp mot Kesselmanns foreslåtte tabell fra 2008.

Kesselman List of Estimative Words			Vurderingsterm	Brukernes forståelse
Certainty 100%				
Almost Certain	86-99%	↓ Likelihood	Meget sannsynlig	75-95%
Highly Likely	71-85%		Sannsynlig	60-80%
Likely	56-70%		Mulig	25-60%
Chances a Little Better [or Less]	46-55%		Lite sannsynlig	10-30%
Unlikely	31-45%		Meget lite sannsynlig	5-15%
Highly Unlikely	16-30%			
Remote	1-15%			
Impossibility 0%				

Figur 2, sammenligning med Kesselmanns forslag og norske etterretningsbrukeres tolkning

En sammenligning med Kesselmanns (2008) tabell for sannsynlighet viser ganske lite grad av samsvar med denne studien, spesielt i den nedre halvdel av tabellene, og sånn sett med de fleste andre internasjonale studier. Dersom Kesselmanns tabell hadde korrelert med denne studien burde det fått store konsekvenser for diskursen. Eksempelvis som at den norske doktrinen definerer «usannsynlig» som 0-10%, mens Kesselmann foreslår 31-45% for «unlikely». Selv om denne studien generelt viser liten konsensus med doktrinen, så ville den heller ikke gitt spesielt god konsensus på Kesselmanns foreslåtte intervaller. Denne undersøkelsen korrelerer i mye høyere grad med det amerikanske etterretningsmiljøets tabell fra 2015, som vist i kapittel 5.4, enn Kesselmanns tabell.

5.7 Gir kunnskap påvirkning på svarene?

Det var seks spørsmål i undersøkelsen som angikk reelle hendelser. Hensikten med disse var å se hvorvidt dataene fra disse svarene ble påvirket som følge av kunnskap om temaet. Flere undersøkelser har påvist dette fenomenet, blant andre Brun og Teigen (1988). I tillegg identifiserte Wark (1964) at konsensusen falt som følge av mer kontekst i spørsmålet. Under er tabeller og grafikk som viser hvordan disse spørsmålene påvirket forståelsen av vurderingsterminologien til respondentene.

5.7.1 Vi er overbevist om...

Spørreundersøkelsen inneholdt tre setninger som startet med vurderingstermen «vi er overbevist om». Det ene var et nøytralt utsagn som ikke skulle være ledende. Den neste lød: «vi er overbevist om at Russland vil sette sitt bastionforsvar i en konflikt med NATO». Dette er et utsagn som ligger til grunn for det meste av norsk forsvarsplanlegging, og derfor noe de fleste respondenter burde være enige i. Det siste var en setning som viste til noe som ikke var sannsynlig. Setningen var: «Vi er overbevist om at det vil bli gjennomført en terrorhandling i Norge det kommende året.» Dette har PST i sin åpne trusselvurdering vurdert som «mulig» (PST, 2019, s. 5), og denne setningen bør derfor trekke svarene nedover på skalaen.

Slik ble resultatene:

Setning	Doktrinenes definerte intervall	Konsensus med doktrinenes definisjon	Gjennomsnittlig svar	Modalverdi	Konklusjon
1) Nøytralt	90-100%	69%	87%	90%	Lav
2) Bastionforsvar	90-100%	73,1%	89%	90%	God
3) Terrorhandling	90-100%	67,6%	85%	90%	Lav

Tabell 30, oversikt over tre setninger med samme vurderingsterminologi, men to setninger respondenter har kunnskap om fra før.

Tallene fra tabellen støtter teorien om at kjennskap til situasjoner påvirker hvordan vurderingsterminologi tolkes. Ikke overraskende er det setningen som omhandler bastionforsvaret som gir høyest gjennomsnittlig svar, og som slik sett også har høyest konsensus med doktrinen. Den nøytrale setningen ble plassert i midten, mens påstanden om at en terrorhandling i Norge var «svært sannsynlig» det neste året, som bør oppfattes som en altfor bastant påstand, ble rangert nederst.

Det gav likevel ikke spesielt store utslag. Det er bare 4% forskjell på høyeste og nederste snittsvar. En observasjon er at det kun er påstanden som skal være «riktig» (påstand om bastionforsvar), som gjør at påstanden kommer innenfor definisjonen for god konsensus med doktrinen.

5.7.2 Det er usannsynlig at...

Det var to setninger i undersøkelsen som inneholdt vurderingen «det er usannsynlig at». Den ene var en nøytral setning, den andre var setningen: «Det er usannsynlig at India vil gjennomføre et militært angrep med atomvåpen mot Pakistan det neste året.» Denne setningen ble lagt til spørreundersøkelsen sommeren 2019, da den generelt spente situasjonen mellom disse landene ble ytterligere tilspisset. Da spørreundersøkelsen faktisk ble distribuert var ikke dette temaet fremtredende i det norske nyhetsbildet, og situasjonen mellom landene kunne også sies å ha normalisert seg til det som er «normalt» mellom India og Pakistan. Etter min vurdering burde setningen om at det er «usannsynlig» at India ville starte en atomkrig med Pakistan være «riktig», og svarene burde således trekkes mot den laveste delen av sannsynlighetsskalaen. Slik ble resultatene:

Setning	Doktrinen definerte intervall	Konsensus med doktrinen definisjon	Gjennomsnittlig svar	Modalverdi	Konklusjon
1) Nøytralt	0-10%	40% (42,8%)*	23% (16%)*	10%	Svært lav
2) Atomkrig	0-10%	48,2% (57,3%)*	26% (14%)*	10%	Svært lav-lav

Tabell 31, oversikt over nøytralt og ledende uttrykk.

* Tall i parentes er justert for utliggere i motsatt ende av skalaen, siden noen respondenter sannsynligvis har forvekslet vurderingssikkerhet med sannsynlighet. Se pkt 5.5 for utdyping.

Som tabellen viser, støtter også dette utsagnet i stor grad teorien. Det er flere respondenter som svarer i det nederste 10%-intervallet, som er i tråd med doktrinen, på den ladede setningen. Noe overraskende er det før justeringen et høyere gjennomsnittlig svar på den ladede setningen. Etter justeringen, som allerede er beskrevet grunnlaget for, viser den et lavere snitt for den ladede setningen enn for den nøytrale. 2% lavere i snitt er det samme snittet som ble påvist ved påstanden over, som lå i den øvre delen av skalaen.

5.7.3 Det er ikke sannsynlig at...

I undersøkelsen var det også to setninger som inneholdt vurderingen «det er ikke sannsynlig at». Den ene var en nøytral setning, mens den andre var en påstand om at «det er ikke sannsynlig at det vil bli gjennomført et terrorangrep i Norge det kommende året». Sistnevnte påstand bør oppfattes som feil, da PSTs vurdering om at dette er «mulig» bør være kjent, og således bør svarene på den ledende setningen ligge høyere på skalaen enn den nøytrale setningen.

Setning	Doktrinen definerte intervall	Konsensus med doktrinen definisjon	Gjennomsnittlig svar	Modalverdi	Konklusjon
1) Nøytralt	0-10%	44,1% (48,1%)*	23% (15%)*	10%	Svært lav
2) Terrorangrep	0-10%	42% (47,6%)*	24% (16%)*	10%	Svært lav

Tabell 32, oversikt over nøytralt og ledende uttrykk.

* Tall i parentes er justert for utliggere i motsatt ende av skalaen, siden noen respondenter sannsynligvis har forvekslet vurderingssikkerhet med sannsynlighet. Se pkt 5.5 for utdyping

Også denne setningen har samme trend som de forrige, og støtter teorien. Det er noe færre respondenter i de laveste sannsynlighetsintervallene mellom 0-10%, og gjennomsnittsvaret ligger 1% høyere, både før og etter justering, enn det nøytrale uttrykket. Det er likevel snakk om svært små utslag i dette tilfellet, og tallene er så jevne at det ikke er mulig å konkludere noe basert på dette utsagnet.

5.7.4 Det er svært tvilsomt...

Også uttrykket «det er svært tvilsomt» ble sett litt nærmere på i spørreundersøkelsen. Uttrykket var satt inn i en nøytral setning: «Det er svært tvilsomt at det er intensjoner om å bruke militære virkemidler for å nå de sikkerhetspolitiske målsetningene.», og i en ladet setning: «Det er svært tvilsomt at Russland vil sette sitt bastionforsvar i en militær konflikt med NATO.» Disse to uttrykkene hadde bare et annet spørsmål mellom seg, og det burde derfor være lett for respondentene å svare det samme på begge setningene, dersom de ønsket å være konsekvente i sin tallsetting av vurderingsterminologi. Det ledende spørsmålet om bastionforsvaret bør oppfattes som galt av respondentene, da dette er den dimensjonerende og mest forventede handlemåten til Russland i en slik situasjon. Svarene bør da ligge høyere på skalaen enn til det nøytrale spørsmålet. Slik ble tallene:

Setning	Doktrinenes definerte intervall	Konsensus med doktrinenes definisjon	Gjennomsnittlig svar	Modalverdi	Konklusjon
1) Nøytralt	0-10%	62,1% (62,8%)*	18% (13%)*	10%	Lav
2) Bastionforsvar	0-10%	51% (58,7%)*	24% (13%)*	10%	Lav

Tabell 33, oversikt over nøytralt og ledende uttrykk.

* Tall i parentes er justert for utliggere i motsatt ende av skalaen, siden noen respondenter sannsynligvis har forvekslet vurderingssikkerhet med sannsynlighet. Se pkt 5.5 for utdyping

Tabellen viser at også dette uttrykket støtter teorien om at kunnskap om et tema påvirker hvordan personer oppfatter sannsynlighet. I bastionspørsmålet er det færre som ligger på de nederste 10%, og gjennomsnittsvaret er 6% høyere enn i det nøytrale spørsmålet, noe som var forventet. Det er verd å merke seg at gjennomsnittsvaret kom likt ut etter at svar over 60% hadde blitt speilet til motsatt sannsynlighet. Dette indikerer to ting. Den ene er at uttrykket kanskje har god intern konsensus. Den andre støtter hypotesen om at noen av respondentene har misforstått sin oppgave, og setter et tall for enten det de tror er vurderingssikkerheten eller konfidensen til etterretningsprodusenten, eller hva de selv mener er rett når de får en reell kontekst i spørsmålsstillingen. Da vil snittsvaret stige betraktelig, selv om de kanskje er enige i hva selve uttrykket betyr.

I dette tilfellet er det et annet interessant poeng. Grunnet den tilfeldige rekkefølgen på spørsmål i undersøkelsen, er det svært sannsynlig mindre enn ett minutt siden respondentene satte et tall på det ladede spørsmålet, som tilfeldigvis kom først av de to i undersøkelsen. Like etter svarer altså svært mange respondenter noe annet på akkurat samme

vurderingsterminologi, men i en annen, nøytral, setning. En manuell opptelling av svarene fant at kun 64 respondenter (44%), svarte likt på de to setningene. Dette er en interessant observasjon, og støtter funnene til blant annet Wark (1964) om at kontekst påvirker svarene. Det viser også at tolkningen ikke bare er inkonsistent mellom individer, men også inkonsistent hos samme individ. Dette skiller seg delvis fra annen forskning. Druzdzel (1989, s. 5) skriver at «meanings of probability phrases to individuals, although vague, have been observed to be stable within particular contexts». Funnene i denne studien kan ha sammenheng med at konteksten på sett og vis endret seg, når setningen plutselig fikk en reell kontekst. Da er ikke lenger konteksten stabil, og er derfor ikke nødvendigvis inkonsistent med Druzdzels konklusjon.

5.7.5 Det er meget sannsynlig...

I undersøkelsen var også et ladet spørsmål som inneholdt vurderingstermen «det er meget sannsynlig at». Dette var setningen: «Det er meget sannsynlig at India vil gjennomføre et militært angrep med atomvåpen mot Pakistan det neste året.» Av tekniske årsaker falt den nøytrale setningen med tilsvarende vurderingsterminologi bort ved utgivelsen av undersøkelsen. Det finnes derfor ikke noe sammenligningsgrunnlag for denne setningen. Denne setningen var valgt for å undersøke om kunnskap om et tema ville påvirke svarene. Slik ble svarene:

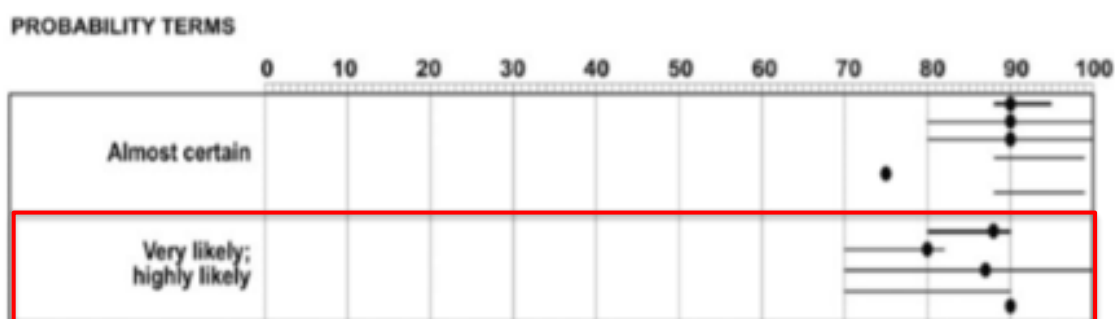
Setning	Doktrinen definerte intervall	Konsensus med doktrinen definisjon	Gjennomsnittlig svar	Modalverdi	Konklusjon
Meget sannsynlig med indisk atomangrep	90-100%	26,9%	78%	80%	Svært lav**

Tabell 34, oversikt over resultatet med vurderingstermen «meget sannsynlig».

Dette svaret har den klart laveste konsensusen med doktrinen. Det gjennomsnittlige svaret ligger også blant toppen av de setninger som var lengst unna doktrinen definisjon, med 12% lavere snittsvar enn det laveste intervallet i doktrinen. Det var også den eneste setningen som ikke hadde en modalverdi innenfor det doktrinelle intervallet.

Funnene støtter i stor grad teorien om at kunnskap påvirker svarene. Det var svært lite som tydet på en atomkrig mellom India og Pakistan vinteren 2019/2020, da undersøkelsen ble gjennomført. Det er derfor naturlig at svarene trekkes nedover fra den doktrinelle intervallen. Dessverre kan det ikke måles i hvor stor grad dette har skjedd, da det som nevnt ikke finnes

noe sammenligningsgrunnlag for akkurat denne setningen. Ved å se på hvor store utslag de andre setningene har fått, er det likevel mulig å tenke seg noen konklusjoner. De gjennomsnittlige svarene varierer mellom 1% og 6% i avvik fra et nøytralt uttrykk til en setning respondentene har forhåndskunnskap om. De engelskspråklige undersøkelsene ligger også noe høyere enn resultatene i denne undersøkelsen. Modalverdien i undersøkelsen til Wark lå på 90% hos etterretningspersonellet, mens den lå på 80% hos etterretningsbrukerne, det samme som i min undersøkelse. Det beste sammenligningsgrunnlaget finnes kanskje hos Barnes' sammenstilte tabell fra 2015 som viser disse tallene for både «highly likeley» og «very likely»:

Tabell 35, utdrag fra Barnes (2016) resultater for «highly likely».

Det laveste snittet funnet hos Barnes er 80%, mens de fleste tallene ligger mellom 85-90%. Intervallet er riktignok ganske stort, og ligger fra 70-100%, med flest stopp på 90%. Basert på sammenligning med disse tallene er det sannsynlig at det norske «meget sannsynlig» også ligger et sted mellom 80% og 90% ved en nøytral setning. Men som de andre setningene også viser, så vil snittet trekkes ned når respondentene har en annen oppfatning om etterretningsvurderingens tema enn det vurderingsterminologien tilsier.

5.7.6 Delkonklusjon

Svarene i denne undersøkelsen støtter delvis opp om funnene til Wark (1964) og Druzdzal (1989, s. 4-5) om at konsensusen blir redusert som følge av mer kontekst. Det fremstår i denne undersøkelsen som at respondentenes enighet med selve utsagnet (konteksten) påvirker svaret i noe grad, noe som støttes av blant annet Brun og Teigen (1988). Denne undersøkelsen har vist at konsensusen med den doktrinnelle definisjonen øker i gjennomsnitt når respondentene sannsynligvis er enige i påstanden, men synker når respondentene

sannsynligvis er uenige. Dette funnet støtter forskning som viser at kunnskap om et emne påvirker tolkningen i vurderingsterminologi.

5.8 Hva med å gi svaret i teksten?

Undersøkelsens to siste spørsmål var formet annerledes enn resterende spørsmål. Disse hadde begge to prosentintervallet definert i doktrinen bak vurderingsuttrykket. Henholdsvis «Det er lite sannsynlig (10-40%) at Taliban og den afghanske regjering vil komme til enighet om en fredsavtale som gir varig politisk stabilitet.» og «Vi fester stor tillit til (60-90%) at iranske styrker vil angripe alle vestlige skip som seiler gjennom Hormuz-stredet de neste 3 måneder.» Tanken med disse to spørsmålene var å se om en slik måte å kommunisere sannsynlighet på ville bedre konsensusen hos etterretningsbrukerne. Funnene til Budescu, Broomell og Por om kommunikasjon av klimaforskning fra 2009 tyder på dette. I tillegg fant Wintle et al (2019, s. 8) at en slik måte å kommunisere økte gjennomsnittelig svarkonsensus fra 32% i kontrollgruppa (kun med ord) til 66% konsensus hos dem som fikk «svaret» i teksten. Det er over 100% forbedring av konsensus. Slik ble tallene for disse setningene i denne undersøkelsen:

Setninger med svar i prosent bak vurderingen	Doktrinen definerte intervall	Konsensus med doktrinen definisjon	Gjennom snittlig svar	Modalverdi	Konklusjon
1) Lite sannsynlig (10-40%) med varig stabilitet som følge av fredsavtale med Taliban	10-40%	88,3%	27%	25%	God
2) Fester stor tillit til (60-90%) iranske angrep	60-90%	92,4%	73%	75%	Svært god
Setninger med tilsvarende nøytrale uttrykk, for sammenligning					
1) Lite sannsynlig	10-40%	82,8%	28%	20%	God
2) Fester stor tillit til	60-90%	74,6%	71%	75%	God

Tabell 36, sammenligning av setninger med «svar» i setningen og nøytrale setninger

Tallene viser at konsensusen med doktrinen øker ganske markant i begge de setningene som har «svaret» inkludert i selve setningen. Prosentvis forbedring mellom den nøytrale setningen med «vi fester stor tillit til» til den med fasit, var 17,8 prosentpoeng, eller 23,8% økning. Økningen var bare 5,5 prosentpoeng i den andre setningen.

Med unntak av uttrykket «like sannsynlig som usannsynlig» var setningen om iranske angrep den eneste andre setningen som hadde svært god konsensus. Den andre setningen kom ikke over 90%-grensa, men var svært nære. Dette viser at bruk av prosentvise intervall knyttet til vurderingsterminologi øker graden av konsensus opp mot svært gode tall. Hvor effektivt en slik bruk er, er vanskelig å konkludere med bare på bakgrunn av kun disse to setningene. De viser en trend, men ikke mye mer. Vurderingsterminologien som ble valgt var i retrospekt heller ikke den beste. Dersom tilsvarende eksersis hadde blitt brukt på for eksempel «det er indikasjoner på», som kun hadde 49% konsensus med den doktrinnelle definisjonen, så ville det vært lettere å se hvor effektivt det kan være å kommunisere både med ord og tall. Dette kan være en utfordring til senere undersøkelser for bedre å måle i hvor stor grad konsensus kan bedres ved å kommunisere både med ord og tall. I denne undersøkelsen er konklusjonen, basert på svært lite tallmateriale, at konsensus øker med minst 5,5 prosentpoeng og opptil 17,8 prosentpoeng som følge av å kommunisere med både ord og tall. Dette er også i tråd med funnene til Budescu, Broomell og Por fra 2009, som fant en forbedring på 12%.

5.9 Hjelper kunnskap om de doktrinnelle definisjonene?

Et av de demografiske bakgrunns spørsmålene i spørreundersøkelsen var hvorvidt respondentene hadde gjennomført formell etterretningsutdanning i løpet av karrieren. 31 respondenter (21,4%) svarte ja på dette. Hensikten med dette spørsmålet var å avdekke hvorvidt kunnskap om de doktrinnelle definisjonene hjalp på konsensus. Hypotesen var at tidligere etterretningspersonell, eller i alle fall personell med formell etterretningskursing, burde score bedre enn gjennomsnittet i denne undersøkelsen. Dersom så er tilfelle vil det være mulig å konkludere med at etterretningsbrukere bør få bedre utdanning innen vurderingsterminologi, slik at konsensusen generelt kan øke i og utenfor Forsvaret. Resultatene ser tallmessig slik ut:

Vurderings-terminologi i etterrettings-doktrinen	Doktrines definerte intervall	Gjennomsnitt		Prosent konsensus med doktrinen	
		e-utdannede	ikke e-utdannede	e-utdannede	ikke e-utdannede
Meget sannsynlig**	90-100%	83%	76%	35%	26,9%
Vi er overbevist om	90-100%	86%	88%	52%	69%
Stor grad av sikkerhet	90-100%	84%	86%	29%	44,8%
Sannsynlig	60-90%	70%	69%	97%	89,7%
Betydelig grad av sikkerhet	60-90%	82%	81%	90%	83,5%
Vi fester stor tillit til	60-90%	75%	70%	87%	74,6%
Vi tror at	60-90%	65%	68%	90%	87%
Like sannsynlig som usannsynlig	40-60%	50%	51%	100%	95,2%
Mulig	40-60%	48%	48%	77%	70,3%
Visse forhold peker i retning av	40-60%	37%	41%	42%	49%
Det er indikasjoner på	40-60%	44%	46%	42%	46,3%
Lite sannsynlig	10-40%	24%	29%	94%	82,8%
Tvilsom	10-40%	27%	28%	94%	84,9%
Usannsynlig	0-10%	17%	25%	39%	40%
Ikke sannsynlig	0-10%	16%	24%	42%	44,1%
Nesten umulig	0-10%	19%	25%	58%	62%
Svært tvilsomt	0-10%	15%	19%	61%	62,1%
Meget lite sannsynlig	0-10%	20%	23%	48%	58,6%
Antall gjennomsnitt nærmest		11,5/18	6,5/18	9/18	9/18

Tabell 37, oversikt over grupper med nærmest gjennomsnittlig svar til det gjennomsnittlige doktrinelle svaret (venstre del), samt høyest konsensus med doktrinen (høyre del). Grønn fargekode angir hvilket svar som er nærmest av de to gruppene.

** Dette uttrykket er med hensikt brukt i en setning som skal oppleves som gal av respondentene. Tallene i denne tabellen er derfor sannsynligvis noe lavere enn de ville vært i en nøytral setning. Setningen med en nøytral bruk av uttrykket falt av tekniske årsaker ut av undersøkelsen, derfor brukes tallene fra den ledende setningen.

Som tabellen viser er det relativt små forskjeller mellom de to gruppene. Den største gjennomsnittlige differansen er 8% på både «usannsynlig» og «ikke sannsynlig». Frem til de laveste vurderingstermene, der de etterrettingsutdannede kommer best ut av alle, er det helt jevnt mellom de ulike gruppene med seks «seire» hver på gjennomsnittstallene. Gruppene kommer helt likt ut med antall «seire» når det gjelder å ha best konsensus med doktrinen.

Basert på disse tallene er det lite som tyder på at formell etterrettingskursing hjelper nevneverdig på konsensusen av vurderingsterminologi.

Hvorfor er det slik? En forklaring kan være at de respondentene som besvarte undersøkelsen ikke er etterrettingspersonell i dag. Kanskje de har vært det for lenge siden, eller kun har gjennomført et kurs uten å ha jobbet med faget. I tillegg har nok de færreste gjennomført etterrettingskurs etter at den norske doktrinen ble utgitt i 2013. Før dette fantes ikke en slik

tabell, og personell som da har gått etterretningskurs før 2013 har ikke nødvendigvis fått opplæring i denne vurderingsterminologien.

En annen forklaring, som ikke utelukker den første, er at det er for mange ord og uttrykk å holde styr på. Doktrinen har hele 17 ulike ord og uttrykk i sin vurderingsterminologi, og det kan virke som at det er vanskelig å skille flere av dem. Både Beyth-Marom (1982) og Budescu og Wallsten (1985) (begge referert i Druzdzal 1989, s. 5), har påpekt at personer ikke klarer å skille mellom flere enn syv kategorier. Samtidig påpeker Druzdzal (1989, s. 4) at personer generelt holder seg med et relativt lavt vokabular av sannsynlighetstermer, og har sin egen rangering av disse. Det blir altså for mange ord og uttrykk å holde styr på, selv for de med opplæring i vurderingsterminologien. Det er forståelig at personer ikke alltid husker forskjellen på «stor grad av sikkerhet» (90-100%), og «betydelig grad av sikkerhet» (60-90%).

Personellet med etterretningsutdanning kom best ut på hoveduttrykkene av vurderingsterminologien, og ikke på synonymene. Med unntak av «usannsynlig», der gruppen uten etterretningskurs hadde 1% bedre konsensus med doktrinen, var gruppen med etterretningskurs best på både gjennomsnitt og på konsensus med doktrinen. Dette taler for at etterretningskursing kan hjelpe på konsensus om hovedvurderingstermene, mens det fremstår som vanskeligere å ha kontroll på alle synonymene.

Personell med etterretningskursing kommer altså noe bedre ut enn personell uten slik kursing eller utdanning. Forskjellene er likevel så små, og så lite systematiske, at det ikke er mulig å konkludere med en klar effekt av etterretningsutdanning. For å få et ordentlig godt sammenligningsgrunnlag, kan videre forskning se på hvordan stadig tjenestegjørende etterretningspersonell kommer ut av en lignende undersøkelse.

5.10 Ulikheter mellom sivile og militære etterretningsbrukere?

Denne oppgaven undersøker forståelsen av etterretningsterminologi hos etterretningsbrukere tverrsektorielt. Forsvarets etterretningstjeneste har jo et tverrsektorielt oppdrag med å levere utenlandsetterretninger. Likevel baserer denne undersøkelsen seg på Forsvarets etterretningsdoktriner, som først og fremst er lagd for militært personell. Det er derfor relevant

å se på om de militære har en annen forståelse enn sine sivile kolleger. Resultatene er vist i tabellen under:

Vurderings-terminologi i etterrettings-doktrinen	Doktrine ns definerte intervall	Gjennomsnitt		Prosent konsensus med doktrinen	
		Militære	Sivile	Militære	Sivile
Meget sannsynlig**	90-100%	78%	77%	34%	22%
Vi er overbevist om	90-100%	86%	88%	66%	71%
Stor grad av sikkerhet	90-100%	86%	85%	20%	45%
Sannsynlig	60-90%	72%	68%	91%	89%
Betydelig grad av sikkerhet	60-90%	83%	80%	77%	88%
Vi fester stor tillit til	60-90%	73%	71%	86%	81%
Vi tror at	60-90%	65%	69%	84%	89%
Like sannsynlig som usannsynlig	40-60%	54%	49%	91%	98%
Mulig	40-60%	50%	47%	79%	65%
Visse forhold peker i retning av	40-60%	36%	42%	46%	51%
Det er indikasjoner på	40-60%	45%	46%	46%	44%
Lite sannsynlig	10-40%	29%	27%	86%	88%
Tvilsom	10-40%	28%	28%	84%	85%
Usannsynlig	0-10%	27%	21%	29%	47%
Ikke sannsynlig	0-10%	27%	19%	41%	43%
Nesten umulig	0-10%	27%	21%	59%	64%
Svært tvilsomt	0-10%	17%	19%	66%	60%
Meget lite sannsynlig	0-10%	26%	19%	52%	63%
Antall nærmest definisjon		6,5	11,5	6	12

Tabell 38, sammenligning mellom sivile og militæres resultater i undersøkelsen. Grønne ruter viser hvilket svar som var best sammenlignet med den doktrinelle gjennomsnittlige definisjonen for gjennomsnitt, og best konsensus med doktrinen.

** Dette uttrykket er med hensikt brukt i en setning som skal oppleves som gal av respondentene. Tallene i denne tabellen er derfor sannsynligvis noe lavere enn de ville vært i en nøytral setning. Setningen med en nøytral bruk av uttrykket falt av tekniske årsaker ut av undersøkelsen, derfor brukes tallene fra den ledende setningen

Tallene viser at militære etterrettingsbrukere generelt sett er svakere på de doktrinelle definisjonene enn sine sivile kolleger. De sivile etterrettingsbrukerne kommer best ut av konkurransen om best konsensus med doktrinen i 2 av 3 tilfeller (12/18). Det er likevel ganske jevne resultater uten noen klar tendens, bortsett fra ved de laveste vurderingsuttrykkene. Der gjør de sivile etterrettingsbrukerne det tydelig bedre enn sine militære kolleger. Unntaket er uttrykket «svært tvilsomt», der de militære plutselig gjør det best, og senker sitt gjennomsnitt betraktelig. Dette kan ha sammenheng med offiserers vanlige omgang med adverbet «svært». Dette er et adverb som går igjen i skrivning av tjenesteuttalelser, og indikerer enten noe «svært bra» eller «svært dårlig». Dette er endene i skalaen for hvordan offiserer vurderer utført tjeneste av sine undergitte. Det at offiserer

forbinder dette ordet med noe veldig lavt (eller høyt), kan kanskje forklare hvorfor dette uttrykket stikker seg ut blant de militære.

Konklusjonen på denne delen av undersøkelsen er uansett at de militære ikke gjør det bedre enn de sivile på forståelse av vurderingsterminologi. Det motsatte er heller tilfelle, selv om ulikhetene er såpass små at det ikke er mulig å konkludere noe endelig på dette.

5.11 Åpner etterretningsbrukers tolkning for diskurssvikt?

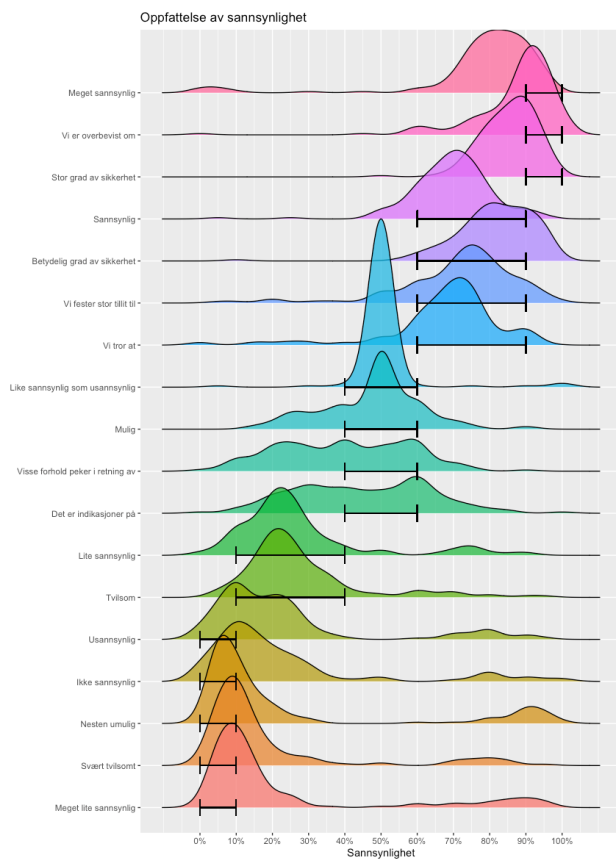
Denne oppgaven definerer diskurssvikt som lav grad av felles mening og kontekst i det språk som brukes for å kommunisere etterretningsprodukter. Dataene og drøftingen i denne oppgaven har vist at det i mange tilfeller er lav grad av felles mening og kontekst i vurderingsterminologien til Forsvaret. Spørsmålet som gjenstår å besvare er hvorvidt forskjellene er så store at de vil påvirke beslutningene til etterretningsbrukere? For det er kanskje ikke så farlig om en etterretningbruker tolker en sannsynlighet til 80%, selv om den er definert til 90-100%? Det er nærliggende å tro at vedkommende fatter de samme tiltak uavhengig av denne nyanseforskjellen? Forskjellen blir kanskje større når en etterretningsbruker tolker «sannsynlig» til 60% sannsynlighet, mens en annen tolker det til 90%. Begge disse tolkningene er innenfor doktrinens definisjon, men er kanskje såpass ulike at en etterretningsbruker vil vurdere virkemiddelbruk forskjellig?

Det er psykologi- og beslutningsteorifaget som best kan belyse dette. En utfordring er at det er store individuelle forskjeller på hvor høy risikovillighet personer er villige til å ta (Nicholsen et al, 2005, s. 158-160, Breivik, Sand og Sookermany, 2020, s. 3). For å bruke eksempelet med Obamas beslutning om å gi klarsignal til en operasjon mot Bin Laden, så kan man tenke seg at en risikovillig president som Obama kunne nøyd seg med mer enn 50% sannsynlighet for at Bin Laden faktisk bodde i huskomplekset. Såkalt «skjellig grunn til mistanke». En annen type president ville kanskje forlangt et sted mellom 90-99%.

Når veloverveide beslutninger, eller type 2 tekning», for å låne Khanemans uttrykk, blir tatt, bruker som regel mennesker et tall, eksplisitt eller implisitt, for å vurdere sannsynlighet. (Erev og Cohen, 1990, s.1). Pherson og Person (2013, s. 82-85) har også vist matematisk hvorfor et intervall på et estimat uansett må bli tolket som ett enkelt tall for sannsynlighet hos beslutningstakere. Dersom eksempelvis etterretningsmiljøet i USA hadde kommet frem til at

det var «sannsynlig», definert som 60-90% sannsynlig, at Bin Laden var til stede i huskomplekset, så måtte likevel Obamas vurdering i praksis være 75% sannsynlighet for dette.

Før diskusjonen fortsetter er det verd å ta frem resultatene fra undersøkelsen igjen.

Tabell 39, fremstilling av svar på nøytrale setninger i undersøkelsen i et ridgeline plot. Svarte streker viser den doktrinnelle definisjonen.

De sammenstilte resultatene viser at det i stor grad er de høyeste og laveste vurderingstermene som kommer dårligst ut når man sammenligner med den doktrinnelle definisjonen. I tillegg er to av tre termer på midten, henholdsvis «det er indikasjoner på», og «visse forhold peker i retning av» svært dårlige med svært ulike tolkninger. Likevel er forståelsen ganske nærme den doktrinnelle definisjonen på de høye og lave delene av skalaen. Eksemelvis har uttrykket «stor grad av sikkerhet» (90-100%), havnet i kategorien «sværet lav» konsensus. Men dersom definisjonen hadde vært 80-100%, så hadde dette uttrykket økt sin konsensus med 41,4 prosentpoeng. Altså fra 44,8% til 86,2%! Dersom man hadde gjort tilsvarende utregning på vurderingsterminologien i bunn av skalaen, definert som 0-10%, så ville også konsensusen

økt betraktelig på denne terminologien. Dette betyr at for en ganske stor del av vurderingsterminologien som tidligere er vurdert som lav eller meget lav, så er kanskje ikke konsekvensene så store. Det er kanskje ikke så stor forskjell for en beslutningstager om sannsynligheten er vurdert til 80% eller 90%. Ei heller 10% eller 20%. Diskursen er altså ganske lik. Jeg har ikke funnet forskning som sier noe definitivt om hvor stort intervall det må være før beslutninger blir forskjellige. Dette er meget situasjonsbetinget, og avhenger blant annet faktorer som humør, kontekst, måten sannsynligheten blir presentert på (framing), personlighetstrekk og så videre (Breivik et al, 2020, s. 3). I tillegg har et par studier funnet at beslutninger ofte er vel så gode når de er basert på verbale sannsynligheter som numeriske (González-Vallejo, Erev & Wallsten, 1994, s. 168-170). Dette kan indikere at såpass små forskjeller som funnet i denne undersøkelsen ikke vil påvirke beslutningene i nevneverdig grad.

De aller fleste etterretningsbrukere er altså kanskje så enige i sin tolkning av vurderingsterminologi i toppen og bunnen av skalen, at diskurssvikt er lite sannsynlig. Basert på dette resonnementet er det mulig å konkludere med at tolkningen av vurderingsterminologi kun *i noen grad* åpner for diskurssvikt. Det vil si at tolkningene hos etterretningsbrukerne ligger så tett opp mot definisjonen i det meste av vurderingsterminologien, at man generelt sett ofte kan forvente de samme type beslutninger, på tross av at tolkningen er utenfor den doktrinelle definisjonen. Likevel hadde en bedre felles tolkning av vurderingsterminologien redusert sannsynligheten for mindre optimale beslutninger som følge av diskurssvikten som kan oppstå. Som Friedman et al (2018, s. 420) skriver:

“Of course, improving assessments of uncertainty will not always improve the quality of decisions... In many cases, shifting a probability estimate by a few percentage points might not matter. But when policy makers encounter these decisions many times over, these shifts will inevitably prove critical in some instances. The fact that we cannot always know in advance where these differences will be most important is exactly why analysts should avoid discarding information unnecessarily.”

Friedman et als sitat viser at over tid, og kanskje i viktige beslutninger, så vil en så god diskurs som mulig bedre beslutningstaking, selv om det ikke vil forbedre den hele tiden.

Det som likevel først og fremst åpner for diskurssvikt er alle de individuelle tolkningene, og dermed hele den doktrinelle måten å kommunisere vurderingsterminologi på. Selv om dagens vurderingsterminologi, med noen unntak, nå har blitt argumentert for at den kan tolkes som

tilfredsstillende, så bør definisjonen av terminologien komme frem i teksten på en eller annen måte. Eksempelvis som prosentintervall bak vurderingsterminologien. Dette vil betraktelig føre til redusert mulighet for diskurssvikt som følge av ulik tolkning av vurderingsterminologi.

6 Konklusjon

Deler av dagens doktrinelte definisjoner av Forsvarets vurderingsterminologi er ikke i tilfredsstillende samsvar med etterretningsbrukeres oppfatning. Dette gir mulighet for diskurssvikt mellom etterretningsbrukere og etterretningsprodusenter, og åpner igjen for suboptimale beslutninger i kritiske situasjoner.

Denne oppgaven har målt forståelsen av vurderingsterminologi hos norske etterretningsbrukere på operasjonelt, strategisk og politisk nivå. Dette har blitt målt med en kvantitativ metode og beskrevet ved hjelp av deskriptiv statistikk. Tallene som er hentet inn har høy pålitelighet. Gyldigheten er også god, selv om det er ganske tydelig at noen av respondentene har misforstått deler av oppgavene de skulle besvare i spørreundersøkelsen. Dette har først og fremst påvirket svarene i de laveste sjikt av vurderingsterminologien.

Oppgaven har vist at det tidvis er store forskjeller på hvor god konsensus det er mellom de doktrinelte definisjonene og etterretningsbrukernes forståelse. På noe av vurderingsterminologien er det god konsensus, mens det er svært dårlig på andre deler av vurderingsterminologien.

På 6 av 18 av Forsvarets vurderingstermer er det under 50% av etterretningsbrukerne som har samme forståelse som definisjonen av uttrykket i doktrinen. Dette er definert som svært lavt. Bare 1 av 18 målte uttrykk hadde mer enn 90% konsensus, definert til svært høyt. Dette til tross for at flere av uttrykkene har ganske romslige intervall, flere hele 30% slingringsmonn. 7 av 18 uttrykk i vurderingsterminologien hadde en konsensus mellom 70% og 90%, definert som god, mens 4 av 18 uttrykk hadde en konsensus mellom 50%-70%, definert som lav. Med denne oppgavens definisjoner av hva som er god konsensus viser disse tallene at 10 av 18 uttrykk har lav eller svært lav konsensus, mens 8 av 18 har god eller svært god konsensus.

Når over halvparten av vurderingsterminologien er definert som lav eller svært lav åpner dette for diskurssvikt mellom etterretningsprodusent og etterretningsbruker. Likevel er tolkningen av vurderingsterminologien hos etterretningsbrukere såpass nærme mange av de doktrinnelle definisjonene at den lave konsensusen sannsynligvis bare i noen grad vil påvirke etterretningsbrukers beslutninger.

Det er de høyeste og laveste vurderingsuttrykkene, samt 2 av de 3 midterste intervallene, som har lavest konsensus. All vurderingsterminologi definert innen intervallene mellom 10%-40% og 60%-90% har god konsensus. Dette henger sannsynligvis sammen med at de har så store prosentintervall knyttet til seg. Studien har også vist at norsk etterretningspersonell mangler terminologi for å kommunisere svært høy og svært lav grad av sannsynlighet.

Undersøkelsen har også vist at det er store individuelle forskjeller på hvordan etterretningsbrukere tolker etterretningsterminologi. Den enes «mulig» er den andres «lite sannsynlig», og den enes «vi er overbevist om» er den andres «vi tror at». Det gjenspeiler seg også i den lave graden av konsensus med de doktrinnelle definisjonene. En måte å håndtere disse individuelle forskjellene på er å beskrive den doktrinnelle definisjonen bak selve vurderingstermen. Denne oppgaven målte effekten av dette på to spørsmål, og viser at det kan øke konsensusen så mye som 17,8%-poeng. Det er for lavt tallgrunnlag i denne oppgaven til å konkludere hvor godt dette fungerer, og kan være et forslag til videre forskning i norsk sammenheng. Noe internasjonal forskning støtter disse funnene. Uansett ser det ut til at etterretningsprodusentene har behov for å få bedre forståelse for sin bruk av vurderingsterminologi, og at ved å definere termen i teksten kan en oppnå betydelig høyere grad av konsensus rundt vurderingsterminologien.

Opgaven har videre vist at forhåndskunnskap om et tema påvirker i noe grad hvordan norske etterretningsbrukere tolker vurderingsterminologi. Dette er ikke noe nytt funn, men bekrefter annen forskning. Også slik forutinntatthet hos etterretningsbrukere kan håndteres bedre ved å definere vurderingsterminologien i teksten. Da må etterretningsbrukeren forholde seg til definisjonen, fremfor å legge sine egne bias til grunn for sin egen definisjon, noe som vil bedre etterretningsdiskursen.

Andre funn i oppgaven er at det er lite forskjell i forståelse av vurderingsterminologi mellom brukere som tidligere har gjennomført etterretningsutdanning, og de som ikke har det. Det er heller ikke markante forskjeller mellom militære og sivile etterretningsbrukere.

For å oppnå høyere nøyaktighet i forståelsen av etterretningsprodukter, og dermed redusere faren for diskurssvikt, er det meget sannsynlig (90-100%) at det norske Forsvarets etterretningsmiljø trenger å revidere deler av sin vurderingsterminologi. Det er videre sannsynlig (60-90%) at bruk av tall eller prosentertall bak de viktigste vurderingene vil være et svært egnet verktøy for å øke forståelsen hos etterretningsbrukere, spesielt på de viktigste vurderingene. Uten slike tiltak kan det med stor grad av sikkerhet (90-100%) sies at veien til diskurssvikt ligger åpen, og at statsikkerheten i ytterste konsekvens kan stå i fare.

Litteraturliste

- Anonym. (2016). *Diskurssvikt ved bruk av verbale sannsynligheter* (Bacheloroppgave). Forsvarets Etterretningshøyskole, Lutvann, Oslo.
- Anonym. (2017). *Fordelingssteget – En sosial og kognitiv prosess?* (Bacheloroppgave). Forsvarets Etterretningshøyskole, Lutvann, Oslo.
- Barclay, S., Brown, R. V., Kelly, C. W., Peterson, C. R., Phillips, L. D. & Selvidge, J. (1977). *Handbook for Decision Analysis*. Langley: Advanced Defence Research Agency. Hentet fra <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED153329.pdf>
- Barnes, A. (2016). Making Intelligence Analysis More Intelligent: Using Numeric Probabilities. *Intelligence and National Security*, 31(3), 327–344. <http://doi.org/10.1080/02684527.2014.994955>
- Betts, R. K. (2007). *Enemies of Intelligence: Knowledge & Power in American National Security*. New York: Columbia University Press.
- Bielska, A. & Pallaris, C. (2018). *Understanding Uncertainty in Intelligence Analysis*, presentasjon holdt på International Studies Association Annual Convention, San Francisco, California, 4.-7. april 2018.
- Brun, W., Teigen, K. H., (1988) Verbal probabilities: Ambiguous, context-dependent, or both? *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Volume 41, Issue 3 (s. 390-404)
- Breivik, G., Svela, T. S. & Sookermany, A. M. (2020): Risk-taking attitudes and behaviors in the Norwegian population: the influence of personality and background factors, *Journal of Risk Research*, DOI: 10.1080/13669877.2020.1750455
- Budescu, D. V., Wallsten, T.S. & Weinberg, S. (1988). Decisions based on numerically and verbally expressed uncertainties. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 14, 281-294.
- Budescu, D. V., Broomell, S., & Por, H.-H. (2009). Improving Communication of Uncertainty in the Reports of the Intergovernmental Panel on Climate Change. *Psychological Science*, 20(3), 299-308.
- Chairman of the Joint Chiefs of Staff. (2007). *Joint Publication 2-0: Joint Intelligence*. USA: Chairman of the Joint Chiefs of Staff.
- Chairman of the Joint Chiefs of Staff. (2013). *Joint Publication 2-0: Joint Intelligence*. USA: Chairman of the Joint Chiefs of Staff.
- Commission on the Intelligence Capabilities of the United States Regarding Weapons of Mass Destruction. (2005). *Report to the President of the United States*. Hentet fra https://fas.org/irp/offdocs/wmd_report.pdf
- Davies, J. (2007). The Kent-Kendall debate of 1949. Hentet fra <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol35no2/pdf/v35i2a06p.pdf>
- Dhami, M. & Mandel, D. (2020). Words or Numbers? *Communicating Probability in Intelligence Analysis*. doi: 10.31234/osf.io/zkvcf.
- Dieckmann, N.F., Mauro, R. & Slovic P. (2010). The effects of presenting imprecise probabilities in intelligence forecasts. Hentet fra <https://doi.org/10.1111/j.1539->

-
- [6924.2010.01384.x](#)
- Director of National Intelligence. (2008). *Vision 2015, A Globally Networked and Integrated Intelligence Enterprise*. Washington: Director of national intelligence. Hentet fra https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Reports%20and%20Pubs/Vision_2015.pdf
- Director of National Intelligence. (2015). *Intelligence community directive 203: Analytical standards*. Washington: Director of national intelligence
Hentet fra <https://www.dni.gov/files/documents/ICD/ICD%20203%20Analytic%20Standards.pdf>
- Druzdzal, M. J. (1989). Verbal Uncertainty Expressions: Litteratur Review. Teknisk rapport. Pittsburg, USA: Carnegie Mellon University.
- Erev, I. & Cohen, B. L. (1990). Verbal versus Numerical Probabilities: Efficiency, Biases, and the Preference Paradox. *Organizational Behavior And Human Decision Processes* 45, s. 1-18.
- Etterretningstjenesten. (2019). *Fokus 2019*. Lutvann: Etterretningstjenesten.
- FFI.no. (u.å.) Strategiske analyser og fellessystemer. Hentet fra <https://www.ffi.no/om-ffi/strategiske-analyser-og-fellessystemer>
- Fingar, T. (2011). *Reducing Uncertainty – Intelligence Analysis and National Security*. California, USA: Stanford University Press.
- Forsvaret. (2013). *Etterretningsdoktrinen*. Oslo: Forsvaret.
- Forsvaret. (2019). *Forsvarets fellesoperative doktrine*. Oslo: Forsvarets høyskole
- Forsvaret.no (a). (2016, 9. august). Forsvarsstaben. Hentet fra <https://forsvaret.no/fakta/organisasjon/ledelse/Forsvarsstaben>
- Forsvaret.no (b). (2019, 5. februar). Forsvarets operative hovedkvarter. Hentet fra <https://forsvaret.no/foh>
- Fox, C. R. & Ülkümen, G. (2011). Distinguishing Two Dimensions of Uncertainty. I Brun W., Keren, G., Kirkeboen, G. & Montgomery, H. (Red.), *Perspectives on Thinking, Judging, and Decision Making*. (s. 21-35). Oslo: Universitetsforlaget.
- Friedman, J. A. & Zeckhauser, R. (2014). Handling and Mishandling Estimative Probability: Likelihood, Confidence, and the Search for Bin Laden. *Intelligence and National Security*, 30(1), 77–99. <http://doi.org/10.1080/02684527.2014.885202>
- Friedman J. A, Baker, J. D., Mellers, B. A., Tetlock, P. E., Zeckhauser, R. (2018). The Value of Precision in Probability Assessment: Evidence from a Large-Scale Geopolitical Forecasting Tournament, *International Studies Quarterly*, Volume 62, Issue 2, June 2018, (s. 410–422)
<https://doi.org/10.1093/isq/sqx078>
- Gardiner, K. L. (1992). Squaring the Circle: Dealing with Intelligence-Policy Breakdowns. *Intelligence and National Security*, 6(1) (s. 141-152). Oxon: Routledge.
<https://doi.org/10.1080/02684529108432094>
- Gill, P, Marrin, S., Pythian, M. (red). (2009). *Intelligence Theory – Key questions and debates*. New York: Routledge.
- González-Vallejo, C., Erev, I., & Wallsten, T. (1994). Do Decision Quality and Preference Order Depend on Whether Probabilities Are Verbal or Numerical? *The American Journal of Psychology*, 107(2), (s. 157-172) doi:10.2307/1423035
- Haugom, L., Stenslie, S., & Vaage, B. H. (2019). *Etterretningsanalyse I den digitale tid – en innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hatlebrette, K. A. (2019). *The Problem of Secret Intelligence*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Hesselberg, J.O. (2019). PST skaper forvirring og antagelig unødig frykt. *Aftenposten*. Hentet

-
- fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/JoqPgP/PST-skaper-forvirring-og-antagelig-unodig-frykt--Jan-Ole-Hesselberg>
- Herman, M. (1996). *Intelligence Power in Peace and War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heuer, R. J., Jr. (1999). *Psychology of Intelligence Analysis*. Langley: Center for the studies of intelligence. Hentet fra <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/psychology-of-intelligence-analysis/PsychofIntelNew.pdf>
- Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 (2004). Public Law 108–458—DEC.17, 2004. Hentet fra <https://www.nctc.gov/docs/irtpa.pdf>
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Kent, S. (1949). *Strategic Intelligence for American World Policy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kent, S. (1964). Words of Estimative Probability. *Studies in Intelligence*, 1–11. Hentet fra <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/sherman-kent-and-the-board-of-national-estimates-collected-essays/6words.html>
- Kesselman, R. F. (2008). *Verbal Probability Expressions in National Intelligence Estimates: A Comprehensive Analysis of Trends from the Fifties Through Post 9/11* (Masteroppgave). Mercyhurst College, Erie, Pennsylvania.
- Kuhns, W.J. (2003). Intelligence Failures: Forecasting and the Lessons of Epistemology. I Betts, R. K. & Mahnken, T. G. (Red.), *Paradoxes of Strategic Intelligence: Essays in Honor of Michael I. Handel* (s. 80-100). Oxon, G.B.: Routledge.
- Lowenthal, M.M. (2015). *Intelligence – From secrets to policy*. California: Sage Publications.
- Marchio, J. (2014). “If the Weatherman Can...”: The Intelligence Community’s Struggle to Express Analytic Uncertainty in the 1970s. *Studies in Intelligence* Vol 58, No. 4. Hentet fra <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol-58-no-4/pdfs/If%20the%20Weatherman%20Can.pdf>
- McCarty, S.P. (1998). *The Function of Intelligence in Crisis Management: Towards an Understanding of the Intelligence Producer-Consumer Dichotomy*. Aldershot: Ashgate Publishing
- McCauliff, C.M.A. (1982) Burdens of Proof: Degrees of Belief, Quanta of Evidence, or Constitutional Guarantees? *Vanderbilt Law Review* 1293
Hentet fra <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/vlr/vol35/iss6/1>
- National Intelligence Council. (2007). *Iran: Nuclear Intentions and Capabilities*, 1–9. Hentet fra http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/international/20071203_release.pdf
- NATO. (2016). *AJP-2 Intelligence and counter-intelligence*. Brussel: NATO Standardization Agency.
- NATO. (2016). *AJP-2.1 Intelligence procedures*. Brussel: NATO Standardization Agency
- Nicholsen N., Soane E., Fenton-O’Creivy, M. & Willman, P. (2006). Personality and domain-specific risk taking, *Journal of Risk Research*, Volume 8, 2005 - Issue 2 (s. 157-176)
<https://doi.org/10.1080/1366987032000123856>
- Norsk-tipping.no (u.å) Lotto.
Hentet fra <https://www.norsk-tipping.no/lotteri/lotto>
- Oman, D. (2010). *Securing the State*. New York: Oxford University Press.
- Pherson, K. H. & Pherson, R. H. (2013). *Critical Thinking for Strategic Intelligence*. California: Sage Publication.

-
- Politiet.no. (u.å). Organisering av politidirektoratet.
Hentet fra <https://www.politiet.no/om/organisasjonen/andre/politidirektoratet/om-pod/avdelinger-pod/>
- Politidirektoratet. (2014). *Etterretningsdoktrine for Politiet*. Oslo: Politidirektoratet. Hentet fra https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_2722.pdf
- Politiets sikkerhetstjeneste. (2018). *Trusselvurdering 2018*. Oslo: Politiets sikkerhetstjeneste. Hentet fra: <https://www.pst.no/globalassets/artikler/trusselvurderinger/psts-trusselvurdering-2018.pdf>
- Politiets sikkerhetstjeneste. (2019). *Trusselvurdering 2019*. Oslo: Politiets sikkerhetstjeneste. Hentet fra <https://www.pst.no/globalassets/artikler/trusselvurderinger/psts-trusselvurdering-2019.pdf>
- Regjeringen.no (a) (u.å.) Avdeling for sikkerhetspolitikk og operasjoner. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/no/dep/fd/organisering-og-ledelse/avdelinger/avdeling_for_sikkerhetspolitikk/id1349/
- Regjeringen.no (b). (u.å.) Avdeling for sikkerhetspolitikk og nordområdene. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dep/ud/org/avdelinger/sikkerhet/id1513/>
- Regjeringen (c). (u.å.) Samfunnsikkerhetsavdelingen. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dep/jd/org/avdelinger/sam/id677820/>
- Rieber, S. (2006). *Communicating Uncertainty in Intelligence Analysis*. Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Town & Country Resort and Convention Center, San Diego, California, USA, Mar 22, 2006.
- Schrage, M. (2005). What Percent Is "Slam Dunk"? *Washington Post*. Hentet fra <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A37115-2005Feb19.html>
- Sims, J. (2009). Defending adaptive realism: Intelligence theory comes of age. I Gill, P, Marrin, S., Pythian, M. (2009). *Intelligence Theory – Key questions and debates* (s. 151-165). New York: Routledge.
- Sundal, K. M. (2010). *Tales of the Future - An Exploration of Intelligence Dissemination, Prediction and Storytelling* (Masteroppgave). Forsvarets høgskole, Oslo.
- Teigen, K. H. (2017). *Terningen er rund – bedømmingspsykologi i tretten kapitler*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Teighen, K.H. (2018). Vurdering: lite sannsynlig. Verbale (u)sannsynligheter gjennom 30 år. *Psykologisk tidsskrift*. 22(2), (s. 58- 65).
- Tetlock, P. E. & Gardner, D. (2015). *Superforecasting: The Art and Science of Prediction*. New York: Crown Publishers.
- Turner, M. (2005) *Why Secret Intelligence Fails*, Nebraska: Potomac books
- Wallsten, T.S., Budescu, D.V., Zwick, R. *et al.* (1993). Preferences and reasons for communicating probabilistic information in verbal or numerical terms. *Bulletin of the Psychonomic Society*. 31 (2), (s. 135–138) <https://doi.org/10.3758/BF03334162>
- Wark, J. (1964). The definition of some estimative language, *Studies in Intelligence*, 1–11. CIA. Hentet fra https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol8no4/html/v08i4a07p_0001.htm
- Warner, M. (2009). Intelligence as risk shifting. I Gill, P, Marrin, S., Pythian, M. (2009). *Intelligence Theory – Key questions and debates* (s. 16-32). New York: Routledge.
- Weiss, C. (2007). Communicating Uncertainty in Intelligence and Other Professions. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 21(1), (s. 57–85). <http://doi.org/10.1080/08850600701649312>
- Wheaton, K. J. (2008). What Do Words Of Estimative Probability Mean?
Hentet fra <https://www.e->

-
- education.psu.edu/drupal6/files/sgam/Words_Estimative_Probability.pdf
- Wheaton, K. J. (2009). Evaluating Intelligence: Answering Questions Asked and Not, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence* 22. (s.614-631) Hentet fra <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08850600903143122>
- Wheaton, K. J. (2012). The Revolution Begins On Page Five: The Changing Nature of The National Intelligence Estimate. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 25:2, (s. 330-349), DOI: <https://doi.org/10.1080/08850607.2012.652548>
- Wintle BC, Fraser H, Wills BC, Nicholson AE, Fidler F. (2019). Verbal probabilities: *Very likely* to be *somewhat* more confusing than numbers. PLoS ONE 14(4): e0213522. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213522>
- Wozney, J. L. (2005). *Optimizing Communication Between Decisionmakers And Intelligence Analysts: Stopping “Slam Dunks” And Avoiding “Dead Wrongs”* (Masteroppgave). Mercyhurst College, Pennsylvania.

Vedlegg A Spørreundersøkelse

Spørreundersøkelse om terminologiforståelse innen etterretningsvurderinger

Takk for at du vil delta på mitt forskningsprosjekt! Her kommer en kort veiledning til undersøkelsen:

Etterretningsvurderinger vil nesten alltid inneholde et element av usikkerhet. Dette skal bli kommunisert av etterretningsprodusenter ved hjelp av standardiserte sannsynlighetsgrader.

Jeg vil at du skal sette et prosenttall mellom 0-100%, med 5% intervaller, på hvilken sannsynlighet *du mener at etterretningsprodusenten prøver å kommunisere til deg* for at en hendelse vil skje eller har skjedd.

Dersom du mener at etterretningsvurderingen kommuniserer en usikkerhet mellom 60%-80% ønsker jeg at du setter snittet av ytterpunktene. I dette tilfellet 70%.

Eksempel:

Fiktiv etterretningsvurdering: «Vi estimerer at hangarskipsgruppen vil deployere innen 48 timer».

Du mener at «vi estimerer» kommuniserer en sannsynlighet på mellom 40-70%. Du trykker på 55% på svaralternativet.

Din identitet vil holdes skjult.

Når skjult identitet brukes i undersøkelser, vil ingen identifiserbar informasjon, som f.eks. nettlesertype og -versjon, IP-adresse, operativsystem eller e-postadresse, bli lagret med svaret. Dette er for å beskytte respondentens identitet.

Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

1. Vi er overbevist om at Russland vil sette sitt bastionforsvar i en militær konflikt med NATO.

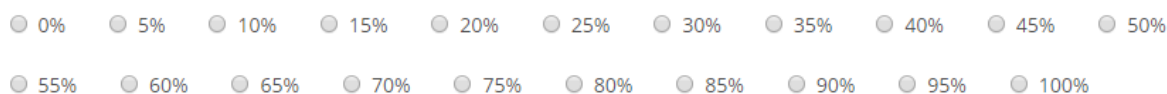
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

2. Det er ikke sannsynlig at det vil bli gjennomført cyberangrep mot kritisk infrastruktur.

Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

3. Det er like sannsynlig som usannsynlig at fredsforhandlingene vil føre til en bindende avtale.

Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

4. Vi tror at fienden vil gjennomføre en luftlandsetting i løpet av natten.

- 0% 5% 10% 15% 20% 25% 30% 35% 40% 45% 50%
- 55% 60% 65% 70% 75% 80% 85% 90% 95% 100%

Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

5. Det er usannsynlig at partene ser seg tjent med fredsforhandlinger.

- 0% 5% 10% 15% 20% 25% 30% 35% 40% 45% 50%
- 55% 60% 65% 70% 75% 80% 85% 90% 95% 100%

Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

6. Vi kan med stor grad av sikkerhet si at det har blitt gjennomført flytester med langtrekkende missiler.

- 0% 5% 10% 15% 20% 25% 30% 35% 40% 45% 50%
- 55% 60% 65% 70% 75% 80% 85% 90% 95% 100%

Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

7. Det er nesten umulig at fiendens ubåter befinner seg i dette havområdet.

- 0% 5% 10% 15% 20% 25% 30% 35% 40% 45% 50%
- 55% 60% 65% 70% 75% 80% 85% 90% 95% 100%

Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

8. Det er meget sannsynlig at India vil gjennomføre et militært angrep med atomvåpen mot Pakistan det neste året.

- 0% 5% 10% 15% 20% 25% 30% 35% 40% 45% 50%
- 55% 60% 65% 70% 75% 80% 85% 90% 95% 100%

Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

9. Det er tvilsomt at fienden vil gjennomføre en amfibisk landing bak våre kampenheter.

- 0% 5% 10% 15% 20% 25% 30% 35% 40% 45% 50%
- 55% 60% 65% 70% 75% 80% 85% 90% 95% 100%

Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

10. Det er med betydelig grad av sikkerhet iverksatt et nytt våpenprogram innen romstyrkene.

- 0% 5% 10% 15% 20% 25% 30% 35% 40% 45% 50%
- 55% 60% 65% 70% 75% 80% 85% 90% 95% 100%

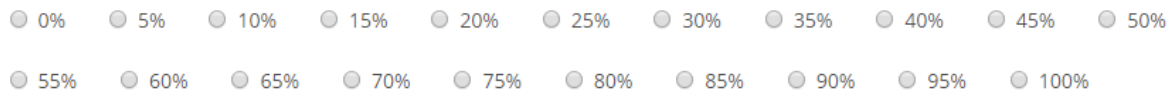
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

11. Det er sannsynlig at radarsignaturen er stor nok til å bli oppdaget på radar.

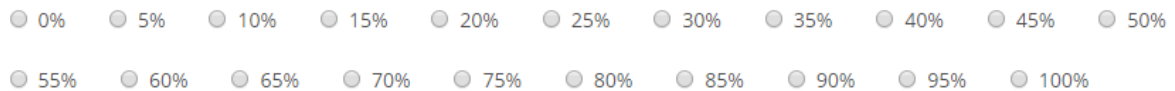
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

12. Det er lite sannsynlig at det vil bli en varig fredsløsning det neste året.

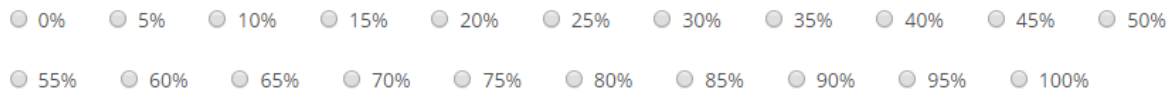
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

13. Vi er overbevist om det vil bli gjennomført et kuppforsøk.

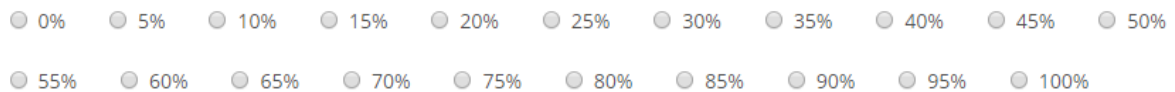
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

14. Det er ikke sannsynlig at det vil bli gjennomført et terrorangrep i Norge det kommende året.

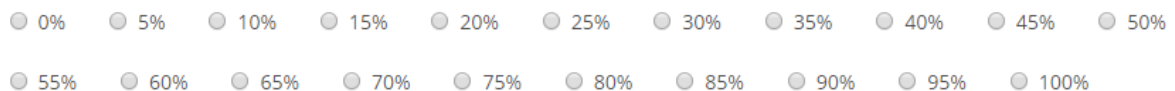
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

15. Visse forhold peker i retning av intensjoner om sabotasjeaksjoner mot fremføringsaksene.

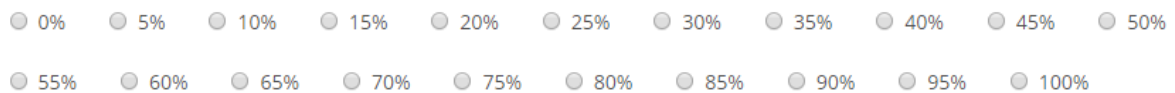
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

16. Det er usannsynlig at India vil gjennomføre et militært angrep med atomvåpen mot Pakistan det neste året.

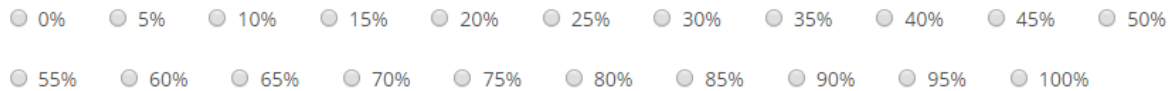
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

17. Det er svært tvilsomt at Russland vil sette sitt bastionforsvar i en militær konflikt med NATO.

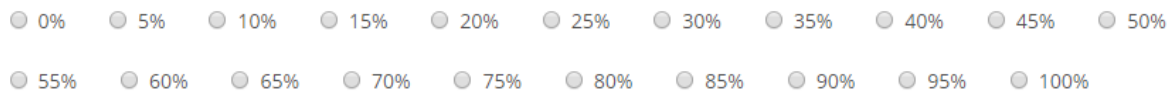
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

18. Det er indikasjoner på en ny strategi for de strategiske missilstyrkene.

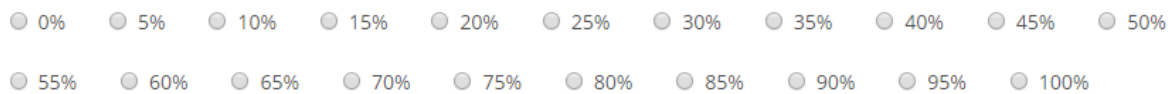
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

19. Det er svært tvilsomt at det er intensjoner om å bruke militære virkemidler for å nå de sikkerhetspolitiske målsetningene.

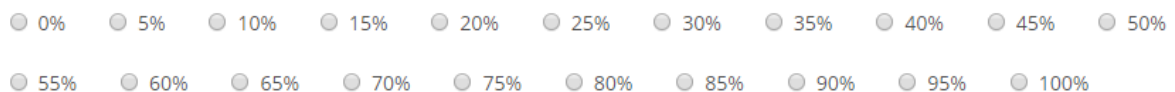
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

20. Vi er overbevist om at det vil bli gjennomført et terrorangrep i Norge det kommende året.

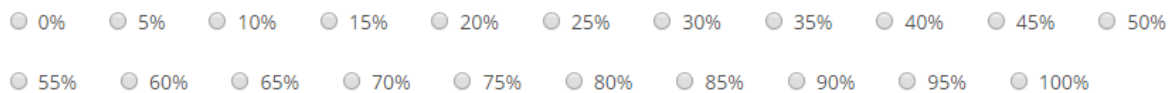
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

21. Vi fester stor tillit til at begge parter er villig til å inngå fredssamtaler.

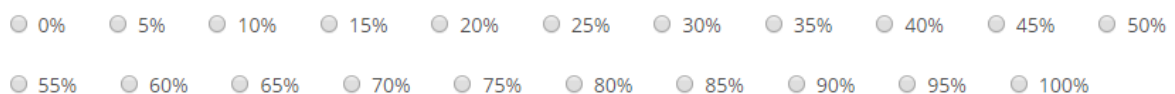
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

22. Det er mulig at fienden vil omgruppere sine stridsvognsbataljoner mot nord.

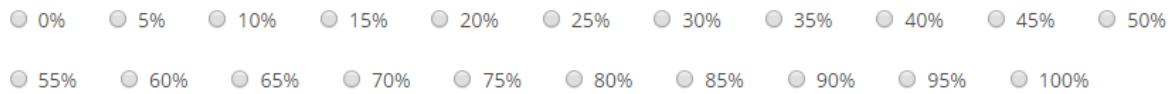
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

23. Det er meget lite sannsynlig at opprørerne vil gjennomføre forhandlinger de neste seks månedene.

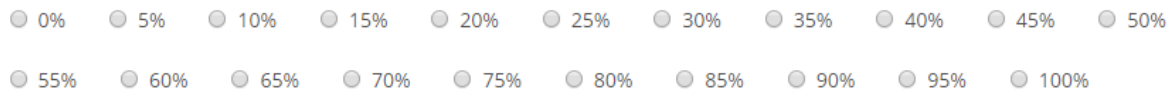
Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

24. Det er lite sannsynlig (10-40%) at Taliban og den afghanske regjering vil komme til enighet om en fredsavtale som gir varig politisk stabilitet.

Markér et svar på hvilken sannsynlighet du mener at analytikeren vurderer denne hendelsen til å inntreffe/har inntruffet.

25. Vi fester stor tillit til (60-90%) at Iranske styrker vil angripe alle vestlige skip som seiler gjennom Hormuz-stredet de neste 3 månedene.

26. Er du militært ansatt?

- Ja
- Nei

27. Har du i løpet av karrieren gjennomført formell etterretningskursing? (Eksempelvis grunnkurs etterretning, S2-kurs etc)

- Ja
- Nei

28. Hvilken grad/tittel har du?

- Militær OR1-OR9
- Militær OF1-OF2
- Militær OF3-OF9
- Politibetjent 1-politiførstebetjent
- Politioverbetjent-politimester
- Konsulent/tilsvarende alle grader
- Rådgiver-ekspedisjonssjef/avdelingsdirektør
- Forskningsassistent-forskningsdirektør
- Ingeniør-sjefsingeniør

Vedlegg B Informasjonsskriv til respondenter

B1 Informasjon i mail distribuert til respondenter

Hvor sannsynlig er egentlig "mulig"? (Det er jo mulig å vinne i Lotto!) Hva mener etterretningsspersonell når de skriver "usannsynlig"? Hvor sikre er etterretningsfolk når de "tror at"?, og hva betyr egentlig "det er indikasjoner på..."?

Vedlagt i denne mail er en link til en undersøkelse som er en del av et forskningsprosjekt ved Forsvarets Høgskole. Formålet er å avdekke graden av samsvar innen vurderingsterminologi mellom etterretningsbrukere og etterretningsprodusenter.

Samme forståelse av sannsynlighet for ulike utfall kan være avgjørende i krise- eller krigssituasjoner der beslutninger ofte må skje hurtig. Undersøkelsen skal bidra med å gi innspill til hvilke ord og uttrykk som gir henholdsvis god og dårlig felles forståelse, og din besvarelse vil bidra til å bedre terminologien etterretningsprodusenter bør bruke. Jeg håper du kan ta deg ta deg tid til å bidra til forskning innen dette emnet.

I denne undersøkelsen vil du bli bedt om å vurdere 25 ulike fiktive etterretningsvurderinger.

Estimert tidsbruk er ca 10-15 minutter.

Link til undersøkelsen: <https://response.questback.com/forsvarets hogskole/ferwwedo5e>

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Deltagere i undersøkelsen er offiserer og sivile på operasjonelt, militærstrategisk og politisk nivå. I Forsvaret får deler av Fellesoperativt Hovedkvarter og deler av Forsvarsstaben undersøkelsen. I tillegg får deler av Forsvarsdepartementet, Forsvarets Forskningsinstitutt, Utenriksdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Politidirektoratet undersøkelsen. Personell som jobber med operative spørsmål ved disse institusjonene er valgt ut som særlig relevante, enten nå eller i fremtiden, fordi de er forventet å ta, eller bidra til, operasjonelle og strategiske beslutninger basert på den etterretningen de får fremlagt.

Forskningsprosjektet har allerede innhentet tillatelse til gjennomføre undersøkelsen ved ditt arbeidssted.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du fyller ut et spørreskjema. Spørreskjemaet inneholder fiktive etterretningsvurderinger. Du vil bli bedt om å vurdere, på en skala fra 0-100%, hvilken sannsynlighet *du tror etterretningsprodusenten prøver å kommunisere til deg* for at en hendelse vil skje eller har skjedd.

Opplysningene fra spørreskjemaet vil bli elektronisk lagret. Ingen deltagere i undersøkelsen vil kunne bli identifisert ved publisering av forskningsprosjektet. Du vil ikke bli spurt om sikkerhetsgradert, sensitiv eller taushetsbelagt informasjon. Du vil heller ikke bli spurt om personlige data som kan identifisere deg.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi behandler opplysningene med konfidensialitet og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun veileder, student og studie-støtteavdelingen ved Forsvarets Høgskole (FHS) som vil ha tilgang på dataene i undersøkelsen. Veileder og student vil ikke få tilgang til informasjon som kobler deg

personlig til dine svar. Du kan få mer informasjon om personvern, sikkerhet og dine rettigheter i starten av undersøkelsen.

Link til undersøkelsen: <https://response.questback.com/forsvarethogskole/ferwwedo5e>

B2 Førsteside av spørreundersøkelsen før samtykke er gitt

Spørreundersøkelse om terminologiforståelse innen etterretningsvurderinger

Dette forskningsprosjektet er en masteroppgave ved Forsvarets Høgskole. Prosjektet er meldt og godkjent hos Norsk senter for dataforskning (NSD), og har blitt godkjent for distribusjon hos din arbeidsgiver. Dataene som hentes inn behandles i henhold til GDPR.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. Samtykket gis ved å besvare denne undersøkelsen.

Informasjon om databehandling

Din e-mailadresse og/eller IP-adresse vil kunne bli samlet inn for å kunne distribuere spørreundersøkelsen.

Alle data fra undersøkelsen vil bli oppbevart på eget passordbeskyttet område tilhørende Forsvarets Høgskole.

Alle personlige opplysninger vil bli slettet senest 1. september 2020.

Hvordan kontakte oss

Masterstudent Bjørn Ove Halvorsen
o Mail: Bjhalvorsen@hotmail.com
o Telefon: 930 59 939

Vårt personvernombud: NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller tlf. personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)
Kontaktperson hos NSD: Belinda Gloppen Helle

Dersom du ønsker mer informasjon om behandlingen av dine personopplysninger, klikk [her](#)

Jeg godtar behandlingen av mine personopplysninger i henhold til informasjonen gitt her.

[Jeg ønsker ikke å delta](#)

Neste

Vedlegg C Tilrådning fra NSD

Personvernombudet for forskning

17.10.2019

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Samme språk eller stammespråk? - Hvordan forstår etterretningsbrukere etterretningsproducenters vurderingsterminologi?

Referansenummer

481783

Registrert

28.08.2019 av Bjørn Ove Halvorsen - bhalvorsen@fhs.mil.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Forsvarets høyskole / Forsvarets stabsskole

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Kjetil Hatlebrekke, kjetilhatlebrekke@gmail.com, tlf: 95932635

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Bjørn Ove Halvorsen, bjalvorsen@hotmail.com, tlf: 93059939

Prosjektperiode

01.10.2019 - 01.09.2020

Status

06.09.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

06.09.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg 06.09.2019. Behandlingen kan starte.

TAUSHETSBELAGTE OPPLYSNINGER

I dette prosjektet skal det samles inn opplysninger fra personer ansatt i forsvaret, politidirektoratet, tjenestepersoner i offentlige etater og offiserer under utdanning osv. Vi forstår det slik at påstandene som deltakerne skal besvare er fiktive. Men vi minner likevel om at disse personene ikke kan oppgi opplysninger som er taushetsbelagte. Det må vurderes av de riktige instansene i forkant av datainnsamlingen at dette er

spørsmål deltakerne kan besvare uten at det bryter med deres taushetsplikt eller at de avslører klassifisert informasjon.

FORSKNING I POLITIET

NSD har forstått det slik at dersom en ønsker å samle inn data fra politiet må en sende søknad til Politidirektoratet (POD). Vi ber om at svaret fra POD lastes opp i meldeskjemaet når det foreligger.

Du finner veiledning til søknadsprosessen og mer informasjon her:

<https://www.politiet.no/kontakt-oss/innsyn-og-offentleg-journal/innhenting-og-tilgang-til-data-i-politiet/>

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.09.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

Microsoft er databehandler i prosjektet. NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

17.10.2019

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Belinda Gloppen Helle
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg D Godkjenningsskriv fra forskningsnemnda i Forsvaret

FORSVARET
Forsvarets høyskole

1 av 2

Vår saksbehandler
Borghild Boye, bboye@mil.no
+4723 09 57 55, 0510 5755
FHS/STAB/UTD FOU

Vår dato 2019-11-01
Vår referanse 2019/040039-002/FORSVARET/ 919

Tidligere dato **Tidligere referanse**

Til
Bjørn Ove Halvorsen
Forsvarets høyskole
..

Kopi til
Forsvarets operative hovedkvarter
Forsvarsstaben

Tillatelse til å innhente opplysninger i og om Forsvaret til forskningsformål

1 Bakgrunn

Forsvarets høyskole (FHS) mottok 21. oktober 2019 din søknad om tillatelse til å innhente informasjon i og om Forsvaret til forskningsformål. Prosjektet det skal samles data til er en masteroppgave, og følgende problemstilling er oppgitt: «Hvordan forstår etterretningsbrukere etterretningspersonellens vurderingsterminologi?» Det skal gjennomføres spørreundersøkelse blant personell ved Forsvarets operative hovedkvarter (FOH) og Forsvarsstaben (FST). Tillatelse fra avdelingene er innhentet med e-post av 8. oktober 2019 fra oberstløytnant, sjef Lederstøttefunksjon Bjørn Eide i FOH og e-post av 20. juni 2019 fra oberst, sjef Lederstøtteseksjonen Odd Inge Botillen i FST.

2 Drøfting

Vurdering av søknader om tillatelse til å innhente informasjon i og om Forsvaret til forskningsformål er regulert av *Bestemmelse om utlevering av personopplysninger til forskning og gjennomføring av spørreundersøkelser*, fastsatt av sjef HR-avdelingen i Forsvarsstaben 1. mai 2018.

I henhold til punkt 2.3 og 2.4 i denne bestemmelsen er det en forskningsnemnd oppnevnt av sjef FHS som behandler søknader om tillatelse til datainnsamling i Forsvaret. Kriterier og rettsgrunnlag som skal legges til grunn for vurderingen er omtalt i punkt 4.1 og 4.2.

Forskningsnemnda har vurdert din søknad, og godkjenning kan gis på grunnlag av søknaden og din e-post av 29. oktober 2019 der du på forespørsel fra nemnda redegjør for hvordan utvalget av respondenter skal trekkes. Forskningsnemnda legger til grunn at trekking av utvalget ikke innebærer data fra Forsvarets registre og at all håndtering av personopplysninger som e-postadresser behandles i tråd med innmeldingen til NSD Norsk senter for forskningsdata.

3 Vedtak

Søknad om tillatelse til å innhente informasjon i og om Forsvaret til forskningsformål innvilges under de forutsetninger som er angitt over. Tillatelsen gjelder til prosjektslutt 1. september 2020.

4 Vilkår for tillatelsen

Det er kun gitt tillatelse til innhenting av det datamaterialet som fremgår av søknaden. Data hentet fra Forsvaret skal ikke benyttes til andre formål enn den aktuelle masteroppgaven. Ved prosjektslutt skal

Postadresse	Besøksadresse	Sivil telefon/telefaks	Epost/ Internett	Vedlegg
Postboks 800 Postmottak 2617 Lillehammer Norge	Akershus festning, bygn 14 / 0015 OSLO Norge	Militær telefon/telefaks 99/0500 3699	postmottak@mil.no www.forsvaret.no	
			Organisasjonsnummer NO 986 105 174 MVA	

alle data hentet fra Forsvaret slettes. Det skal sendes sluttmelding til FHS vedlagt masteroppgaven. Sluttmelding sendes til datautlevering@fhs.mil.no

Sven G. Holtmark
professor
leder av forskningsnemnda

Dokumentet er elektronisk godkjent, og har derfor ikke håndskreven signatur.

Vedlegg E Godkjenning POD

Bjørn Ove Halvorsen
Kruttmølleveien 26
1414 Trollåsen
E-post: bjhalvorsen@hotmail.com

NATIONAL POLICE DIRECTORATE

Deres referanse:
Bjørn Ove Halvorsen

Vår referanse:
DL 201903558/WS 19/23691

Sted, Dato
Oslo, 12.11.2019

SPØRREUNDERSØKELSE - MASTEROPPGAVE VED FORSVARETS HØYSKOLE

Det vises til søknad mottatt 2. september 2019 med vedlegg i forbindelse med gjennomføring av masteroppgave ved Forsvarets høyskole. I tilknytning til masteroppgaven bes det om godkjenning for å avholde en spørreundersøkelse av ansatte i Politidirektoratet.

Navnet på oppgaven er opplyst å være "Samme språk eller stammespråk - hvordan forstår etterretningsbrukere etterretningspersonellens vurderingsterminologi?" Formålet med oppgaven skal være å undersøke hvorvidt det er samsvar mellom Forsvarets etterretningsdoktrines definisjoner av ord og etterretningspersonells bruk, og forståelsen hos ikke-etterretningsutdannende etterretningsbrukere. Svarene vil kunne bidra til bedre forståelse hos aktørene noe som kan være kritisk viktig i krise- eller krigssituasjoner. Det poengteres at Politiets doktrine har noenlunde lik skala som Forsvaret slik at svarene på oppgaven også vil være relevant for Politiet.

Det opplyses videre at for å belyse problemstillingen planlegges det å innhente informasjon av ulike institusjoner både i sivil og militær sektor. Utvalget undersøkelsen ønskes distribuert til er Politidirektoratets ansatte i Beredkapsavdelingen, samt Forebyggings- og etterretningsseksjonen. I søknaden redegjøres det nærmere for selve undersøkelsen ønskes gjennomført, lagring og forvaltning av informasjon mv. Direktoratet merker seg særlig at det ikke bes om tilgang til taushetsbelagt informasjon idet respondentene kun skal besvare fiktive etterretningsvurderinger. Den enkelte ansatte antas å måtte bruke 10-15 minutter for å gjennomføre undersøkelsen.

Politidirektoratet vurderer saken etter politiregisterloven § 33, jf. § 23. Politidirektoratet forstår søker slik at det ikke bes om innsyn i politiets registre eller i straffesaksdokumenter. Når det gjelder personlige forhold knyttet til de som ønskes intervjuet synes dette uproblematisk idet innhenting vil basere seg på samtykke. Gjennomføringen av masteroppgaven synes ikke å reise øvrige personvernutfordringer. Slik gjennomføringen av masteroppgaven er innrettet kan deler av den informasjon som etterspørres etter sitt tema være taushetsbelagt av hensynet til politiets operative virksomhet og organiseringen av denne. Politidirektoratet kan imidlertid ikke se at gjennomføring av undersøkelsen - slik den framgår av søknad med vedlegg - vil omhandle taushetsbelagt informasjon.

Politidirektoratet

Post: Postboks 8051 Dep., 0031 Oslo	Tlf: 23 36 41 00	Org. nr.: 982 531 950
Besøk: Fridtjof Nansens vei 14/16	Faks: 23 36 42 96	Giro: 7694.05.02388
	E-post: politidirektoratet@politiet.no	www.politi.no

Politidirektoratet legger etter dette til grunn at det ikke vil bli behandlet taushetsbelagt informasjon i spørreundersøkelsen og at det således ikke er nødvendig med fritak fra taushetsplikt etter politiregisterloven § 33. Gjennomføringen av undersøkelsen må ivareta full anonymitet for respondenter slik at det ikke spres navn og/eller e-postadresser.

For øvrig bemerkes at stillingskategori/politigrad ikke har noen verdi som kriterium for analyse av besvarelser fra ansatte i direktoratet.

Politidirektoratet kan ikke påta seg å bistå utover å besørge intern formidling av forespørselen om deltakelse i undersøkelsen. Tilrettelegging av undersøkelsen, mottak av og lagring av besvarelser og analysedata må derfor gjennomføres slik at dette ikke krever direktoratets mellomkomst. Løsning for å besvare undersøkelsen kan være Questback eller annen anerkjent sikker sky-basert løsning på Internett respondentene kan logge inn i. Det må da oppgis internettadresse og eventuelt brukernavn/passord. Vi ber om at aktiv lenke til svarløsning ikke benyttes i forespørselen.

Under disse forutsetninger gir Politidirektoratet tillatelse til at spørreundersøkelsen kan gjennomføres.

Med hilsen

Kristine Langkaas
seksjonssjef

Morten Rustad
seniorrådgiver

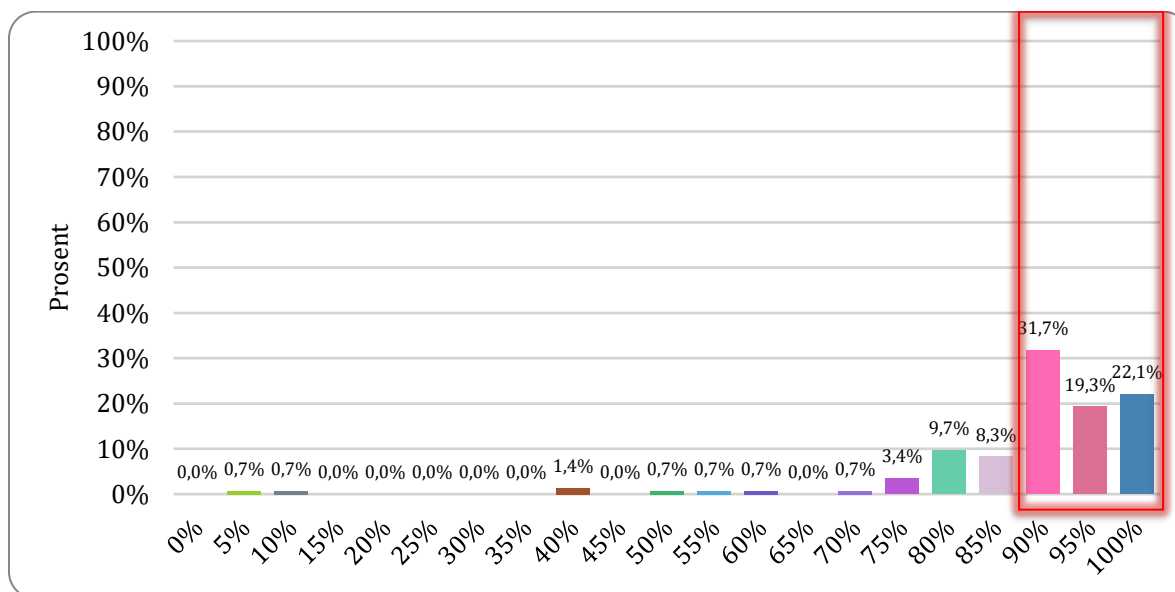
Dokumentet er elektronisk godkjent uten signatur.

Vedlegg F Detaljerte resultater fra undersøkelsen

Vedlegget presenterer de detaljerte resultatene fra alle spørsmål i undersøkelsen som ikke angår demografi. Nøkkeltall er beskrevet kort til hver variabel. I tillegg er doktrinen definerte intervall vist i tabellene for sammenligningsgrunnlag. Delkapitteloverskriften er den fiktive etterretningsvurderingen respondentene ble bedt om å angi sannsynlighet til, og er presentert i den rekkefølgen de kom i undersøkelsen.

1. Vi er overbevist om at Russland vil sette sitt bastionforsvar i en militær konflikt med NATO.

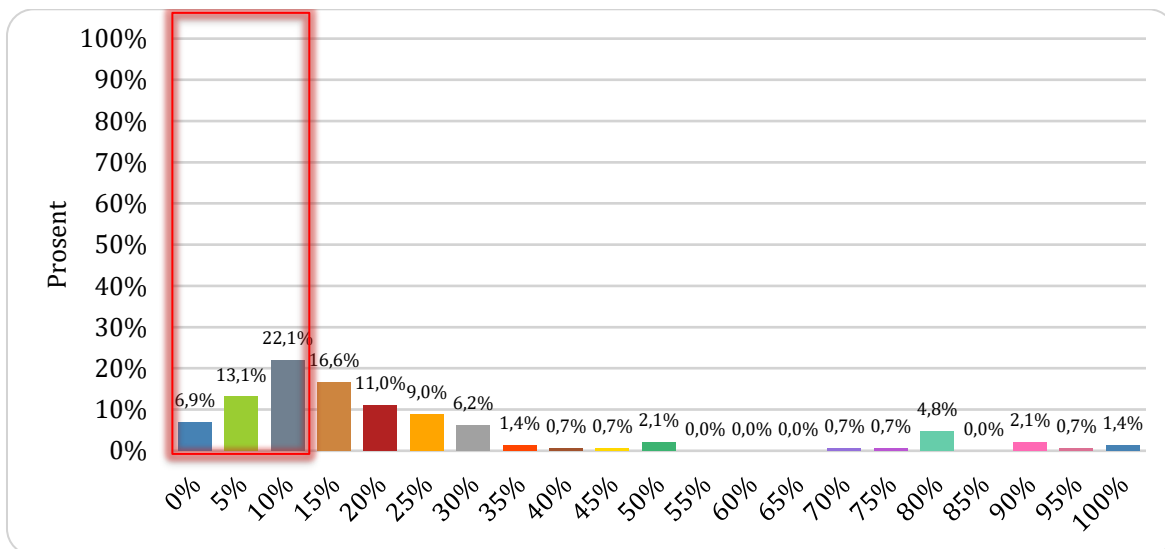
Dette spørsmålet er ett av seks spørsmål som er valgt for å se om kunnskap om temaet påvirker svarene fra respondentene. Doktrinen sier at «vi er overbevist om» ligger på 90-100% sannsynlighet. Slik svarte respondentene:

73,1% av respondentene avga svar innenfor doktrinen definerte område. Gjennomsnittet for alle respondentene er 89%. Laveste svar er 5%, mens høyeste svar er 100%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 80%-100%. Modalverdien er 90%.

2. Det er ikke sannsynlig at det vil bli gjennomført cyberangrep mot kritisk infrastruktur.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «ikke sannsynlig» som 0-10%. Dette er svarene:

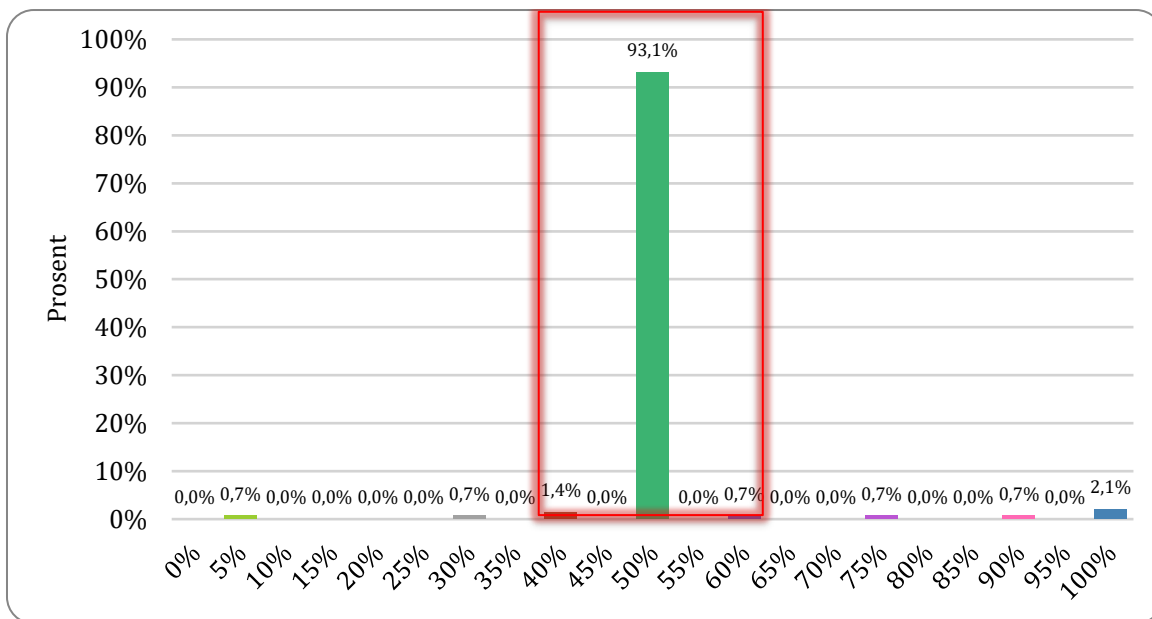

44,1% avgav svar innen det doktrinelt definerte området. Gjennomsnittlig svar var 23%.

Laveste svar er 0%, mens høyeste svar er 100%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 0%-30%. Modalverdi er 10%.

3. Det er like sannsynlig som usannsynlig at fredsforhandlingene vil føre til en bindende avtale.

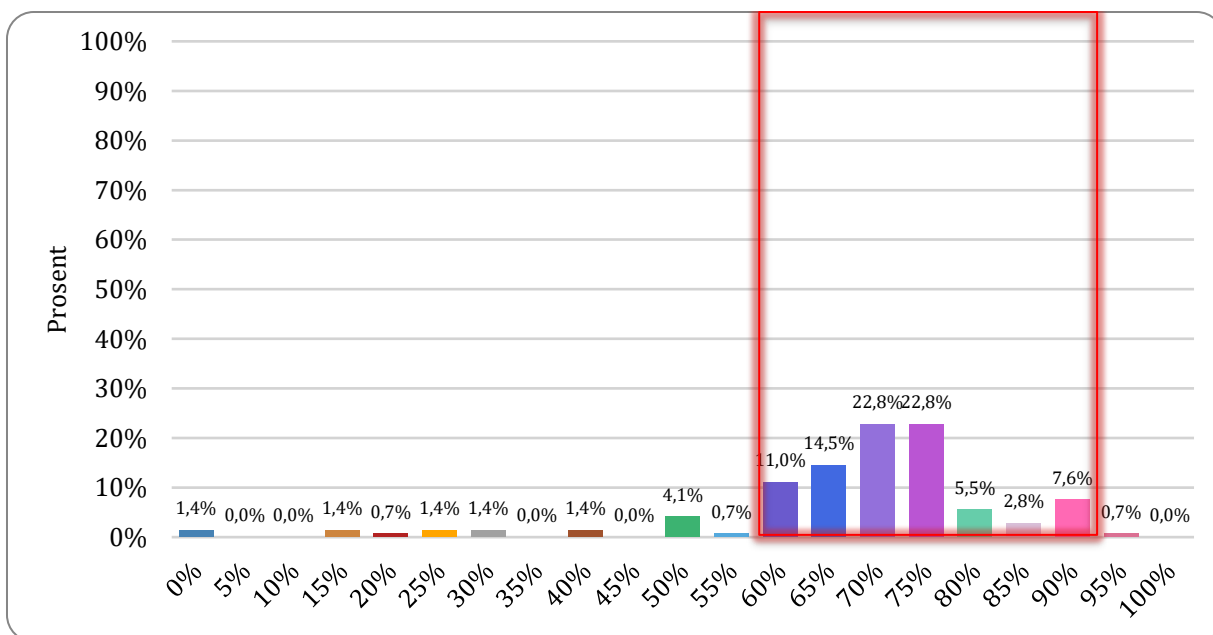
Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «like sannsynlig som usannsynlig» som 40-60%. Dette er svarene fra undersøkelsen:

Av respondentene svarte 95,2% innenfor den doktrinnelle definisjonen. Gjennomsnittlig svar er 51%. Det laveste svaret er 5%, mens det høyeste svaret er 100%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er nøyaktig 50%. Modalverdi er også 50%.

4. Vi tror at fienden vil gjennomføre en luftlandsetting i løpet av natten.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «vi tror at» som 60-90%. Dette er svarene fra undersøkelsen:

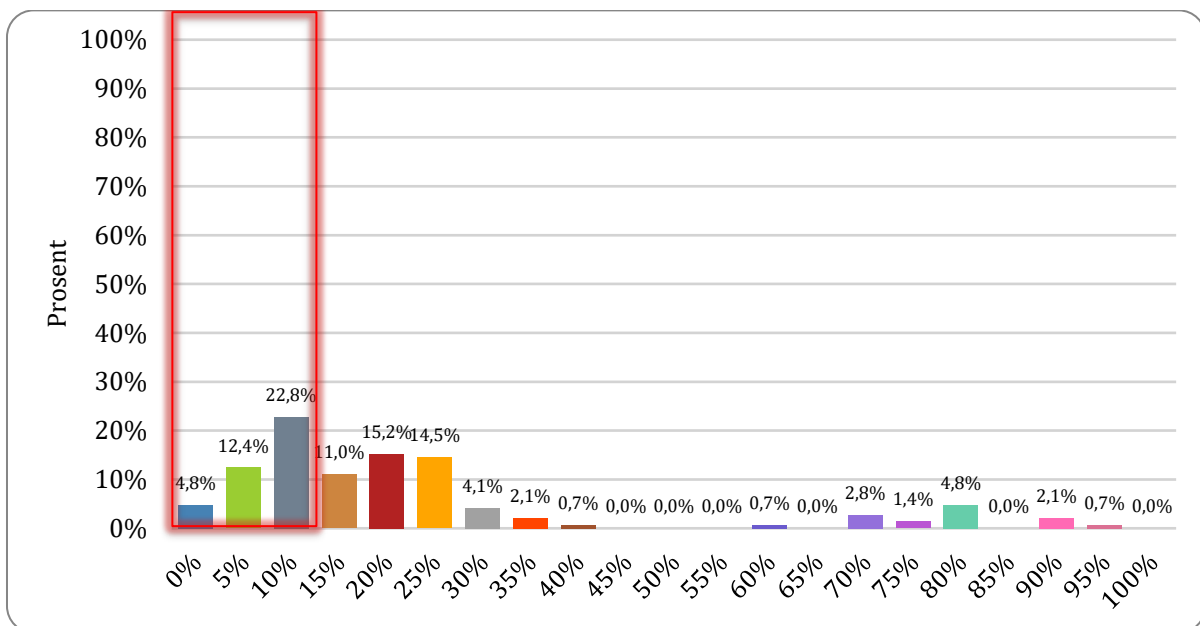

87% av respondentene har besvart innenfor doktrinen definerte område. Gjennomsnittlig svar er 67%, mens modalverdi deles like mellom 70% og 75%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 60%-90%, nøyaktig som i doktrinen. Det laveste svaret var 0%, mens det høyeste svaret var 95%.

5. Det er usannsynlig at partene ser seg tjent med fredsforhandlinger.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «usannsynlig» som 0-10%.

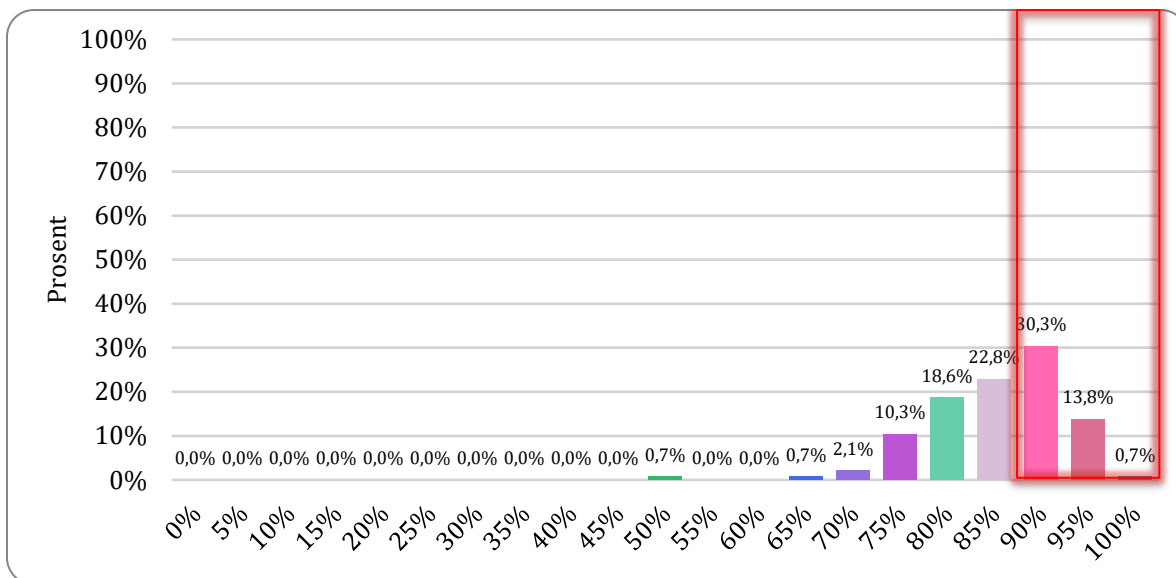
Dette er svarene fra undersøkelsen:

40% av respondentene svarte innenfor den doktrinelle definisjonen. Gjennomsnittlig svar er 23%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 95%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 5%-25%. Modalverdien er 10%.

6. Vi kan med stor grad av sikkerhet si at det har blitt gjennomført flytetter med langtrekkende missiler.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «stor grad av sikkerhet» som 90-100%. Dette er svarene fra undersøkelsen:

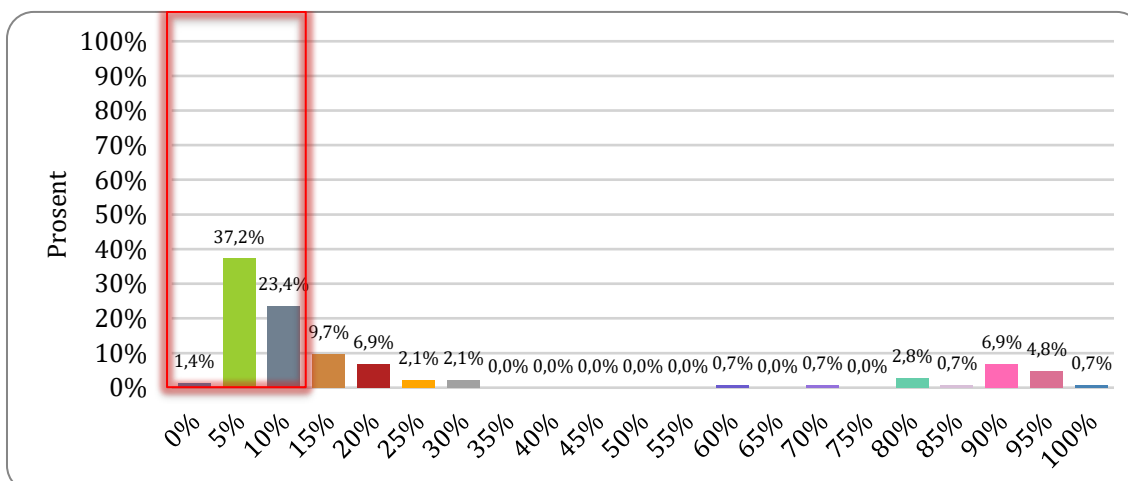
44,8% av respondentene avgav svar innenfor det doktrinelt definerte intervallet.

Gjennomsnittlig svar er 85%, mens modalverdien er 90%. Det laveste svaret er 50%, mens det høyeste svaret er 100%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 75%-95%.

7. Det er nesten umulig at fiendens ubåter befinner seg i dette havområdet.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «nesten umulig» som 0-10%.

Dette er svarene fra undersøkelsen:

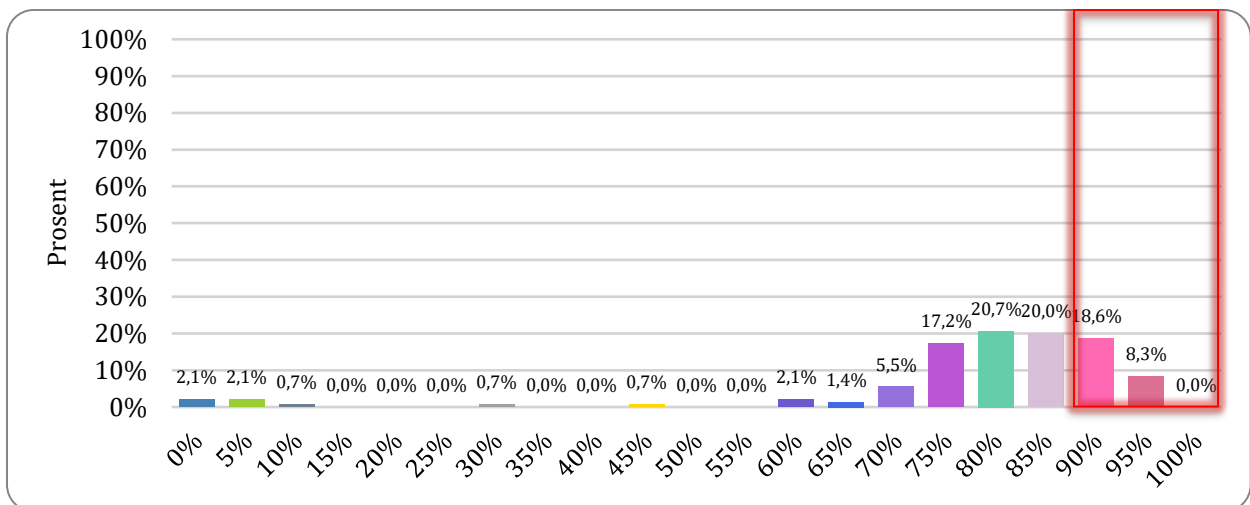
62% av respondentene avgav svar innenfor det doktrinelt definerte intervallet.

Gjennomsnittlig svar er 23%, mens modalverdi er 5%. Det laveste svaret er 0%, mens det

høyeste svaret er 100%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 5%-90%.

8. Det er meget sannsynlig at India vil gjennomføre et militært angrep med atomvåpen mot Pakistan det neste året.

Dette spørsmålet er ett av seks spørsmål som er valgt for å se om kunnskap om temaet påvirker svarene fra respondentene. Doktrinen definerer at «meget sannsynlig» ligger på 90-100% sannsynlighet. Slik svarte respondentene:

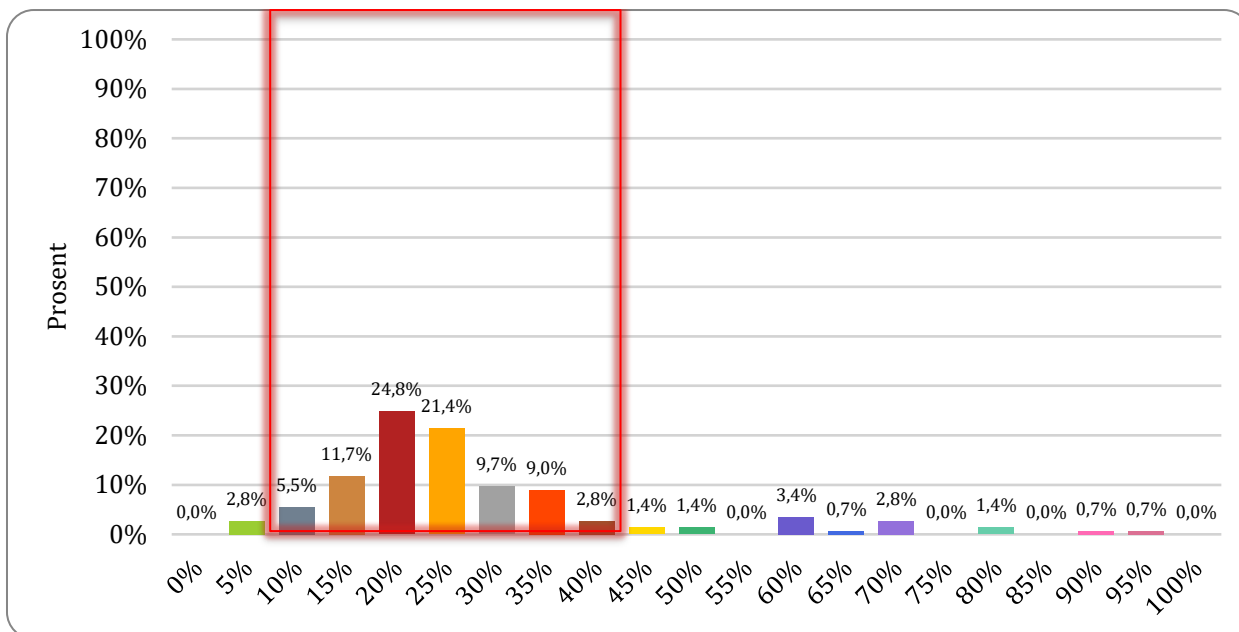

26,9% svarte innenfor den doktrinelle definisjonen. Gjennomsnittlig svar er 78%, mens modalverdi er 80%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 95%.

Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 70%-95%.

9. Det er tvilsomt at fienden vil gjennomføre en amfibisk landing bak våre kampenheter.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «tvilsum» som 10-40%. Dette er svarene fra undersøkelsen:

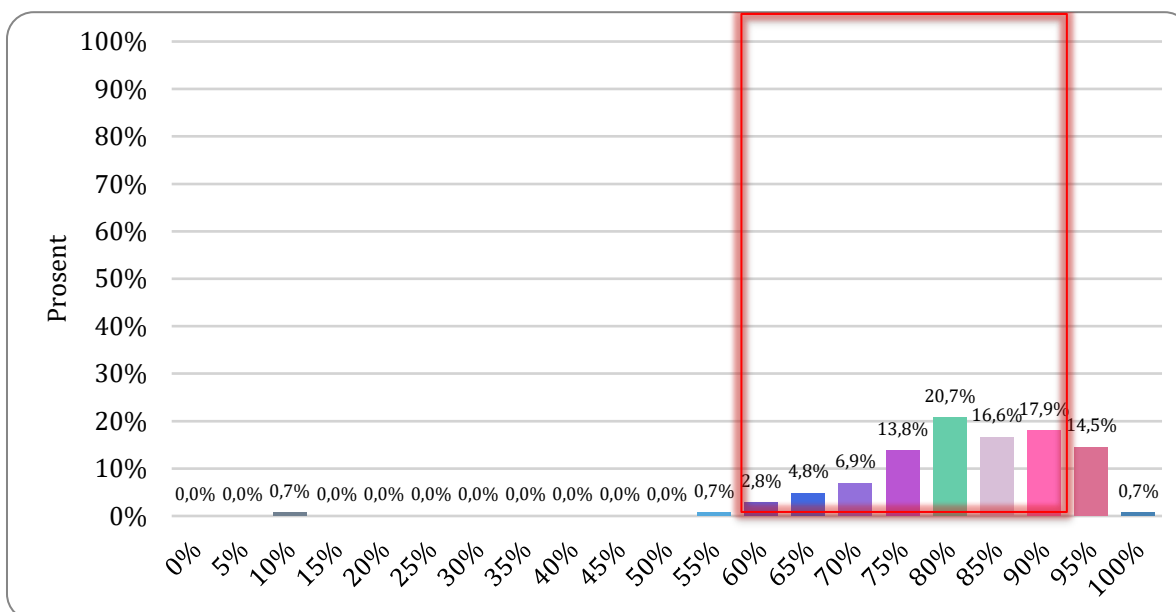

84,9% svarte innenfor den doktrinelte definisjonen. Gjennomsnittlig svar er 28%, mens modalverdi er 20%. Det laveste svaret er 5%, mens det høyeste svaret er 95%.

Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 10%-35%.

10. Det er med betydelig grad av sikkerhet iverksatt et nytt våpenprogram innen romstyrkene.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «betydelig grad av sikkerhet» som 60-90%. Dette er svarene fra undersøkelsen:

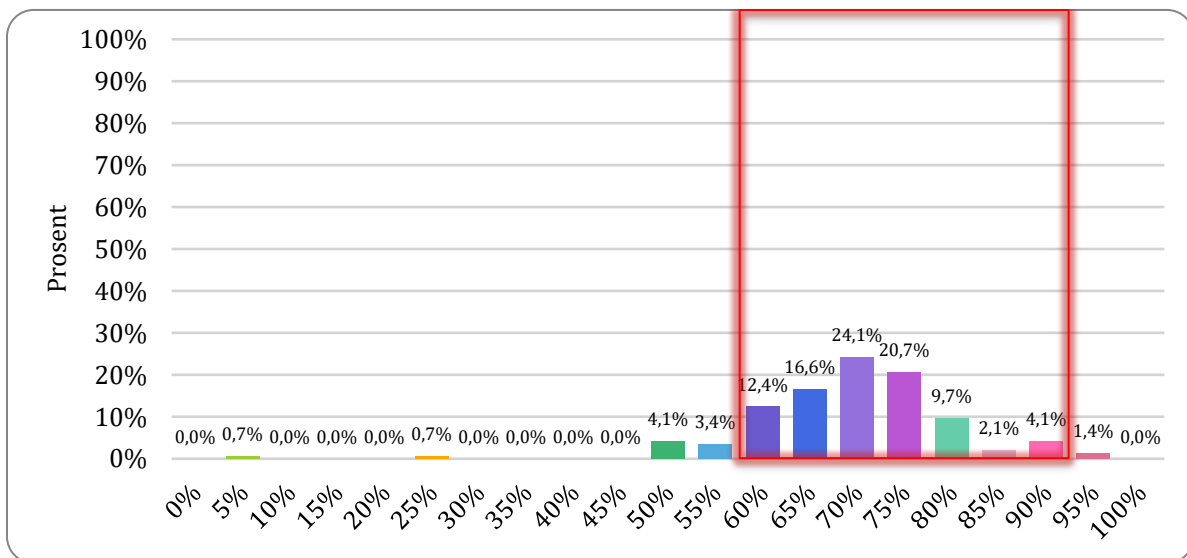
83,5% svarte innenfor den doktrinelle definisjonen. Gjennomsnittlig svar er 82%, mens modalverdi er 80%. Det laveste svaret er 10%, mens det høyeste svaret er 100%.

Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 70%-95%.

11. Det er sannsynlig at radarsignaturen er stor nok til å bli oppdaget på radar.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer sannsynlig» som 60-90%.

Dette er svarene fra undersøkelsen:

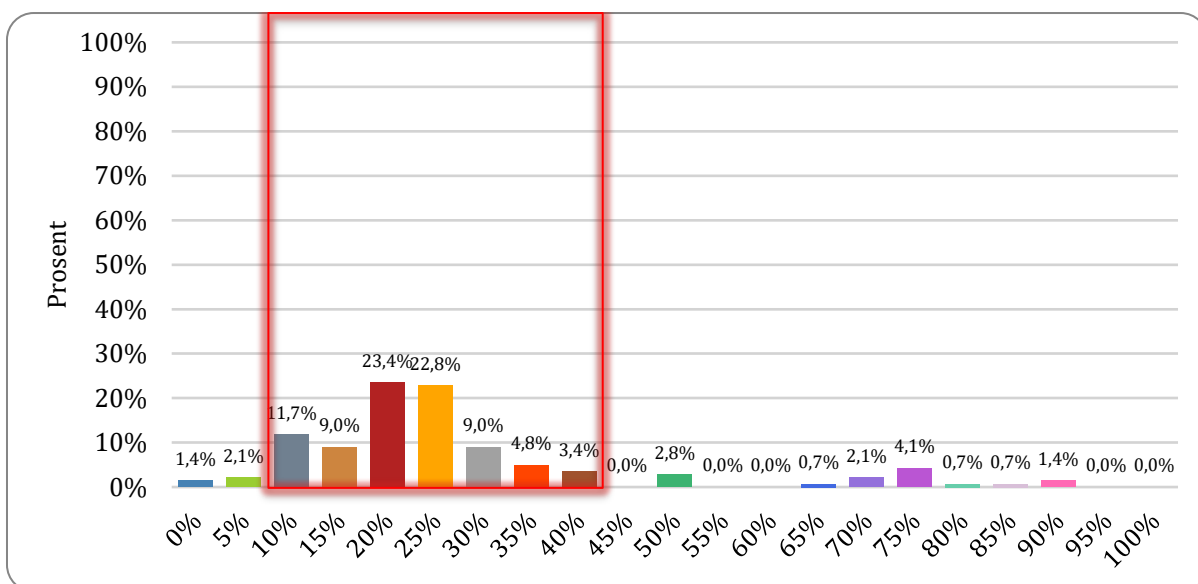
89,7% svarte innenfor den doktrinelle definisjonen. Gjennomsnittlig svar er 69%, mens modalverdi er 70%. Det laveste svaret er 5%, mens det høyeste svaret er 95%.

Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 60%-80%.

12. Det er lite sannsynlig at det vil bli en varig fredsløsning det neste året.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «lite sannsynlig» som 10-40%.

Dette er svarene fra undersøkelsen:

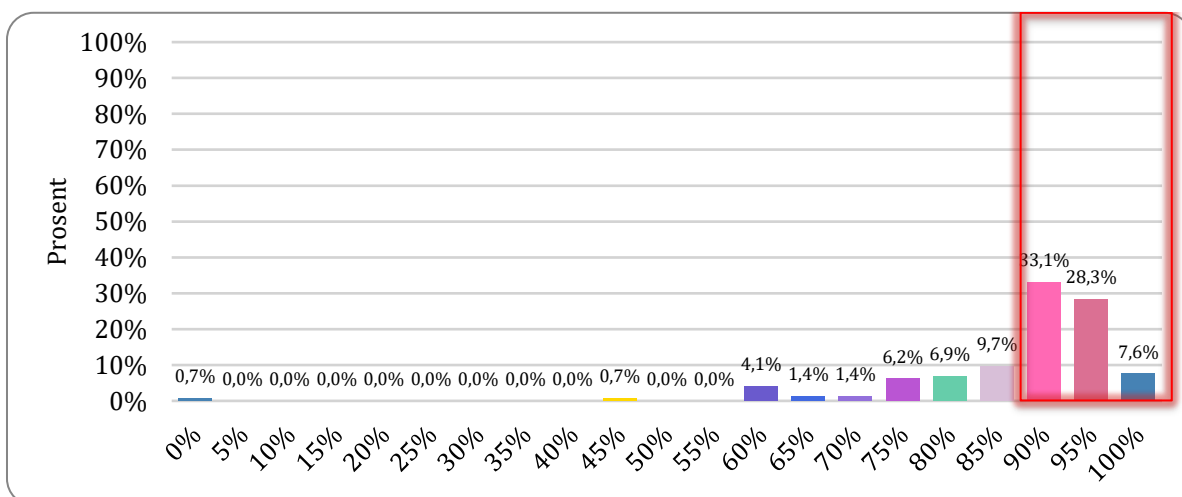

82,8% svarte innenfor den doktrinelle definisjonen. Gjennomsnittlig svar er 28%, og modalverdi er 20%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 90%.

Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 10%-30%.

13. Vi er overbevist om det vil bli gjennomført et kuppforsøk.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «Vi er overbevist om» som 90-100%. Dette er svarene fra undersøkelsen:

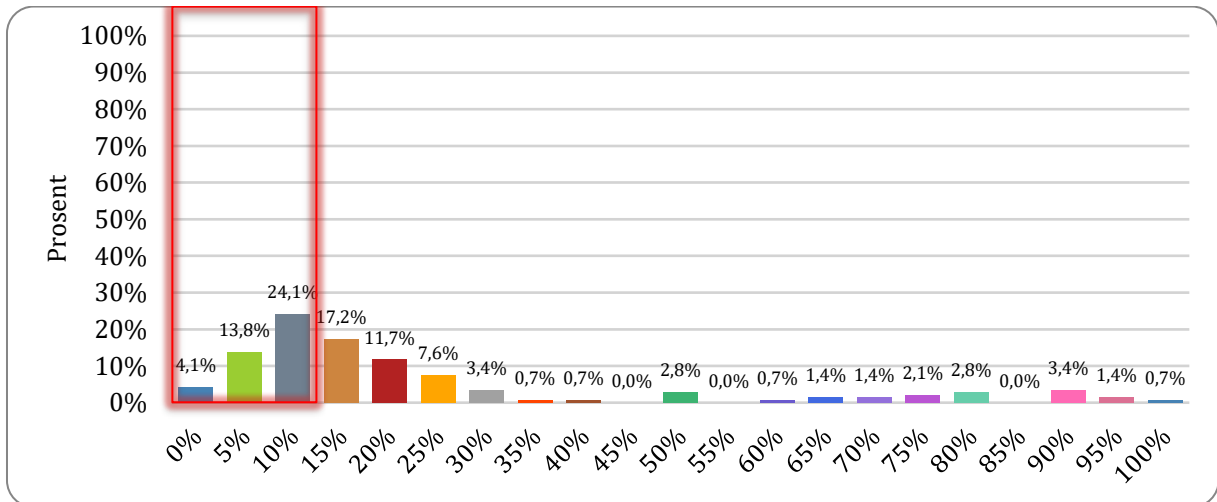

69% svarte innenfor den doktrinelle definisjonen. Gjennomsnittlig svar er 87%, og modalverdi er 90%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 100%.

Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 75%-100%.

14. Det er ikke sannsynlig at det vil bli gjennomført et terrorangrep i Norge det kommende året.

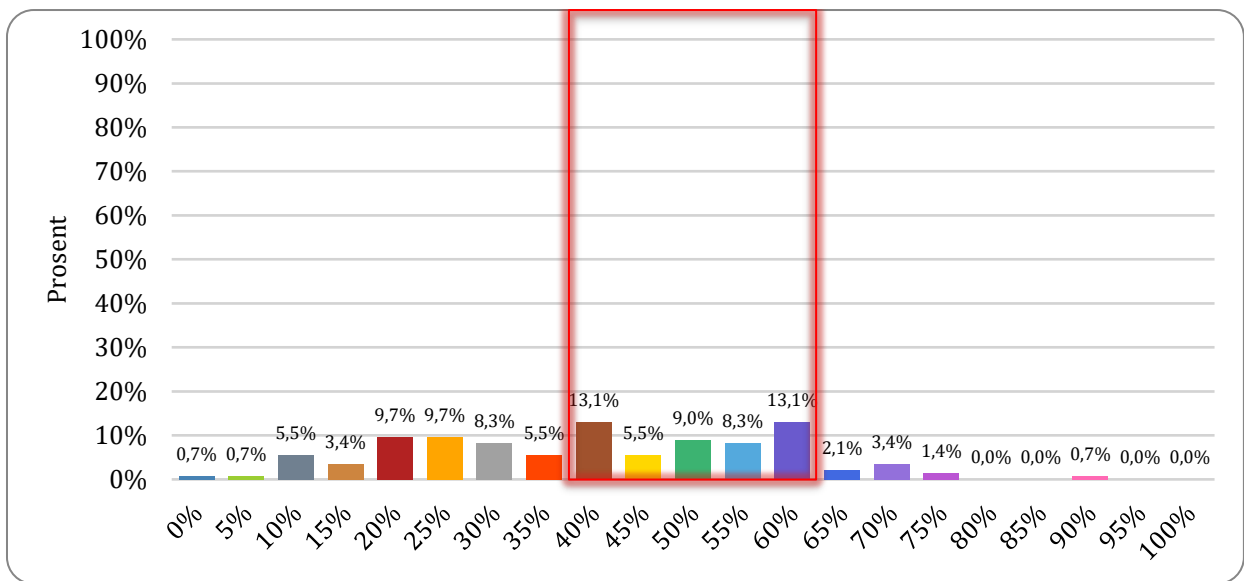
Dette spørsmålet er ett av seks spørsmål som er valgt for å se om kunnskap om temaet påvirker svarene fra respondentene. Doktrinen definerer at «ikke sannsynlig» ligger på 0-10% sannsynlighet. Slik svarte respondentene:

Det er 42% av respondentene som svarer innenfor den doktrinnelle definisjonen. Det gjennomsnittlige svaret er 24%. Modalverdi ligger på 10%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 100%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 5%-25%.

15. Visse forhold peker i retning av intensjoner om sabotasjeaksjoner mot fremføringsaksene.

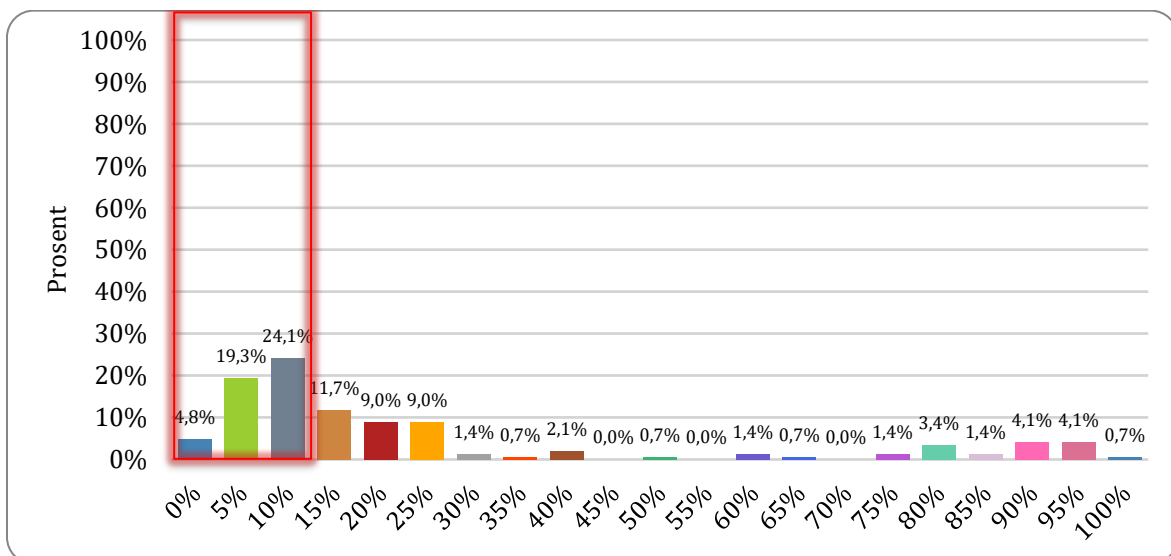
Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «visse forhold peker i retning av» som 40-60%. Dette er svarene fra undersøkelsen:

I dette spørsmålet er det 49% som svarer innenfor doktrinen definisjon. Gjennomsnittsvaret er 40%. Modalverdi er delt mellom henholdsvis 40% og 60%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 90%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 10%-60%.

16. Det er usannsynlig at India vil gjennomføre et militært angrep med atomvåpen mot Pakistan det neste året.

Dette spørsmålet er ett av seks spørsmål som er valgt for å se om kunnskap om temaet påvirker svarene fra respondentene. Doktrinen definerer at «usannsynlig» ligger på 0-10% sannsynlighet. Slik svarte respondentene:

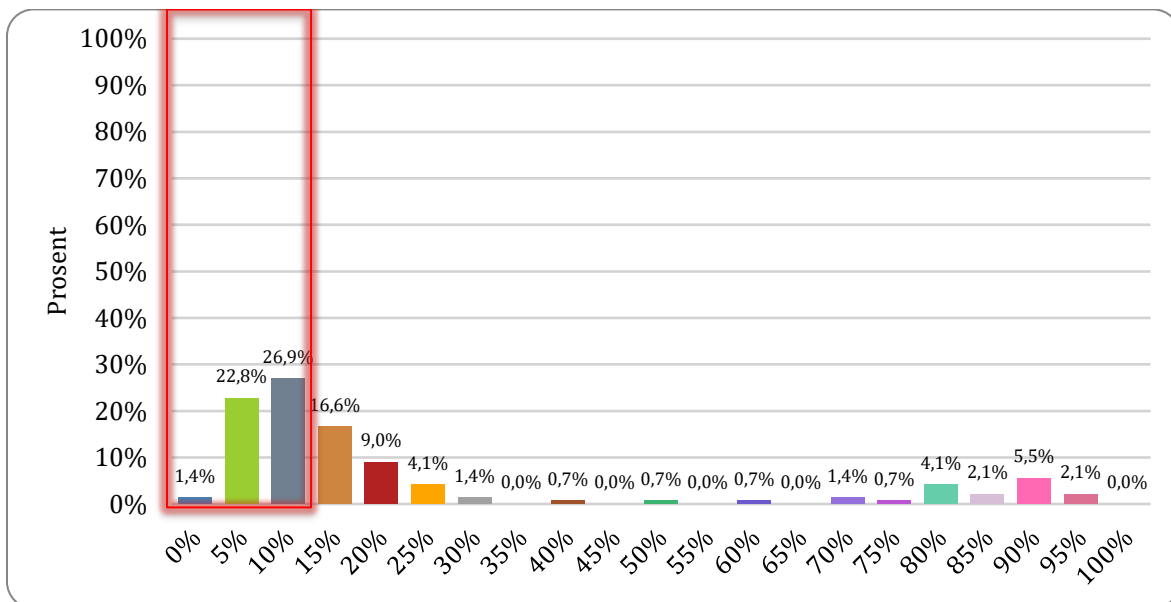

I dette spørsmålet er det 48,2% som svarer innenfor doktrinen definisjon.

Gjennomsnittssvaret er 26%. Modalverdi er på 10%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 100%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 5%-25%.

17. Det er svært tvilsomt at Russland vil sette sitt bastionforsvar i en militær konflikt med NATO.

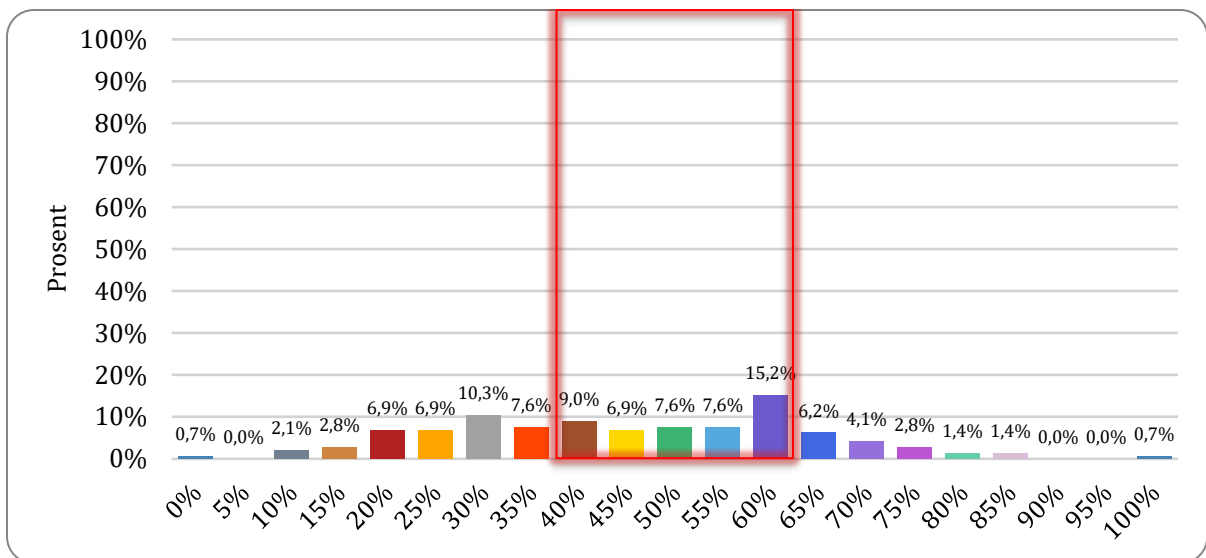
Dette spørsmålet er ett av seks spørsmål som er valgt for å se om kunnskap om temaet påvirker svarene fra respondentene. Doktrinen definerer at «svært tvilsomt» ligger på 0-10%. Slik svarte respondentene:

Det er 51,1% av respondentene som svarer innenfor den doktrinelle definisjonen. Det gjennomsnittlige svaret er 24%. Modalverdi ligger på 10%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 95%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 5%-90%.

18. Det er indikasjoner på en ny strategi for de strategiske missilstyrkene.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «det er indikasjoner på» som 40-60%. Dette er svarene fra undersøkelsen:

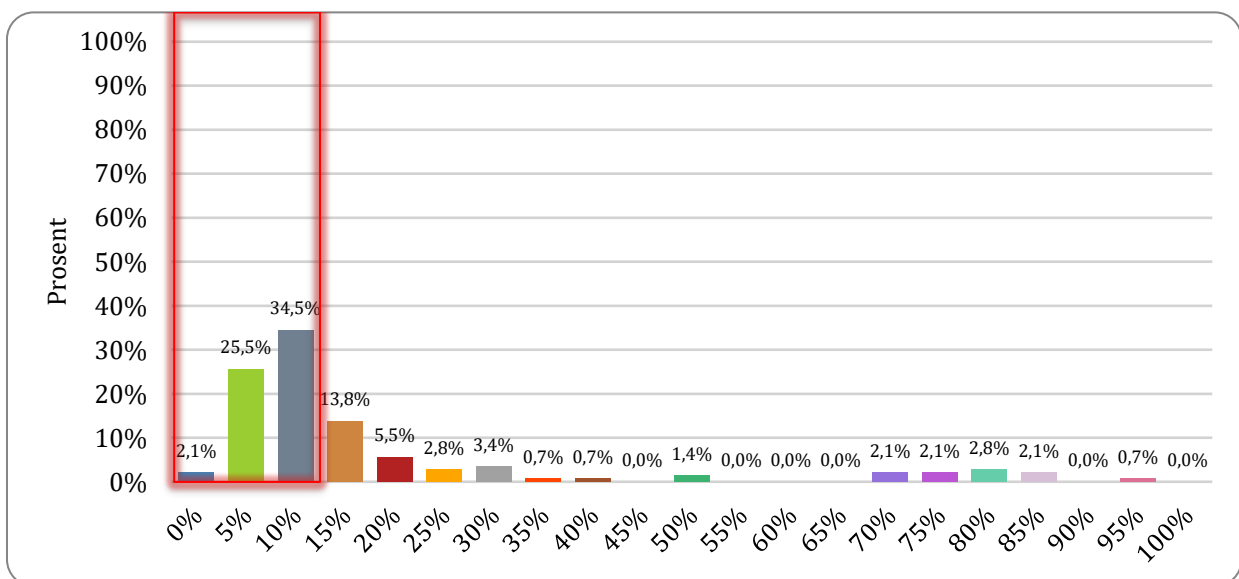
I dette spørsmålet er det 46,3% som svarer innenfor doktrinen definisjon.

Gjennomsnittsvaret er 45%, mens modalverdi er på 60%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 100%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 20%-65%.

19. Det er svært tvilsomt at det er intensjoner om å bruke militære virkemidler for å nå de sikkerhetspolitiske målsetningene.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «svært tvilsomt» som 0-10%.

Dette er svarene fra undersøkelsen:

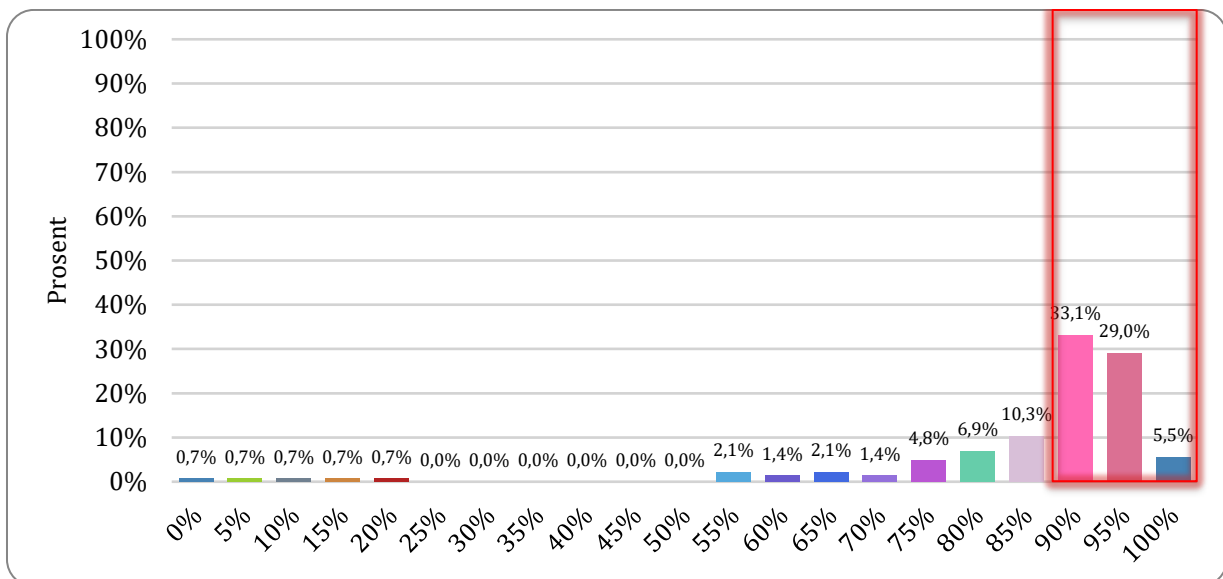
62,1% av respondente avgav svar som var i samsvar med den doktrinelle definisjonen.

Gjennomsnittsvaret er 18%. Modalverdien er 10%. Det laveste svaret er 0%, mens det

høyeste er 95%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 5%-20%.

20. Vi er overbevist om at det vil bli gjennomført et terrorangrep i Norge det kommende året.

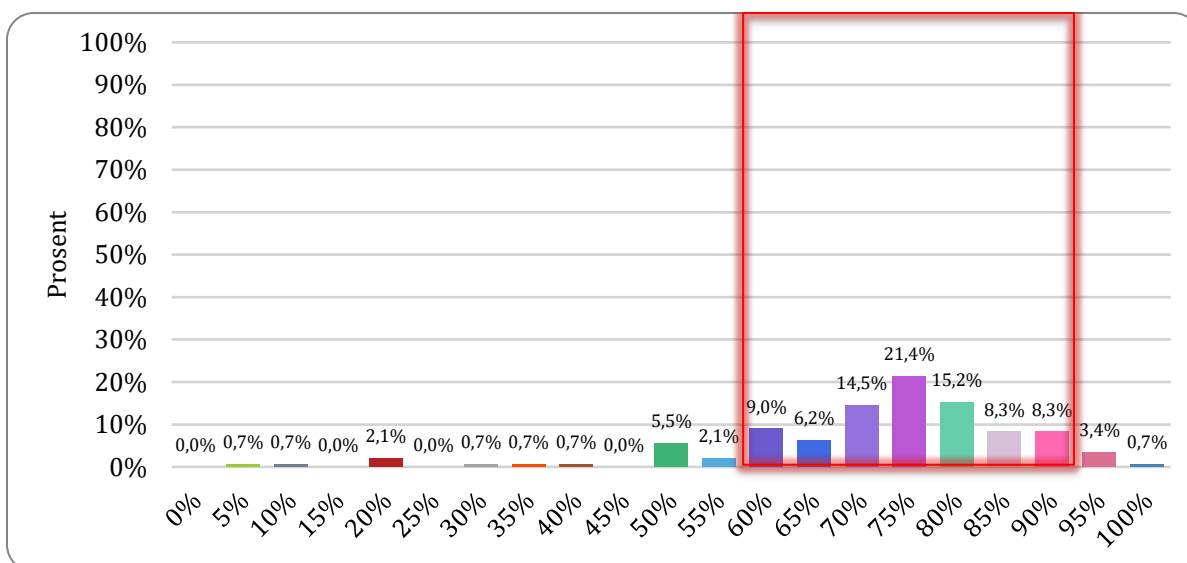
Dette spørsmålet er ett av seks spørsmål som er valgt for å se om kunnskap om temaet påvirker svarene fra respondentene. Doktrinen definerer at «vi er overbevist om» ligger på 90-100%. Slik svarte respondentene:

67,6% av respondente avgav svar som var i samsvar med den doktrinelle definisjonen. Gjennomsnittsvaret er 85%. Modalverdien er 90%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste er 100%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 80%-100%.

21. Vi fester stor tillit til at begge parter er villig til å inngå fredssamtaler.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «fester stor tillit til» som 60-90%. Dette er svarene fra undersøkelsen:

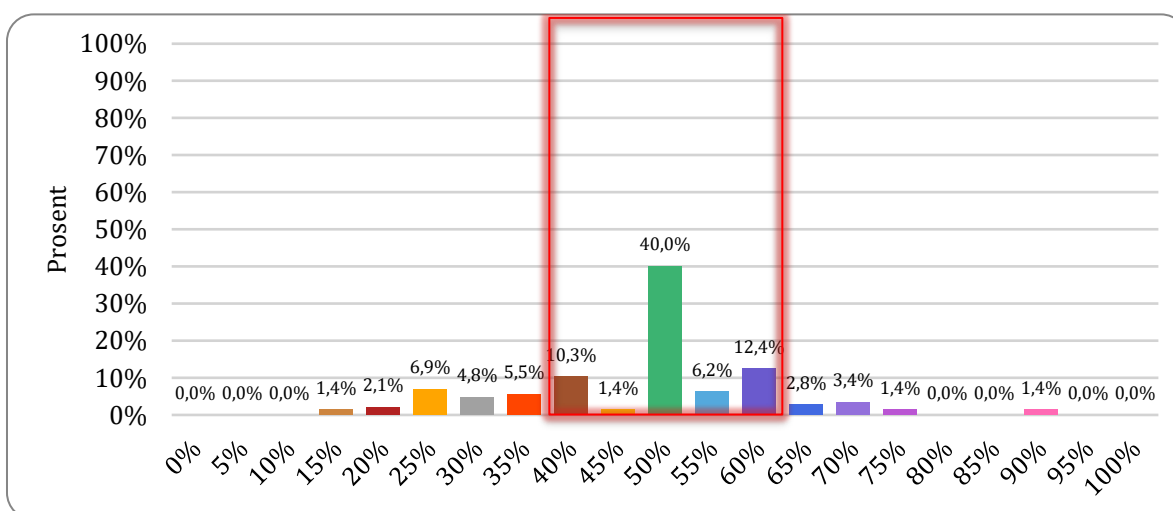
I dette spørsmålet er det 74,6% som svarer innenfor doktrinen definisjon.

Gjennomsnittsvaret er 71%. Modalverdien er 75%. Det laveste svaret er 5%, mens det høyeste svaret er 100%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 50%-90%.

22. Det er mulig at fienden vil omgruppere sine stridsvognsbataljoner mot nord.

Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer «mulig» til å være 40-60%.

Dette er svarene fra undersøkelsen:

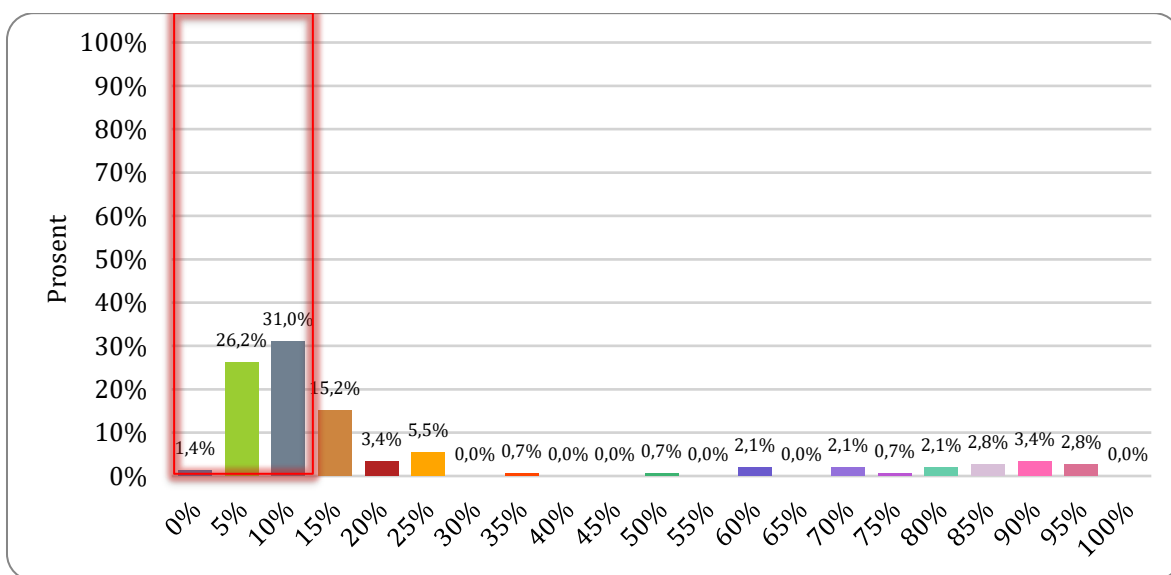
70,3% av respondente avgav svar som var i samsvar med den doktrinelle definisjonen.

Gjennomsnittsvaret er 48%. Modalverdien er 50%. Det laveste svaret er 15%, mens det

høyeste er 90%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 25%-60%.

23. Det er meget lite sannsynlig at opprørerne vil gjennomføre forhandlinger de neste seks månedene.

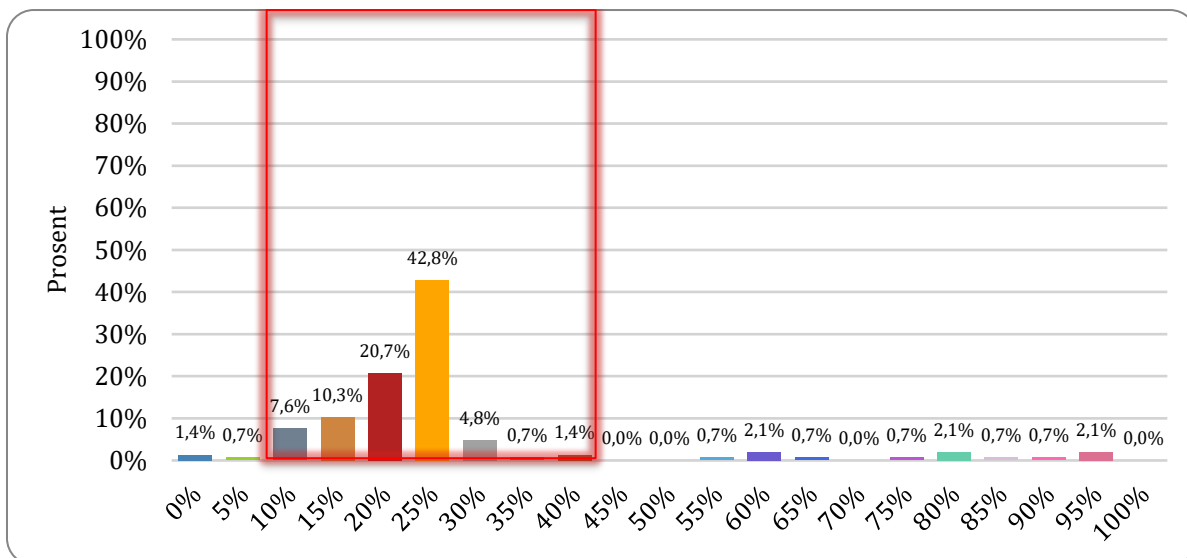
Dette var ett av de generelle spørsmålene. Doktrinen definerer ikke «meget lite sannsynlig». Både Etterretningstjenesten og PSTs sannsynlighetstabeller definerer «meget lite sannsynlig» til å være 0-10%, og ble derfor tatt med i denne undersøkelsen. Dette er svarene fra undersøkelsen:

58,6% av respondente avgav svar som var i samsvar med den doktrinelle definisjonen. Gjennomsnittsvaret er 22%. Modalverdien er 10%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste er 95%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 5%-25%.

24. Det er lite sannsynlig (10-40%) at Taliban og den afghanske regjering vil komme til enighet om en fredsavtale som gir varig politisk stabilitet.

Dette spørsmålet er ett av to spørsmål som er valgt for å se om definisjonen av vurderingsterminologien i teksten påvirker svarene fra respondentene. Doktrinen definerer at «lite sannsynlig» ligger på 10-40%. Slik svarte respondentene:

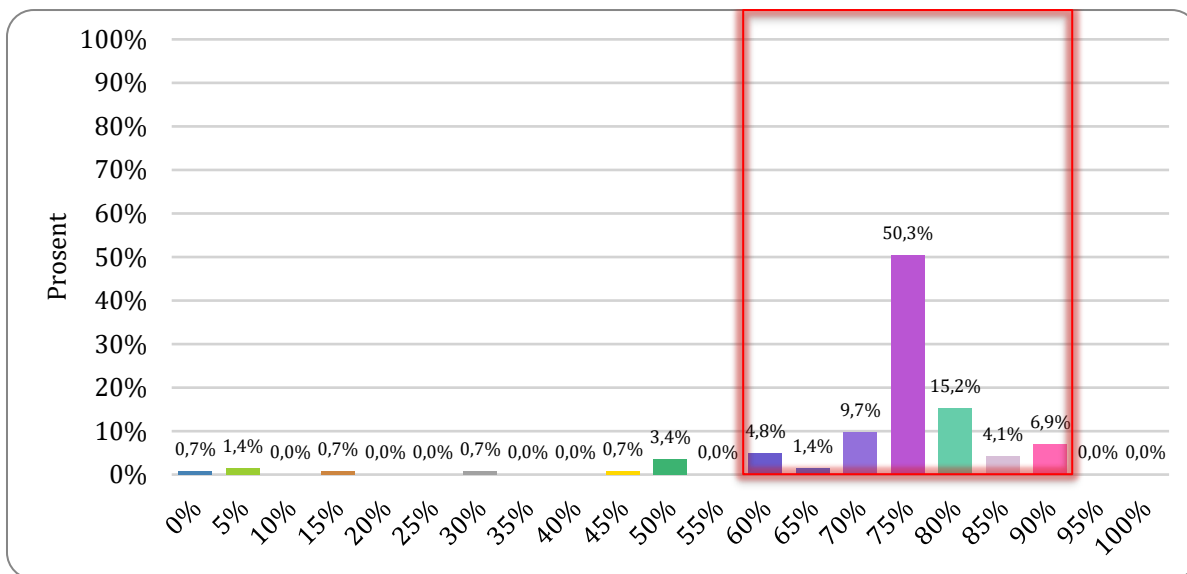

I dette spørsmålet er det 88,3% som svarer innenfor doktrinen definisjon.

Gjennomsnittsvaret er 27%. Modalverdien er 25%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 95%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 10%-25%.

25. Vi fester stor tillit til (60-90%) at Iranske styrker vil angripe alle vestlige skip som seiler gjennom Hormuz-stredet de neste 3 månedene.

Dette spørsmålet er det andre av to spørsmål som er valgt for å se om definisjonen av vurderingsterminologien i teksten påvirker svarene fra respondentene. Doktrinen definerer at «vi fester stor tillit til» ligger på 60-90%. Slik svarte respondentene:

I dette spørsmålet er det 92,4% som svarer innenfor doktrinen definisjon.

Gjennomsnittsvaret er 73%. Modalverdien er 75%. Det laveste svaret er 0%, mens det høyeste svaret er 90%. Respondentenes intervall når sammenlagte svar under 5% er sortert ut er 70%-90%.